LUGEMIK

II

4E
BO2

Kaane kujundanud N. Aljak ja A. Saldre

Illustreerinud Niina Aljak

Kinnitatud
Eesti NSV Haridusministeeriumi
poolt.

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Esimesel koolipäeval.

K. Merilaas.

Jälle koos on koolisõbrad
üle pika aja.
Värske värvi lõhna laotab
vana armas maja.

Suvi läks kui unenägu
mängides ja joostes.
Nüüd on üsna mitmel mehel
suled paksult roostes.

Algame kõik värske jõuga,
nõnda pea ei väsi.
Õppides ja harjutades
kindlamaks saab käsi.

Kelle kõrvale sa istud?

Merike jõudis esimesel koolipäeval juba varakult kooli. Ta leidis peagi ukse, millel oli silt II *a*.

Merike avas ukse. Klass oli puhas, pingid uuesti värvitud. Ka lilled olid klassis.

«Küll on tore,» mõtles Merike endamisi, «et ma esimene olen. Nüüd istun esimesse pinki. Siin on mõnus istuda. Kelle ma küll enda kõrvale võtaksin? Kui istuksin Annega? Ta on alati nii lõbus ja tore. Aga võib-olla hoopis Mairega? Maire laulab hästi ja mängib klaverit.»

Klassiuks avanes tasa. Sisse astus Reet. Ta teretas arglikult ja sammus viimase pingi poole. Reeda jalg oli haige ja ta lonkas pisut. Eelmisel aastal oli ta tihti haige olnud ja koolist puudunud.

Äkki hüüdis Merike:

«Tere, Reet! Tule istu minu kõrvale esimesse pinki. Siin on kõige parem istuda, kuuleb ja näeb hästi.»

Reeda silmad lõid särama, kui ta Merikese kõrvale istus.

1) Miks kutsus Merike Reeda oma pinginaabriks?
2) Kuidas sina oma pinginaabrit ja klassikaaslasi õppetöös abistad?

Tähtis teade.

L. Tigase järgi.

Kell helises juba siis, kui Hilja oli alles trepil. Klassi jõudis ta aga ainult silmapilgu võrra enne õpetajat. Sellest oli tal väga kahju, ta oleks nii kangesti tahtnud tüdrukutele oma uudist rääkida.

Õpetaja kontrollis koduseid ülesandeid. Siis hakkasid õpilased lahendama ülesandeid ja kirjutama neid vihikusse. Hilja müksas oma pinginaabrit Viiut.

«Kuule,» sosistas ta.

«Ära sega,» ütles Viiu, «näed, ma kirjutan praegu.»

Mõne minuti istus Hilja rahulikult, siis koputas ees istuvale Mallele seljale.

«Tead sa, Malle . . .»

«Ai,» sosistas Malle vihaselt ja tegi, nagu oleks tal Hilja puudutamisest valus olnud.

«Hea küll,» mõtles Hilja. «Kui ei taha kuulata, ei räägi ka.»

Jälle istus ta tükk aega rahulikult, aga uudis kogu aeg nagu tükkis keele peale. Ta pöördus taha Viivi poole. Samal ajal oli Hilja lükanud Viiu kätt ja Viiul tekkis vihikusse tindiplekk. Hilja tahtis hakata vabandama, kuid õpetaja segas teda ootamatult.

«Hilja, sa segad kogu aeg teisi!»

Tüdruk tõusis kohkudes püsti: «Ega ma ei sega, ma ainult tahtsin neile midagi öelda.»

«Mida?»

«Ee-e ee-i midagi.»

«Kuidas ei midagi? Ise ju ütlesid, et tahtsid. Ütle aga nüüd juba meile kõigile,» nõudis õpetaja.

«Tädi tõi mulle väikese kassipoja,» sosistas Hilja vaevalt kuuldavalt.

«Muud ei olegi?» küsis õpetaja.

«Ei ole,» vastas Hilja õige tasa.

Tee tööd töö ajal, aja juttu jutu ajal.

1) Kuidas valmistuda tunniks?
2) Mida teha õpetaja klassi tulekul?
3) Kuidas käituda tunnis?
4) Mida arvad Hiljast?
5) Miks ei tohi kaaslasi segada?

Lugu raamatust.

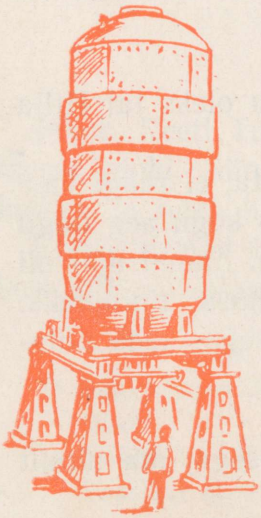

Massisegaja.

Kui algas koolitöö, said lapsed uued lugemikud. Kulus paar nädalat. Mõnel õpilasel olid raamatud juba määrdunud ja narmendasid.

«Väga kahju,» ütles õpetaja, «minul on alati kahju niisugustest raamatutest.»

«Andke meile uued!» palusid lapsed.

«Seda ei saa ma teha, sest mul ei ole neid. Selle asemel aga jutustan teile loo raamatust.»

Ja õpetaja jutustas:

«Enne kui raamat jõudis teie kätte, on tehtud palju tööd. Selleks on töötanud kirjanikud, töölised ja masinad.

Kõigepealt vajatakse paberit. Paberivabrikus on masinad, milles puu või riideräbalad tehakse pudruks-massiks. Sellesse massi segatakse liimi, värvi ja muid vajalikke aineid.

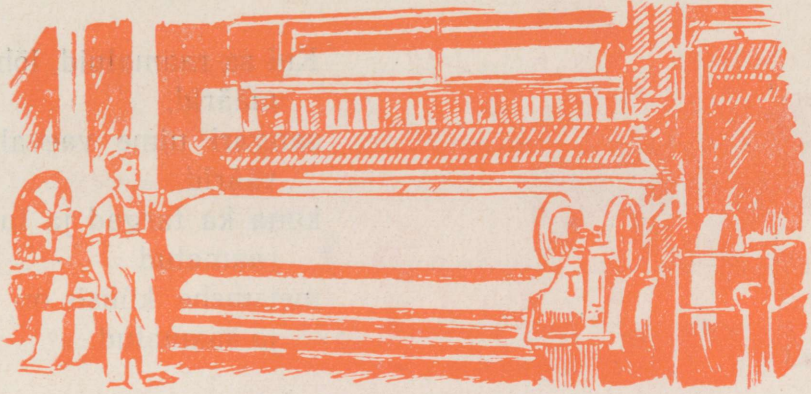

Paberimasin.

Masinast voolab paberimass metallist võrgule ja sealt edasi valtside alla, kus vesi pressitakse ja imetakse välja ning mass tiheneb paksuks pehmeks papiks. Papp läheb kuivatisse. Seejärel pressitakse see õhukeseks paberiks ja antakse talle läige. Viimaks keritakse paber masina otsas olevale suurele rullile.

Raamatuid trükitakse ja köidetakse trükikojas. Seal töötab palju töölisi ja mitmesuguseid masinaid.»

Lapsed otsustasid edaspidi oma raamatuid hästi hoida. Oma klassi seinale valmistasid nad niisugused loosungid:

Pane raamatule kaitsepaber ümber!

Ära määri raamatut!

Ära kääna raamatut kahekorra!

Ära murra raamatu lehtede nurki!

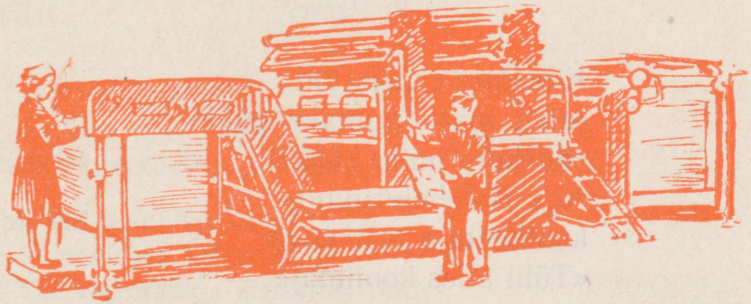

Trükimasin.

Kui sa raamatuid lõhud ja määrid,
sangari nime vaevalt küll väärid,
kuna ka targad ja tugevad raamatud
metsmehe küüsis on väetid ja saamatud.

(R. Parve)

v a l t s — rull, võll

Tuhat toomelehte, sada saarelehte,

kaks kaanelauakest?

Raamat on tarkuse allikas.

Kuidas teie klassis hoolitsetakse raamatute eest?

Tiit on korrapidaja.

R. Parve.

Kibekiirelt meie Tiit
jalad matil puhtaks pühkis,
riidehoiuruumi rühkis.
Aga riidehoiuruumis
kooliteenija talt uuris:
«Tühi alles koolimaja —
mis sul, Tiit, nii vara vaja?»

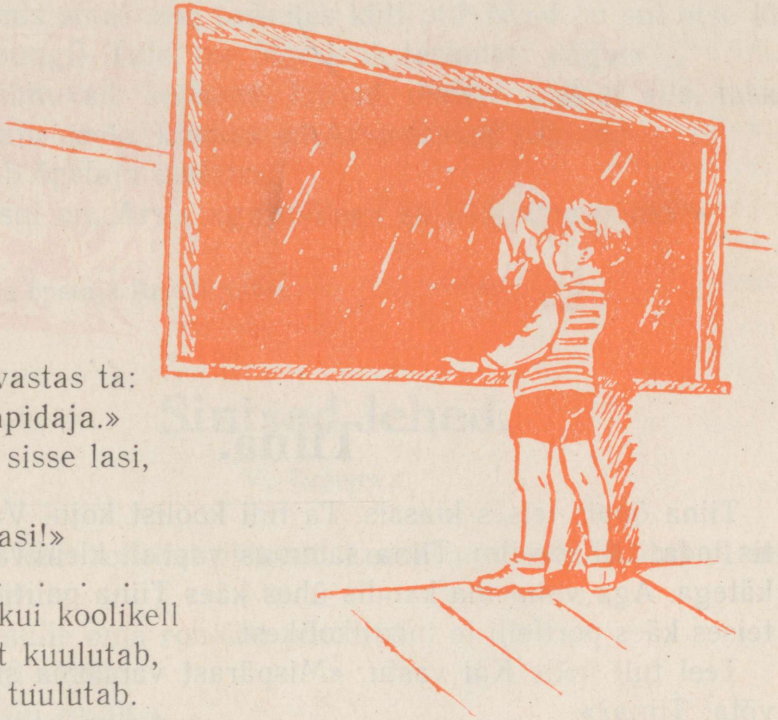

Väärikana vastas ta:
«Olen korrapidaja.»
Riidehoidja sisse lasi,
muigas:
«Siis on iseasi!»

. . . . . .

Enne veel, kui koolikell
tunni algust kuulutab,
hästi ruumi tuulutab.
Tahvli igaks juhuks pühib
veel kord üle, —
hoolsalt nühib;
vaatab, et on kohal kriit,
tahvlilapp ei puuduks siit,
kuna korrapidaja
täna on ju Tiit!

m u i g a m a — naeratama

1) Miks tuli Tiit kooli nii vara?
2) Mis on korrapidaja kohustused?
3) Kuidas Tiit korrapidaja kohustusi täitis?
4) Kuidas teie klassi õpilased täidavad korrapidaja kohustusi?

Tiina.

Tiina õppis teises klassis. Ta tuli koolist koju. Vanaema saatis teda. Oli soe ilm. Tiina sammus vapralt kleidiväel ja vehkis kätega. Aga vanaema kandis ühes käes Tiina palitut ja kalosse, teises käes portfelli ja tuhvlikotikest.

Teel tuli neile Kai vastu. «Mispärast vanaema sind kätele ei võta, Tiina?»

«Mis, kas ma väike olen või?» haavus Tiina.

«Ei, sa ei ole väikene, aga sa hoiad väga oma käsi. Miks ei peaks sa siis hoidma ka oma jalgu?» ütles Kai.

1) Miks Kai esitas Tiinale küsimuse?
2) Kuidas sina toimiksid Tiina asemel?

Arvo taskud.

Lapsed töötavad käsitöö tunnis vaikselt ja usinasti. Arvo pink aga nagiseb. Poiss otsib midagi küll laua alt, küll sahtlist. Nüüd sorib ta taskutes. Korraga kukkus sealt midagi kolinal põrandale. Kõik vaatavad ehmunult Arvo laua poole. Õpetaja ütleb:

«Arvo, mis sinul seal taskutes küll on? Need on sul otse lõhkemiseni pungil. Tule, lao õige kõik taskutest välja!»

Lauale ilmuvad: ketikene, kruvid, mutter, plekist vile, taskunuga ja mitu naela. Lõpuks on Arvo taskud tühjad.

Siis ütleb õpetaja muiates:

«Kõike sul on, Arvo, aga millega sa küll nina pühid?»

Loe, mida õpetaja Arvole ütles.

Sinised lehed.

V. Ossejeva.

Katil oli kaks rohelist pliiatsit. Leenal aga polnud ühtki. Leena palus Katit:

«Luba mulle oma rohelist pliiatsit!»

Aga Kati vastas:

«Ma küsin emalt.»

Teisel päeval küsis Leena:

«Kas ema lubas?»

Kati ohkas ja ütles:

«Ema lubas küll, aga vennalt ma ei küsinud.»

«Küsi siis vennalt,» palus Leena.

Kolmandal päeval küsis Leena:

«Noh, kas vend lubas?»

«Vend lubas ka, aga ma kardan, et sa teed pliiatsi katki.»

«Ma olen ettevaatlik,» lausus Leena.

Kati aga õpetas:

«Ära terita, ära vajuta kõvasti ja ära pista otsa suhu. Ja ära joonista palju.»

«Mul on vaja värvida ainult puude lehed ja mõnes kohas rohtu,» seletas Leena.

«Oi, seda on palju,» ütles Kati ja kortsutas kulme. Nägugi muutus tal tusaseks.

Leena märkas seda ja eemaldus. Ta ei võtnud pliiatsit.

Kati imestas ja jooksis talle järele.

«Noh, mis sul on? Võta!» ütles Kati.

«Pole vaja,» vastas Leena.

Kuid tunnis küsis õpetaja:

«Leena, mispärast sul puulehed siniseks on värvitud?»

«Mul pole rohelist pliiatsit.»

«Miks sa ei palunud oma sõbratarilt?»

Leena vaikis.

Kati läks näost punaseks nagu vähk ja ütles:

«Ma andsin, aga ta ei võtnud.»

Õpetaja vaatas mõlemale tütarlapsele.

«Tuleb nii anda, et saaks võtta.»

Jutusta:

1) Miks Kati ei lubanud Leenale pliiatsit?
2) Mida sa arvad Kati käitumisest?
3) Kuidas oleksid sina Kati asemel toiminud?
4) Kuidas tuleb aru saada õpetaja sõnadest: «Tuleb nii anda, et saaks võtta»?

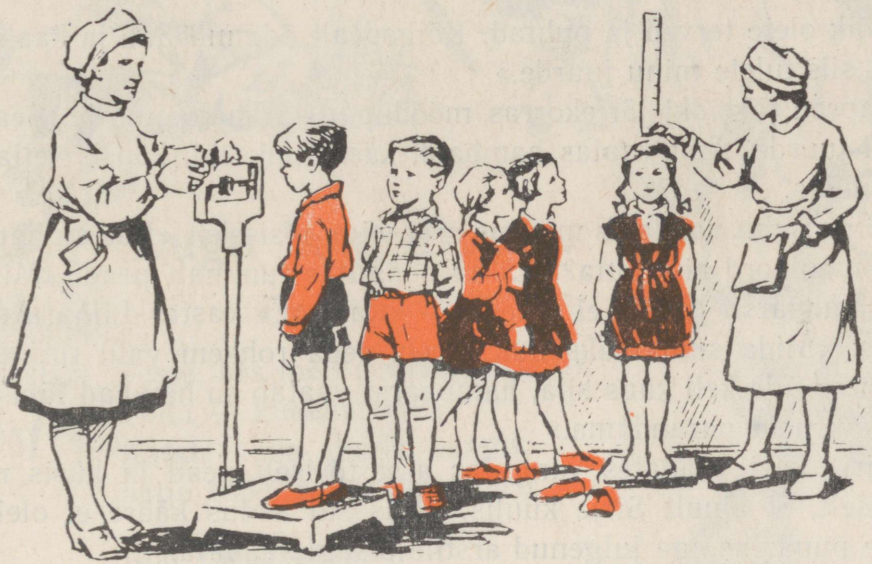

Kooliarsti juures.

Esimese tunni alguses teatas õpetaja: «Täna läheme arsti juurde. Lapsed, asuge ilusasti rivisse.»

«Arsti juurde?» imestas Malle ja sosistas pinginaabrile: «Ma olen täiesti terve.» — «Mina samuti,» vastas Mai, «aga seal kontrollitakse meie tervist.»

Arsti tuba oli I korrusel. See ruum oli klassiruumist erinev. Nurgas oli lamamisase valge kattega, seina ääres klaaskapp. Küll oli selles igasuguseid läikivaid riistu, purke, pudeleid ja karpe! Kapi kõrval rippus pikk tabel suurte ja väikeste tähtede ning numbritega.

«Milline klass tuli läbivaatusele?» küsis valges kitlis õde. «II *a* klass,» vastas õpetaja.

«Nii, lapsed,» alustas kooliarst, «nüüd vaatame järele, kas

te kõik olete terved ja puhtad. Kõigepealt õde mõõdab ja kaalub teid, siis tulete minu juurde.»

Lapsed läksidki järjekorras mõõdupuu ja kaalu juurde. Sealt arsti juurde. Arst vaatas hambaid, käsi, juukseid, kopsis seljale ja kuulas.

Liina suhu vaadates muutus arst väga tõsiseks: «Kas su hambad mõnikord ei valuta?» Liina noogutas tummalt pead. «Miks sa hambaarsti juurde ei lähe?» — «Kardan,» vastas Liina. Arst ütles: «Mida suuremaks auk läheb, seda rohkem valu tunned. Homme tule kell kuus siia, hambaarst vaatab su hambad läbi ja hakkab neid parandama.»

Sirje käsi vaadates vangutas arst tõsiselt pead ja küsis nii vaikselt, et ainult Sirje kuulis: «Kas sul kodus kääre ei ole?» Sirje punastas ega julgenud arstile otsagi vaadata.

Kui kõik lapsed olid läbi vaadatud, riietusid nad ja läksid vaikselt klassi.

Puhtus on tervise alus.

1) Kes hoolitseb meie tervise eest koolis?
2) Millega polnud arst Liina juures rahul?
3) Mispärast punastas Sirje?
4) Kui palju sa kaalud ja kui pikk sa oled?

Lugu laagrilipust.

K. Korsen.

Teate, kes meil noorim laagris?
Tiidu — kuueaastane.
Katab lauda, puidki saagis,
palju tööd veel valmis teeb.

Igal varahommikul
Tiidu rivis lipu all . . .
Laagrimalev rõõmsalt valvel,
päike mängleb puhtail palgeil.

Õhtul lõke . . . Tiidu pühib
lõkkeplatsi teiste seas.
Kuivand oksi kanda rühib,
mõtleb, kas kõik salmid peas.

1) Kuidas möödus Tiidu suvi laagris?
2) Mis meeldis Tiidule laagris kõige rohkem?
3) Jutusta, kuidas möödus sinu suvi!

Maasikas

Vaarikas

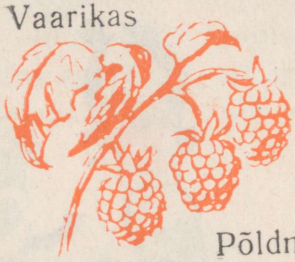

Põldmari

Mustikas

Pohl

Marjul.

A. Kitzberg.

Palukas! Pea viimane sügisene mari, madalukene, magusakene! Kui kaunisti paistavad ta punased kobarad roheliselt samblalt! Neid on lastel hea metsas otsida ja noppida. Mis suuremad, supsti suhu, teised popsti korvi ja pärast potti. Kui hea meel on emal laste üle, kui ta suure korvitäie marju saab ja neist lastele talveks moosi võib keeta. Juku ja Juula olid siis ka agarad korjama, kuna Mäidu korjamisest suurt ei hoolinud. Võib vabandada, tema alles väike. Mäidu mõtles: «Las' Jukut-Juulat korjavad marju, korv ka varsti täis, ma nopin emale käputäie viimaseid sügislilli ja kirjusid lehekesi. Ka hea.»

palukas — pohl

1) Missuguseid marju leiame sügisel?
2) Jutusta sügisesest jalutuskäigust parki või marjulkäigust metsa.
3) Mida tehakse pohladest?

Kuidas moosi keedeti.

H. Jürisson.

Kaie õues korjas lehti,
aga oh, mis köögis tehti:
pliidil keesid suured potid,
laual seisid suhkrukotid,
puhtaks pestud pohlamarjad,
punased kui kukeharjad,
õunaviilud,
pirnisiilud,
kausis pikergused kreegid
tõmmunahksed nagu neegrid.

Juba Kaie peseb purke,
kus vast hoiti hapukurke.
Ning kui Kaiel see saab tehtud —
jälle töö on ette nähtud:
tsellofaanist lõikab ratta,
millega saaks purki katta.

1) Mida valmistatakse marjadest talveks?
2) Missuguseid töid sina köögis moosi keetmisel teed?

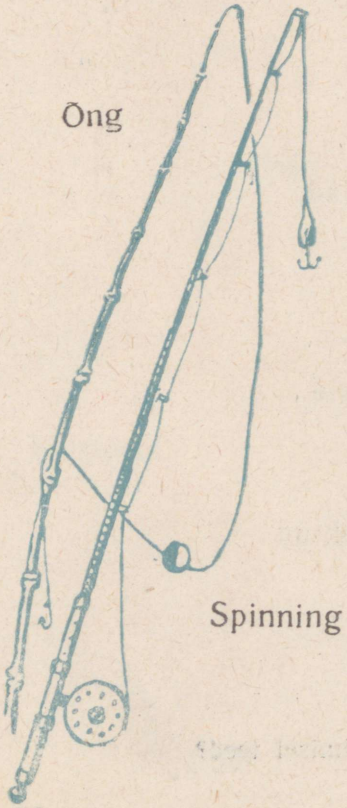

Aadu kalapüük.

O. Luts.

Vanaisa, kuuekümne-aastane vanamees, võtab liivi selga ja läheb jõele. Pojapoeg Aadu jookseb tilpatilpa järel. Ja lohistab määratu suurt kotti, kuhu püütud kalu sisse panna. Vanaisa võtab riided seljast ja läheb liiviga jõkke. Ta sumab mütaga ja ajab jõevee nii mudaseks, et kole vaadata. Aadu vaatab kaldalt ja leiab, et vanaisa pöörleb jões nagu valaskala. Vanaisa on suur kalamees ja seda kalapüügiriista ei olegi, millega ta ei

oskaks ümber käia. Ta paiskab oma habeme muda ja veekasve täis ja on nagu vetevaim. Viimaks tõstab liivi välja ja — suur luts sees! «Ahaa, ikka sain su kätte, olen sind juba ammugi püüdnud! Säh, poisu, pane kotti ja vaata, et ta välja ei tule,» ütleb vanaisa, kala kaldale visates.

Poiss paneb kala kotti ja vaatab, mis vanaisa edasi teeb.

«Teine jälle!» hõikab vanaisa. «Säh, pane kotti ja vaata, et välja ei tule.»

Aadu paneb sellegi kala kotti ja vaatab, mis vanaisa nüüd teeb. Natukese aja pärast on vanaisal uus luts käes. Ja kõik ühesugused suured ja ilusad teised. Neljanda lutsuga tuleb vanaisa jõest välja ja läheb ise koti juurde vaatama, palju neid juba õige on.

Kotis ei ole ühtegi lutsu . . .

«Oh sa riivatu poisike!» hüüab vanaisa. «Sa oled ta kotist välja lasknud, ja mina püüan ikka sedasama kala.»

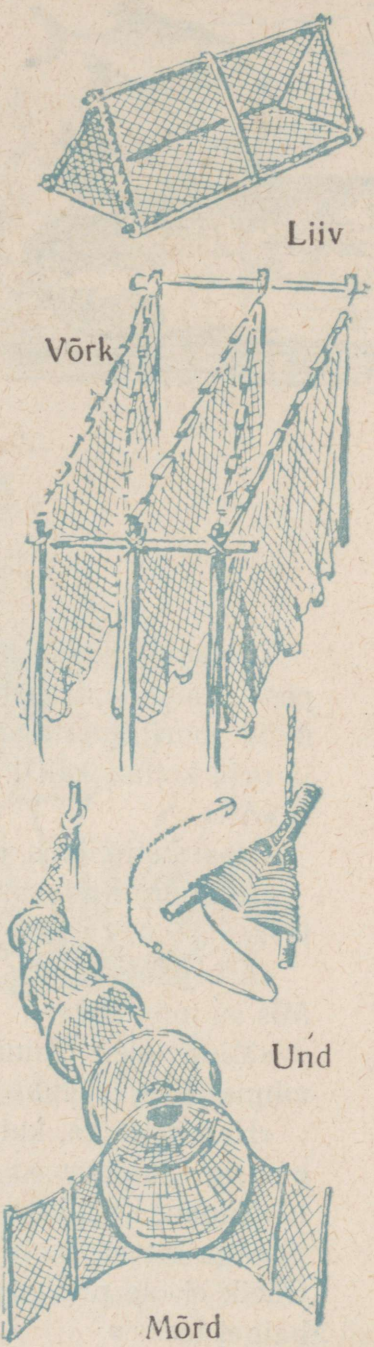

liiv (-i) — kolmnurkne võrgust kalapüügiriist; sumama — segama; mütt (-a) — vahend kalade võrku hirmutamiseks; riivatu — nurjatu, häbitu

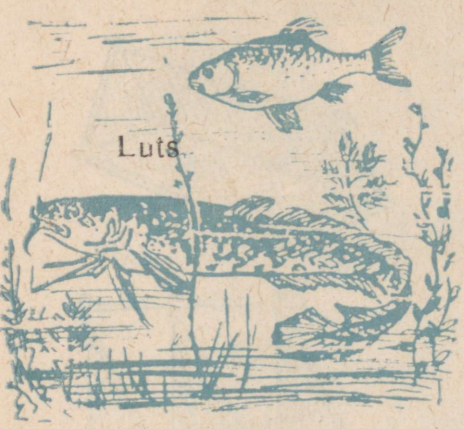

Vees seisab, maa peal ei seisa?

1) Kuidas vanaisa jões kala püüdis?
2) Miks oli kott tühi?
3) Missuguseid kalapüügiriistu tunned?
4) Jutusta, kuidas veel püütakse kalu.

Linnupesa.

J. Liiv.

I

Tillukese kadaka all aianurgas kulu ja sambla sees oli linnupesa. Väike kuueaastane Anni oli selle praegu leidnud ja vahtis nüüd suuril imestavail silmil linnupoegi. Ta tahtis kummarduda ja neid kollanokalisi poegi ligemalt vaadata.

«Ai!»

«Vaata ette, laps, mina olen majahoidja!»

«Ah, onu Kadakas ning majahoidja, miks sa nii valusasti torkad!»

«Ära pane pahaks, väike suhkrusuuke, mu amet nõuab seda. Mis su nimi on?»

«Mina olen Anni, Liisikese õde, ja tahan linnupesa jutule minna. Eks, sa lubad seda, Kadaka-onu?»

«Hea meelega, kui sa Liisikese õde oled. Tema käib tihti meie omasid vaatamas.»

«Tänan, Kadaka-onu!»

«Aga ole sa hästi ettevaatlik, et sa vallatust ei tee! Majaema Ööbik ei ole praegu kodus ja ta nutaks, kui keegi ta väikestele haiget teeks.»

«Küll ma oskan. — Oh, kui karvased te olete!»

«Tsirr, tsuhhh, prrr! Kas sa meie ema nägid? Kas sa meile usse tõid?»

«Ei näinud. Mis te ussidega teete?»

«Ussid on meie maiusroog.»

«Vaata, kus mul ussimokad! Kes siis usse sööb!»

«Kas sina ei söö? Mis see elu siis veel maksab, kui usse ja tõuke süüa ei saa!»

«Mina söön saia ja joon piima. Kuidas te ometi võite usse süüa!»

«Nad on väga head. Pealegi saate teie, inimesed, sellest suurt kasu. Kui meid, linnukesi, ei oleks, siis ei saaks te ainustki õuna ega marja: ussid sööksid kõik ära. Ema ütles meile, et väike Teistre Peeter on möödunud suvel kaks linnupesa lõhkunud ja ühe linnuema tapnud . . .»

«Huu, mis hirmus! Kas need olid teie sugulased?»

«Seda teab ema. Me pole temalt küsinud. Meie koolitundides ei võeta niisuguseid asju ette.»

«Soo-oh, kas teil on ka koolitunnid?»

«Ikka. Meie ei käi küll koolis, meid õpetab ema kodus.»

II

«Mis te siis õpite? Kas teie ka lugemist õpite nagu meie Liisi?»

«Ei õpi, seda ei ole meil vaja. Me õpime laulmist.»

«Või üksi laulmist! Kus on teie noodiraamatud? Meie ema laulab noodist.»

«Meie ei laula noodist. Meile õpetab emake omi viise. Need on väga ilusad. Teie, inimesed, ei saa ükski nii ilusaid viise teha. Seepärast on meie laul inimestele ka väga meelepärane.»

«Oh, kui head te olete! Kas te võiksite mulle ka natukene laulda?»

«Ei, meie hääl on veel nõrk. Meil on ainult kaks esimest takti selged:

Tsäkk-tsäkk,
tsäkk-tsäkk.»

«Oh, kui ilus! Ma annan oma nuku selle eest teile.»

«Meie nukku ei taha. Kui sa aga hea laps tahad olla, siis mine ära oma nukuga mängima ja jäta meid üksi. Meie ema kardab sind. Ta mõtleb, et sa niisama kuri oled kui Teistre Peeter, ega julge meile usse tooma tulla. Küll me siis pikemalt räägime ja rohkem laulame, kui juba suured oleme.»

k u l u — eelmise aasta kuivanud rohi; t õ u k — röövik

1) Mispärast palusid linnud Annit ära minna?
2) Mis kasu toovad linnud inimestele?

Riisikas

Puravik

Kukeseen

Seeneline.

J. Kaidla.

Pärast vihma metsa alla
keegi justkui nööpe kallas:
puravikud-päkapikud,
kukeseened-mügarikud
üle öö on siin ja seal
samblast välja pistnud pea.

Jäägu jõkke nüüd kõik lutsud!
Seenemets meid lausa kutsub.
Kalasuppi küllalt saadi,
proovime ka seenepraadi!
Kujutle, et riisikad
juba laual auravad . . .

Roheline kärbseseen

Punane kärbseseen

Vanamees vaarikus, kauss kummuli peas?

1) Missuguseid söödavaid seeni sa tunned?
2) Kuidas korjata seeni?
3) Mida valmistatakse seentest?

Äike metsas.

L. Tolstoi.

Kui ma väike olin, saadeti mind metsa seenele. Ma jõudsin metsa, korjasin seeni ja tahtsin koju minna. Äkki läks pimedaks, hakkas müristama ja vihma sadama. Ma ehmusin ja istusin suure tamme alla. Lõi nii heledat välku, et mu silmadel hak-

kas valus ja ma pigistasin nad kinni. Midagi ragises ja mürises mu pea kohal; siis lõi miski mulle pähe. Ma kukkusin maha ja lamasin seni, kuni vihm jäi üle.

Kui ma meelemärkusele tulin, tilkusid puud kogu metsas, linnud laulsid ja säras päike. Suur tamm oli murdunud ja kännust tuli suitsu. Minu ümber lamasid tamme pilpad. Riided olid märjad ja kleepusid keha külge; peas oli ~~mul~~ muhk ja natuke valuski. Ma leidsin mütsi, võtsin seened ja jooksin koju. Kodus polnud aga kedagi. Olin väsinud ja läksin magama.

Kui ärkasin, nägin ahjult, et mu seened olid ära praetud, lauale asetatud ja juba taheti sööma hakata. Ma hüüdsin:

«Miks te ilma minuta sööte?»

Mulle aga vastati:

«Miks sa's magad? Tule kähku! Sööl»

Virvipuu ja värvipuu, üle metsa mõõdupuu?

Hobu hirnub Hiiumaal, hääl kostab meie maale?

1) Miks juhtus poisiga õnnetus?

2) Kuidas hoiduda õnnetustest äikese ajal?

Lõikuse ajal.

J. Piik.

Lõikuse aeg on käes, sovhoosirahvas läheb põllule. Ka koolilapsed abistavad sovhoosi. Lapsed jagunevad rühmadesse ja asuvad kombaini järel mahakukkunud viljapäid korjama, et vilja asjatult kaduma ei läheks.

Päike paistab soojalt. Eemal liigub ühtlase mürinaga võimas kombain, lõigates laialt maaribalt küpset rukist. Kuldsed terad voolavad lõputu elava joana kottidesse, veoautod veavad vilja põllult kuivatisse.

Avarale kõrrestikule on kogunenud palju hakke, vareseid, harakaid, kuldnokki, varblasi, rästaid ja teisi linde. Kõik need linnud teevad sedasama, mis lapsedki. Ainult selle vahega, et nad korjavad peamiselt üksikuid teri, ja mitte kottidesse ning

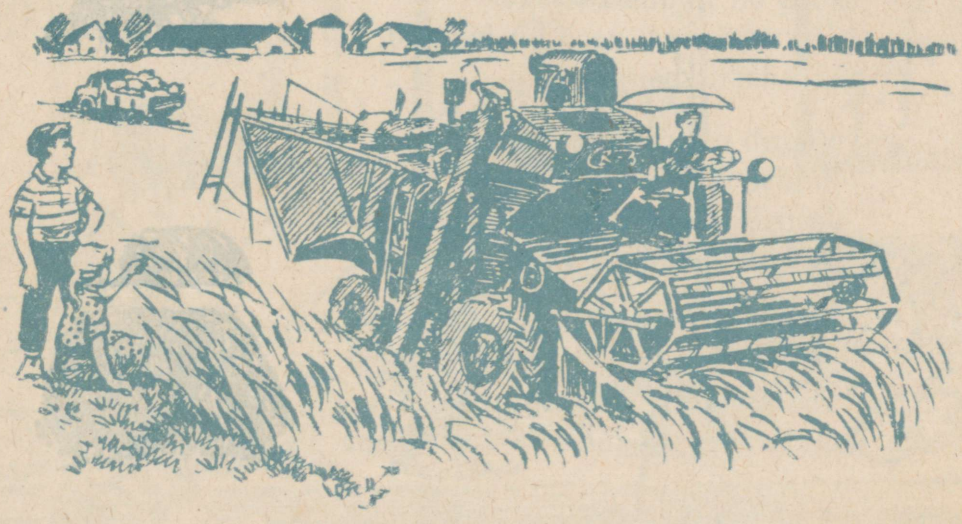

korvidesse, vaid — oma täitmatuisse pugudesse. Varumisega tegelevad ka väledad põldhiired, kes koguvad usinalt oma urgudesse talvemoona.

g r u p p — rühm; k õ r r e s t i k — kõrrepõld;
u r g — väike auk, koobas

Rukis on leib.
Kus palju käsi, seal palju tööd.

1) Kuidas lapsed sovhoosis lõikuse ajal töötasid?
2) Missugused põllukahjurid hävitavad viljasaaki?

Lõikuspäevil.

R. Parve.

Käes on august. Nüüd kolhoosis
töös on niidumasinad —
lõikuspäevad, need on kärmed,
kibedasti kasinad.

Kogub napradesse vilja,
kuldse vilja nüüd kolhoos.
Ja neil kärmeil päevil lapsed
tööl on vanadega koos.

Lõikuspäevil, lõikuspäevil
kõrvalt vaadata ei saa.
Tööl on kõik, sest siit saab leiba,
uudseleiba Kodumaa.

Maapõues on leib.

n a p r a d e s s e — kuhjadesse

Mõistata.

Väike ja ümarik vanamees,
pealtnäha kuldne ja pai.
Aita vaid välja ta mantli seest —
paneb sind nutma: ai-ai!

Madaluke, vastu maad
üle astuda tast saad.
Aga ometi, kas tead —
pea nii suur kui sinu pea,
keha üldse pole tal,
jalg on otse pea all.

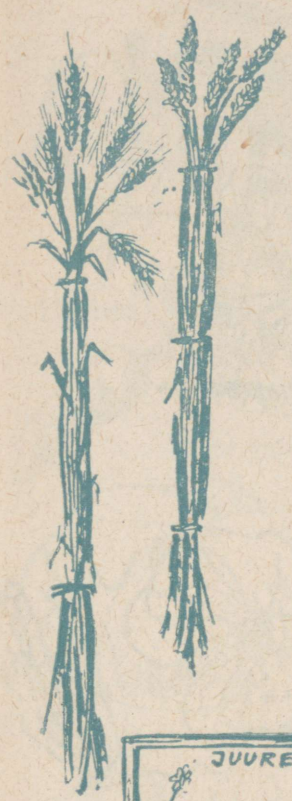

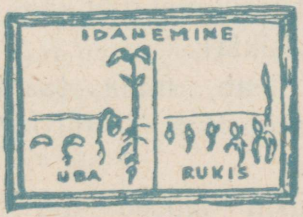

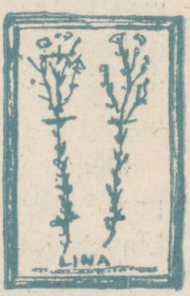

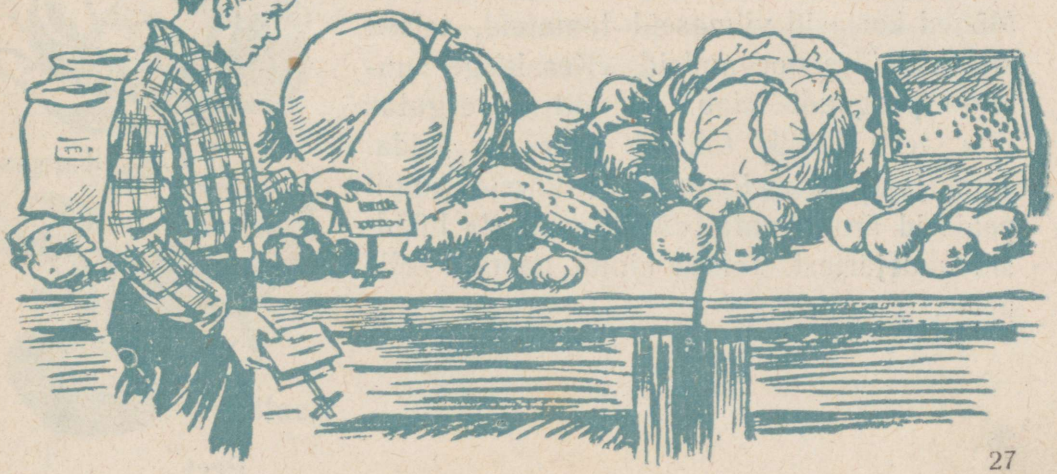

Sügis aias.

Viimane tund oli kogu päeva kõige huvitavam tund. Lapsed läksid kooliaeda, sest täna peab aiast saagi koguma. Homme hakkavad vanemate klasside õpilased juba maad kaevama. Tüdrukutel olid käes korvid, poisid tõukasid käsikäru.

«Kas igaüks teab, mida ta tegema peab?» kontrollis õpetaja. Ta oli tööd juba klassis jaotanud.

Rõõmsalt asusid lapsed töö juurde. Mõned korjasid viimaseid tomateid, teised kiskusid üles porgandeid. «Kes kõige suurema porgandi leiab, on võitja,» ergutas Eha teisi. Kõik tahtsid suurimat leida. Anne ja Helle ei jõudnud nii kiiresti kõigil pealseid ära lõigata. «Aeglasemalt!» hüüdsid nad järjest. Teised ainult naersid selle peale.

Kapsas

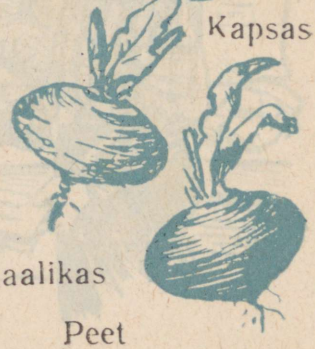

Kaalikas

Peet

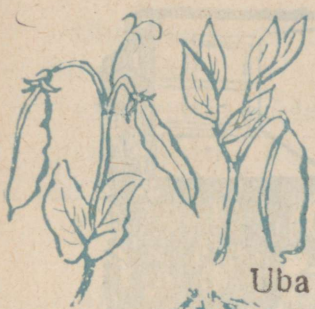

Uba

Hernes

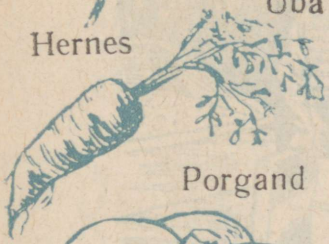

Porgand

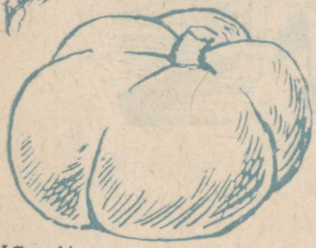

Kõrvits

Sibul

Küüslauk

Tomat

Kartul

Kapsapeenra juures töötas rühm poisse. Järsku katkestas Vello töö. Üks kapsapea oli ümberringi ära näritud. «Kindlasti on jänes aias käinud,» arvas Enn. «Niisugune mürakas — ja täiesti rikutud,» sõnas Arvo. «Selle viime küülikutele,» ütles õpetaja. «Neile maitseb kapsas hästi.»

Kõige paremini olid kasvanud peedid ja kaalikad. Üks kaalikas oli nii suur nagu Raivo pea. .

Kui kõik oli koristatud, pandi saak käru peale ja korvidesse. Tüdrukud viisid juurviljapealsed kompostihunnikusse.

1) Missuguseid juurvilju ja puuvilju kasvab kooliaias?

2) Kuidas te suvel oma aia eest hoolitsesite?

3) Missugustel köögiviljadel kasvab söödav osa maa sees, missugustel varre otsas?

4) Missugused köögiviljad õitsesid?

5) Kuidas kasutatakse köögivilju?

6) Täida tabel:

Taim	Mida sööme
kartul	mugul
kapsas	pea ehk lehed

Sügis keldris.

«Mati! Uu!» kostis läbi lahtise akna. Poiss pani sulepea lauale ja jooksis akna juurde.

«Too mulle saag ja naelakast!» ütles õues seisev isa. «Ma lähen keldrisse.»

Nagu välk jooksis poiss sae ja kastiga trepist alla. «Mis isa küll nende tööriistadega keldris teeb?» mõtles ta.

Keldriuksel jäi Mati üllatunult seisma. Kui valge ja puhas oli keldris! Akendel polnud ühtegi ämblikuvõrku ega riiulitel tolmukübetki.

«Noh, Mati, luba mulle tööriistad. Tahan teha uue kartulikasti,» seletas isa.

«Kui puhas siin on, nagu toas,» imestas Mati veel kord.

«Ema ja Kersti nägid siin puhastamisega palju vaeva. Kui sina laagris olid, siis lupjasin seinad valgeks. Vaata, kui toredasti keedised ja mahlad riiulil reas seisavad.»

Ühes kastis oli puhas liiv. Mati juba teadis, et see on porgandite jaoks.

«Järgmisel nädalal võtame talveõunad puudelt,» seletas isa, «need paneme siia riiulitele. Nüüd aga, Mati, mine lõpeta õppetöö ja siis toome juba esimesed talvekartulid uude kasti.»

Mati lipsas kiiresti trepist üles oma töö juurde.

1) Milline peab olema sügisene kelder?
2) Missuguseid töid sina saad teha keldri korrastamisel?
3) Mida hoitakse keldris?

Punane sõstar

Karusmari

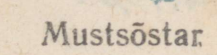

Mustsõstar

Meie aed.

K. Merilaas.

Siis kui heinaaeg sai üle,
rukis lõikusele kippus,
juba aias sõstrapõõsal
veretavaid tarju rippus,
sõid siis lapsed küpsi marju,
nii et sõrmilt tilkus mahl,
värvupere peletuseks
pandi teiba takukahl.

Küll nüüd aiast saadi rikkust:
esmalt võeti mesikärgi,
ja siis kirsid, pirnid, õunad
valmisid üksteise järgi.
Suurte korvidega kanti
aita küps ja lõhnav noos,
kuna köögis igas potis
valmis isesorti moos.

Kirss

Õun

Pirn

Ploom.

veretav — veripunane; tari — kobar; värvu — varblane; noos — saak.

1) Mida annab meile aed suvel ja sügisel?
2) Kuidas hoolitseda lillede, puude ja põõsaste eest aias või pargis?

Magav õun.

Aias kasvas suur õunapuu. Ilus punane õun rippus tema küljes kõrgel oksal. Väike Mall jooksis aeda. Ta tuli õunapuu alla ja vaatas ülespoole.

«Oi, mis küps õun!» hüüdis ta rõõmsasti. «Kas ei võiks ma sind endale saada?»

Õunal oli aga lehtede varjus hea olla. Seepärast ei kuulnud õun lapse kõnet. Mall ootas pisut ja palus uuesti:

«Armas õun, ärka! Oled ju küllalt uinunud.»

Kuid õun ei liigutanudki end oma rohelises sängis, vaid naeratas ainult unes. Siis mõtles Mall:

«Pean endale kedagi appi kutsuma.» Ja kui päike heledasti paistis, ütles tütarlaps päikesele:

«Armas päike, ärata õun unest!»

«Tahan katsuda,» ütles päike ja silitas õuna põske. Aga õun ei liikunud paigast, vaid magas edasi.

Tuli lind ja istus puu otsa.

«Armas linnuke,» palus Mall, «kas võid õuna unest äratada? Laula õige kõvasti ja heledasti, nii et õun laulu kuuleb!»

Lind puhastas oma noka ja alustas nii ilusat lauluviisi, millist laps polnud enne kuulnud. Kuid seegi ei aidanud. Õun püsis vagusi oma voodis.

Viimaks tõusis aias tuulehoog. See nägi Malle õunapuu all seisvat ja küsis sõbralikult:

«Sa tahad vist meelsasti punast õuna? Oota, ma äratan ta unest.»

Mis tegi nüüd tuul?

Ta ei paitanud õuna nii hellasti kui päike. Ta ei laulnud nii ilusasti kui linnuke. Ta hakkas ikka kõvemini ja kõvemini puhuma. Puh-puh! õõtsutas ta õuna. Ja õige. Õun ärkas ehmudes ja hüppas oksalt alla Mallele põlle.

Rõõmsasti jooksis Mall õunaga minema ja hüüdis:

«Tänu sulle, hea tuul!»

1) Millal langevad õunad puult?
2) Missugused õunad kukuvad juba enne valmimist puult maha?

Mõistata.

S. Truu.

Suvel kuub tal roheline.
Saabub sügis, sünnib ime —
kuub nüüd päris kirjuks läheb.
Kirjult seda kannab vähe.
Varsti viskab selle maha —
talvel paljalt olla tahab.

Sügis.

E. Krusten.

Pikkamööda läheb kõrge segamets kirjuks ja lehed hakkavad langema. Aina rohkem ja rohkem koguneb neid metsaalusele samblale. Sügisel on oma vaikus ja omad lõhnad. Juba kannavad pilved endas rahet. Ja ikka rahutumalt häälitsevad kureparved soos. Kuid siis ühel päeval jääb soo vaikseks nagu haud — kured on ära lennanud. Ära on lennanud ka kuldnokad, neid ei ole enam jooksmas mööda heinamaad ega vilistamas kuldkollaste haabade otsas. Ja väikesel Epul on kooliteekonnal sall kaelas ning kindad käes.

1) Missugused on sügisilmad?
2) Missugune on sügisene mets, taevas, maa, õhk?
3) Mis juhtub lehtpuudega sügisel?
4) Mispärast sulle meeldivad langevad puulehed?
5) Valmista neist kogu.

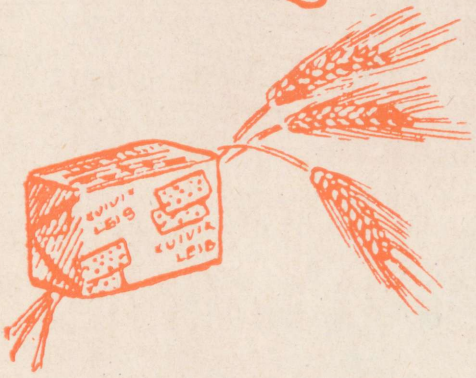

k u t r u — kudrutamist

Sügislaul.

M. Raud.

Päikest paistis, vihma voolas
üle põllumulla,
nüüd seal niidab niitja hoolas
vilja kalli kulla.
Rikkad on nüüd nurmed laiad —
rukist, otra, nisu —
siin kõik pudrud, leivad, saiad;
küllap meil on isu.
Viskab tossu peksumasin,
vurin väga valju;
terasaak ei ole kasin,
põhkugi on palju.
Peretaat käis veskil ruttu —
jahu mitu kotti —
nüüd ei ole pikka juttu,
muudkui puder potti.
Kuigi väljas tuul nüüd vilu,
päike läinud looja,
toas on siiski rõõmu, ilu —
ahi annab sooja.
Suvelust on lõhnav lepik,
kilkamist ja kutru;
sügisel on värske sepik,
palju pehmet putru.

Suvivilja koristamine.

Oli ilus varasügisene päev. Kuldselt säras odrapõld päikeses. Põllul töötasid mehed ja naised, nende käes helkisid vikatid. Käes oli odra niitmine. Küll oli see raske töö, aga parata polnud midagi. Teised riisusid odra rehadega kokku ja tassisid rõukudele kuivama.

Möödus hulk aastaid. Samal põllul oli nüüd tööl niidumasin. Töötajatel oli palju kergem. Valmis sületäied tõsteti rõukudele ja hoburehaga riisuti põld puhtaks.

Hiljem kuulsid möödasõitjad ühetoonilist undamist — töötas viljapeksumasin. Masina juurde ruttasid viljavedajad. Tulid aina uued ja uued viljakoormad.

Kibekiire oli nüüd allapanijal ja põhuvõtjal. Aganariisuja reha liikus samuti kibekiirelt.

Aeg aga sammus edasi.

Jälle kasvab samal põllul oder. Nüüd aga töötavad kolhoosipõldudel imemasinad — kombainid. Hoolega juhib kombainer oma kombaini. Põhukogujad ja viljavedajad autodega on kohal. Aidamehel, kes vilja vastu võtab, on käed tööd täis.

Kõik töötavad ühiselt. Vili on nende ühise töö ühine saak.

Lõbusad koolinoored on kolhoosirahvale abiks tulnud.

1) Kuidas toimus vanasti viljakoristamine?

2) Millised masinad on inimestele appi tulnud?

Kartulipõllul.

«Kas me ei läheks homme kolhoosirahvale abiks kartuleid võtma?» küsis õpetaja klassi tulles.

Nagu üks mees olid kõik nõus minema.

Järgmise päeva hommikul koguneti kooli juurde. Sealt seati sammud kolhoosi kartulipõllule.

Põllul oli palju rahvast. Eemal seisis kartulivõtmise masin. Lapsed jooksid kohe seda vaatama. Küll läikis see toredasti, oli alles päris uus. Reinu isa õiendas midagi masina juures. «Tulge aga tulge lähemale! Ärge kartke midagi!» lausus ta. «Selle masinaga on tore kartuleid võtta,» seletas ta. «Nende imelikkude käppadega pillub masin kartulimugulad mulla peale. Sina muudkui korja korvi.»

«Küll on tore masin,» ütles Helju. «Aga isa jutustas, et «Võidu» kolhoosis olevat niisugune masin, mis ise üles ka võtab.» — «Seda läheme kindlasti vaatama,» arvas õpetaja. Kõik olid nõus.

Juba tuligi brigadir põllule ja Reinu isa pani masinale hääled sisse. Ja tõepoolest, kartulid aina lendasid. Ega muud

kui ruttu korvidega masina järele. Korvitäied kallati kastidesse. Brigadiril oli tegemist, et kõikide kastid üles märkida. «Kuidas töö, nõnda palk,» lausus ta. «Kes rohkem korjab, see rohkem saab.»

Jaak oli kartulite vedajaks. Mehed asetasid kastid vankrile ja Jaak viis nad kuhja juurde. See oli päris kartulimägi ja ikka toodi veel juurde. Osa kartuleid viidi autodega linna. Linnarahvas juba ootab värskeid kartuleid.

1) Kuidas võeti enne kartuleid?
2) Missuguseid masinaid nüüd kasutatakse?
3) Kuidas hoitakse kartuleid ületalve?
4) Missuguseid toite tehakse kartulist?

Vaatle joonisel kartulitaime ja leia õied, viljad, mugulad. Missugust taime osa me kartulil sööme?

Rändlinnud.

K. Merilaas.

Uniselt näitab end päike
vaiksetel sügiskuudel,
veel tema hiline valgus
eretab kollastel puudel.

Traatidel kössis ja kükkis
lindude käratsev rodu.
Jälle on tulemas tali,
jätma peab jällegi kodu.

Nii on rändlinnu saatus —
kibeda talve eest ära.
Tühjade väljade kohal
rõkkab nüüd vareste kära.

Teekond algab.

Sügist ootas väike kurg põnevusega. Sügisel lähevad ju linnud soojale maale. Noh, sellest tuleb alles reis!

Väike kurg oli vanadelt kurgedelt tihti kuulnud, et soojale maale lennatakse selleks, et pääseda külmast ja näljast. Seepärast lausus ta ühel hommikul:

«Mul on juba nagu külm ja süüa pole meil ka enam midagi. Tuleks kiiremini ära lennata.»

«Meil, kurgedel, nüüd alles pidupäevad algavad,» vastas isa. «Põldudel on praegu kõik valmis. Täna on seal hiirtel pidu.»

Sügis aga sammus edasi.

Rändlinnud muutusid päev-päevalt rahutumaks.

Ühel päeval kutsus vana kurg kõik kured kokku.

«Meid on juba palju parves,» ütles ta. «Põllud ja aasad on lagedad. Meil pole põhjust rännuga enam viivitada.

Rännu ajal ei tohi me kaaslast hädasse jätta. Igaüks peab hoolitsema kõigi ja kõik ühe eest. Noored kured peavad vanemate sõna kuulama. Lennata tuleb kaunites kolmnurkades. Ees on juht. Temale järgnevad tugevamad kured, nõrgad ja noored on tagapool. Nii on kergem tuulega heidelda.

Täna ööbime viimast korda kodus. Jätke hüvasti kodukohaga ning lindude ja loomadega, kes talveks siia jäävad.»

Väike kurg kuulas ärevuse ja rõõmuga. Juba homme asub ta tundmatule teekonnale!

Ikka kaugemale ja kaugemale lõunasse viib kurgede tee.

Haned lähevad — halvad ilmad.
Kured lähevad — kurjad ilmad.
Luiged lähevad — lumi taga.
Külm paneb lindude aidaukse lukku.

1) Millised linnud lahkuvad meilt sügisel?
2) Mis sunnib linde meilt lahkuma?
3) Missuguste lindude parvi oled näinud?
4) Kuidas lendavad pääsukesed, kured, haned?
5) Milliseid rännuraskusi esineb teekonnal lõunamaale?

Vares keedab hernesuppi.

L. Tigane.

Ühel päeval mõtles vares:
«Vaja õige keeta hernesuppi.»
Aga varesel oli üksainus hernes. Vähe supiks.
Hiireke jooksis sealt mööda.
«Mille üle sa mõtled, vares?» küsis ta.
«Tahan keeta hernesuppi, aga mul on üksainus hernes.»
«Tee nii nagu inimesed,» õpetas hiir. «Nemad istutavad herne mulda ja ootavad, kuni sellest kasvab hulk herneid. Ja nendest nad saavad juba suppi.»
Vares lendas põllule ja istutas herne mulda. Siis tõi ta paja, kallas selle vett täis, tegi tule alla ja jäi ootama, kuni hernest kasvab mitu hernest. Ta mõtles: «Seni kui vesi keema läheb, peaksid nad mul juba käes olema.»
Jänes jooksis üle põllu lähemale.
«Mida sa keedad, vares?»
«Hernesuppi.»
«Kas mulle ka lubad lusikatäiekese?»

«Minugipärast,» nõustus vares. «Istu maha ja oota, supp on varsti valmis.»

Orav piilus puuoksalt alla.

«Mida sa keedad, vares?»

«Hernesuppi.»

«Kas mulle ka lubad lusikatäiekese?»

«Minugipärast,» nõustus vares. «Istu maha ja oota, supp on varsti valmis.»

Varblane lendas suure rutuga otse paja servale.

«Mida sa keedad, vares?»

«Hernesuppi.»

«Kas mulle ka lubad lusikatäiekese?»

«Minugipärast,» nõustus vares. «Istu maha ja oota, supp on varsti valmis.»

Nii tulid sinna veel lõoke, pääsuke, liblikas, sipelgas, konn ja lepatriinu. Kõigile lubas vares hernesuppi ja kõik istusid oodates ümber paja, lusikad käes.

Vesi kees juba, aga hernest polnud veel midagi näha.

Külalistel olid kõigil kõhud tühjad.

«See hernes on sul laisk kasvama,» ütles varblane.

«Väga kaua aega mul siin istuda ei ole, pojad ootavad kodus,» seletas pääsuke.

«Võib-olla polnudki see hernes, vaid kivi,» oletas orav.

Otsustati tera maast välja kaevata ja järele vaadata, mis see õieti on, hernes või kivi.

Jänes nuusutas.

«Minu arvates hernes,» ütles ta.

Orav proovis hambaga.

«Hernes jah,» otsustas ta.

Varblane keksis ligi, võttis tera noka vahele ja neelas alla.

«Hernes mis hernes,» teatas ta. Ise aga lendas ruttu minema.

Nii jäidki vares ja kõik ta külalised hernesupist ilma.

Harakas ja vares.

Rahvanali.

Harakas ja vares jagasid kahekesi leitud konti. Harakas hüppas mööda sääreluud ja karjus: «Siitsa-dik! Siitsaadik!» Aga vares hüppas keskele ja ütles: «Pooleks! Pooleks!»

Viimaks tuli koer ja võttis kondi ära; harakas ja vares lendasid mõlemad minema ja jäid kõigest ilma.

Seene varjus.

J. Trojan.

Sipelgas leiab öömaja.

Vihma valas kui oavarrest.

Kuused raputasid päid ja ütlesid üksteisele:

«Kes oleks võinud arvata, et säärane paha ilm tuleb!»

Vihma tilkus puudelt põõsaile ja põõsailt sõnajalgadele. Lugematu hulk väikesi ojakesi nirises sambla ja kivide vahel.

Sadu oli pärast lõunat alanud ja nüüd oli juba pime käes.

«Ei see vihm enne hommikut üle jää!» hädaldas sipelgas, kes oli teel Kuusikmäelt kodu poole. Ta oli enne lõunat turul mune müünud ja viis nüüd nende müügist saadud raha väikeses sinisest riidest kotikeses koju.

«Riided on rikutud ja kübar samuti!» halises ta igal sammul. «Miks pidin ma ometi vihmavarju koju jätma! Oleksin ma vähemalt kalossid jalga pannud! Ei saa ju ometi riidest kingades säärase halva ilmaga teed käia!»

Äkki nägi ta metsahämaruses suurt seent ja seadis kohe sammud sinnapoole.

«See sobib!» hüüdis ta rõõmsalt. «Paremat ulualust poleks teadnud soovidagi. Jään siia, kuni vihm üle jääb. Näib, et siin keegi ei ela. Seda parem. Sean enese siin koduselt sisse!»

Ja seda ta tegigi.

Rohutirts ja jaaniussike.

Sipelgas valas parajasti kingadest vihmavett välja, kui märkas, et väljas seisab rohutirts, viiul seljas.

«Kuule, sipelgas!» hüüdis tirts. «Kas on luba sisse astuda?»

«Ikka sisse, ikka sisse!» vastas sipelgas. «Mul on hea meel, et seltsilise saan.»

«Tulen peolt mängimast,» jutustas tirts. «Aeg on hiline ja ilm halb. Päris õnn, et võin ööseks siia jääda.»

Tirts riputas viiuli varna ja istus sipelga kõrvale.

Natukese aja pärast nägid nad kaugelt valgust kumavat. See oli jaaniussike, kes, latern käes, neile lähenes.

«Olge head,» ütles jaaniussike viisakalt teretades, «lubage mul siin ööbida. Tahtsin Sammaljalale lellepoja poole minna, aga eksisin teelt.»

«Tulge aga sisse!» kutsusid mõlemad seesolijad. «On hea, et valgust tuppa saame.»

Jaaniussike pani laterna lauale ja istus teiste kõrvale pingile.

Põrnikas ja tigu.

Varsti meelitas laterna valgus ligi veel ühe külalise, kes kohmakalt samblas ja lehtedes tuigerdades lähenes. See oli suur põrnikas. Teretamata astus ta sisse.

«Olen sattunud päris õigesse kohta!» hüüdis ta. «Siin on ju minusugusele hea öömaja!»

Nende sõnadega istus ta teiste kõrvale pingile, avas leivakoti ja hakkas õhtueinet võtma.

Vahepeal oli väljas üsna pimedaks läinud.

Äkki kuulsid kõik öömajalised kaugelt kanget ähkimist. See tuli pikkamööda ikka lähemale ja lähemale.

Lõpuks ilmus pimedusest tigu nähtavale. Tal vaesekesel oli hing suurest ruttamisest kinni jäämas.

«Oli see aga kihutamine!» hüüdis ta lõõtsutades. «Mul oli lähemas külas kiiret asjaajamist. Küll ma aga jooksin! Kuid keegi ei suuda üle oma jõu, eriti veel, kui ta oma maja peab seljas kandma. Puhkan siin pisut, kui seltskond lubab. Siis võin jälle edasi kihutada!»

Kellelgi polnud midagi selle vastu, et ka tigu endale mugava koha leiaks. Ta istus oma koja ukse ette, võttis vardad välja ja hakkas kuduma.

Kärnkonn tuleb koju.

Kui nad seal nii viiekesi koos olid, võttis sipelgas sõna ja rääkis nõnda:

«Mis me siin istume ja norutame igavuses. Kas ei leiduks mingit ajaviidet? Näen, et tirtsul on viiul kaasas. Ta võiks meile mängida mõne lõbusa loo ja meie tantsiksime!»

Tirts ei lasknud ennast kaua palutud. Ta võttis viiuli ja hakkas mängima, teised aga tema ümber tantsu keerutama. Ainult tigu ei tantsinud kaasa. See teiste lõbu ei seganud.

Nad tantsisid ja hõiskasid, nii et kisa oli mitme sammu peale kuulda.

Kuid oh õnnetust! Seen, mille all seltskond lõbutses, oli vana kärnkonna oma. Ta oli pärast lõunat Rabaküla tädi poole läi-

nud, seal kohvi juues ja kooke süües kuni õhtuni aega viitnud ja sammus nüüd kodu poole.

Kanges tantsuhoos ei märganud pidutsejad teda enne, kui ta juba nende keskel oli.

No oli see aga segadus, mis nüüd algas! Põrnikas langes hirmu pärast selili, tirtsul kukkus keset takti viiul käest ja sipelgat tabas mitu minestushoogu üksteise järel. Tigu aga puges kiiresti oma majasse, pani ukse riivi ja pomises:

«Tulgu mis tuleb! Mina ei võta kedagi jutule!»

Öömajalised aetakse välja.

Kärnkonn hüüdis:

«Kas pole hull! On siis minu maja igasuguste hulguste ja viiulikääksutajate kogunemispaik? Katsuge, et siit kaote, muidu teen teile ise jalad alla!»

Jaaniussike oli esimene, kes oma laterna haaras ja minekut tegi. Temale järgnes põrnikas, siis sipelgas, siis rohutirts ja kõige viimaks tigu. See oli kurb rongkäik.

Põrnikas, kel olid head kopsud, hüüdis vahetevahel:

«Kas pole siin kuskil mõnd võõrastemaja?»

Aga keegi ei vastanud.

Viimaks leidsid nad ühe puujuure all viletsa peavarju. Seal veetsid nad kurvalt öö.

1) Kes juhtusid ühel vihmasel päeval kokku?
2) Loe palast, kuidas nad üksteist seene all vastu võtsid.
3) Kes oli kõige ebaviisakam?
4) Kes neist oli kõige tõsisem ja töökam?
5) Kuidas veetis seltskond aega?
6) Mida sa arvad kärnkonna käitumisest?
7) Kuidas käituda külalistega?

Sügis.

J. Oro.

Päike ei paista, päike ei sära,
kõik linnud väikesed lendavad ära.
Õues on külm, seal lapsed ei mängi —
vara lä'eb pimedaks, vara poevad sängi.
Vihm sajab rabinal, vihma nii palju,
tuul on nii kuri, tuul on nii valju —
rebib kõik lehed ja ulub: «Uhuu!»
Käes on oktoober, see sügisekuu.

Meie suures riigis nõuab
meistreid igal alal töö.

Peedu vanaema.

M. Veetamm.

Peedul kuulus vanaema —
karjabrigadir on tema
«Uue Tee» kolhoosis.
Seal on tema valitseda,
valitseda, talitseda
palju-palju loomi.
Nudipäid ja sarvekandjaid,
mullikaid ja piimaandjaid,
värsikesi, pulle.
Punaseid ja pugalaid ja . . .
Kellest ühtki ei saa laita —
toredaid kui trulle.

Hommikul ta tõuseb vara
ja on juba karjataras
enne kukke-koitu.
Hoolitseb ja vaatab ise,
et ka kõige-kõige pisem
vissimuu saaks toitu.

Meelest ära tal ei unu
isegi va tige Punu.
Too, kes vahel müürgab
ja on suur kui heinakuhi,
ja kes kraabib maad ning puhib,
ning kui pasun üürgab . . .

Sestap armastavad nemad
kõik ka Peedu vanaema.
Kui ta lauta astub,
kõlab kogu karjapere

mitmehääleline tere
talle valjult vastu:
«Muu! Möö!
Muuh! Mööh!
Uuh! Ööö!
Öm-möm-mööööh!»

sestap — sest et

1) Kus töötab Peedu vanaema?
2) Kuidas peab karjafarmis loomade eest hoolitsema?

Punik.

Punik on muidu hea lehm, aga ta ei taha karja hulgas viibida. Kord puskleb ta teiste lehmadega, teinekord püüab märkamatult ristikupõllule hiilida. Kolhoosi karjane on temaga päris hädas. Aga karjase tubli abiline Muri on kohe Punikul kannul. Ta hakkab käredasti haukuma, püüdes lehma karja

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

hulka tagasi ajada. Punik puhub vihaselt ja tõrjub Muri sarvedega eemale. Ei aita muu, kui karjane peab Murile appi tulema.

Karjalaudas on aga Punik karjabrigadiri lemmik ja kolhoosikarja uhkus. Ta on suurim ja tugevaim lehm. Piima annab Punik kõigist teistest rohkem. Piim on tal maitsev ja rammus. Puniku päevase piimaga võib toita terve kolhoosi lasteaia.

Punikut lüpstes olid lüpsjad tihti puruväsinud. Nüüd aga, kui toodi elektri-lüpsimasin, hakkas see ise lehma lüpsma. Kui kiiresti ta lüpsab! Üks lüpsja võib nüüd Punikut ja Kirjakut lüpsta kahe aparaadiga korraga.

Lehm lüpsab suust, kana muneb nokast.

Kellel neli piimaandjat,
neli karjamaale kandjat?
Kellel kaks teenäitajat,
toitu leida aitajat?
Koeratõukajaid ka kaks.
Parmupiits teeb viuh! ja plaks!

1) Mida annab meile lehm?
2) Mitu liitrit piima annab meile lehm päevas?
3) Mida saadakse piimast?
4) Kuidas kolhoosis lehmade eest hoolitsetakse?

Väike Kotkake.

L. Voronkova.

Tanja ja Anni istusid palgiotstel ja kuulasid, kuidas noored pääsukesed katuse all sädistasid. Korraga jooksis õue Noora.

«Teie istute siin ega tea mitte midagi,» hüüdis ta, «tallis aga on sündinud varss!»

Kõik jooksid talli. Hobuseid tallis ei olnud — kõik olid tööl. Ainult ühes latris seisis raudjas Koit. Vanaisa laotas talle puhtaid õlgi alla. Nähes lapsi, lausus vanaisa:

«Noh, mis teie siia tulite?»

Kuid tüdrukud tulid ikkagi lähemale. Nad nägid, et Koidu kõrval seisab väike varss.

«Vanaisa, las ma silitan teda!» hüüdis Anni.

«Ei, ära silita!» ütles vanaisa. «Näed, kuidas ta juba niigi kardab.»

Tallist möödus kolhoosi arvepidaja.

«Tere, vanaisa!» hõikas ta. «Räägitakse, et sul on täna pere suurenenud.»

«Aga kuidas muidu!» vastas vanaisa. «Eks tule, vaata ja imesta!»

Varss meeldis arvepidajale.

Pärast tuli valvur. Ta tahtis samuti varssa vaadata. Kuid vanaisa nägi, et rahvast kogunes palju, ja heitis käega:

«Ei, parem minge minema! Ei või hobust rahutuks teha.»

Kõik lahkusid tallist.

Kuid tüdrukud ei tahtnud lahkuda. Nad seisid veel lävel ja vaatasid. Varss kõndis ema kõrval ja vehkis sabaga. Aga saba oli tal karvane, lokkis ja veel üsna väike.

r a u d j a s — punakaspruun

Hobust ära aja piitsaga, vaid kaertega.
Sööda kui venda, seo kui varast?

1) Missuguseid töid teeb hobune?
2) Missuguste masinatega asendab nüüd inimene hobuse töö?

Kolhoosniku abilised.

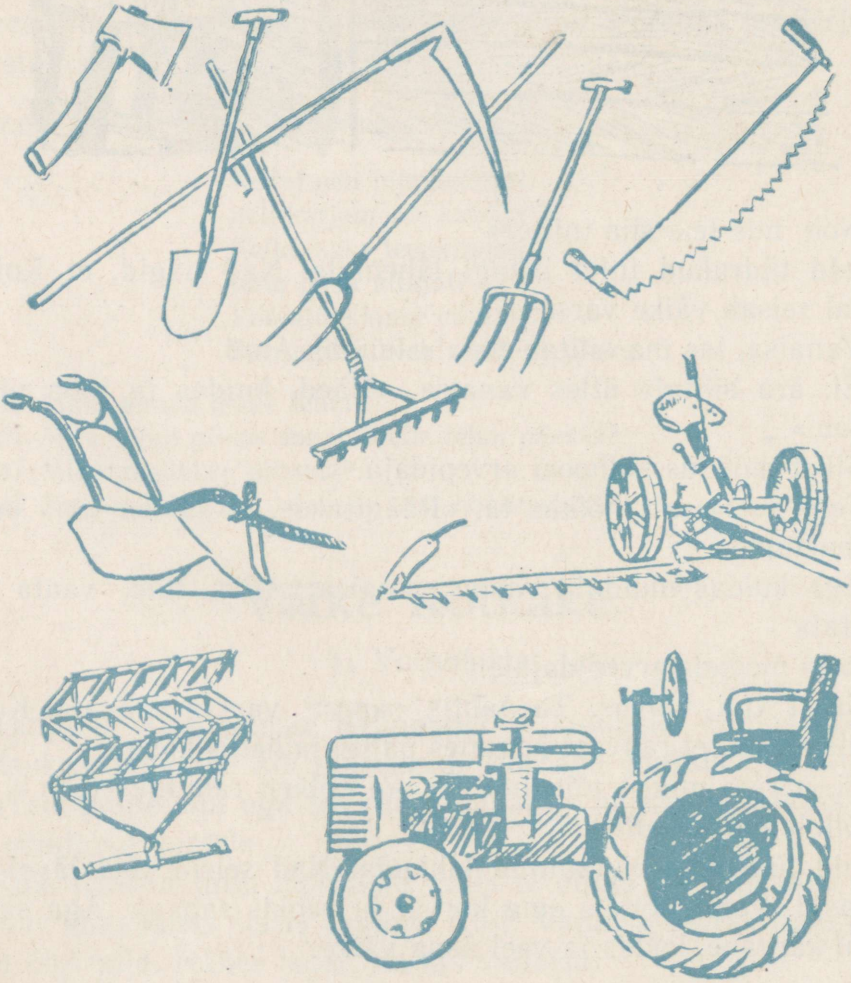

Uudishimulik hiir.

Hiirele pandud lõks üles. Hiir vaadanud ja öelnud: «Ma tean küll, mis asi sa oled, aga ma natuke ainult katsun, kas see rasv on mage või soolane.» Katsunud siis õige vähekese, aga käinud plaks ja oligi hiireke lõksus.

Pahur põrsas.

O. Luts.

Ükskord lasti sead kesale. Hakkasid teised seal kõik ilusasti kes tuhnima, kes rohtu sööma. Üks väike põrsas aga ei söö rohtu ega tuhni ka.

«Mispärast sa ei söö?» küsib emis.

«Kus ma's võin süüa,» kostab ninatark-põrsas, «kui ohakad torkavad!»

«Siis tuhni!» käsib vana siga.

«Kärss on kärnas, ei saa!» viriseb põrsas vastu.

Jääbki siis seekord niisama ja põrsas lamab aga pealegi päikesepaistel. Kodus, noh, seal sööb teine ikka oma osa nahka ja muist teistegi oma veel tagantjärele.

Teinekord lähevad sead jälle kesale ja vana viripill aeleb jälle samuti ühest kohast teise.

«Mispärast sa ei tuhni?» pärib põrsa ema.

«Maa on külmunud, ei saa!» vastab põrsas, et aga ennast kuidagi vabandada.

Noh, siis sai emis viimaks kurjaks ja käratas:

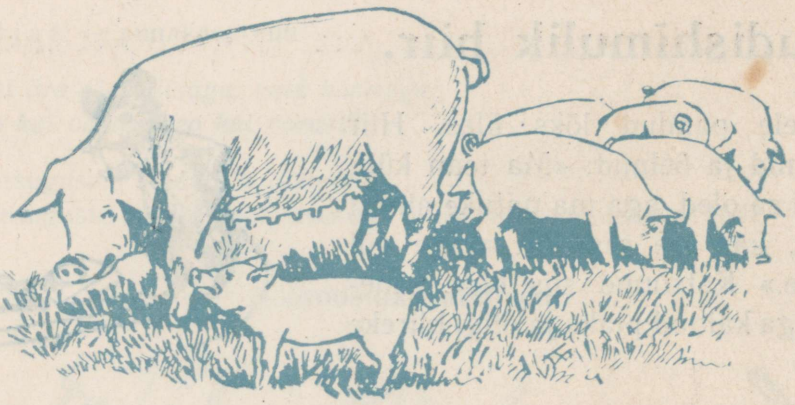

«Oh sina laiskvorst! Temal maa keset suve külmunud! Pole sul kärss kärnas, pole maa külmunud. Laisk oled!»

No ei siis põrsal muud, kui hakkas tuhnima.

k ä r s s — nina seal, siilil jt.

Paha siga, mitu viga: kärss kärnas, maa külmunud.

1) Miks nimetatakse põrsast «vana viripill»?
2) Mis oli õige põhjus, et põrsas ei tahtnud tuhnida?
3) Missuguseid koduloomi kasvatatakse meil kolhoosides?
4) Mispärast neid kasvatatakse?
5) Märgi tabelisse, mida saab inimene koduloomadelt!

Mida saab inimene koduloomadelt.

Looma nimetus	Mida saame

Kuidas koer enesele sõpra otsis.

Neenetsi muinasjutt.

Muiste elas koer üksinda metsas. Aga tal hakkas igav üksinda elada ja ta läks enesele sõpra otsima.

Käis, käis, kuni jooksis vastu jänes. Koer ütles talle:

«Jänku, jänku ae, hakkame koos elama!»

«Mis seal ikka,» ütles jänes, «hakkame pealegi.»

Leidsid enesele paigakese metsas ja kui pimedaks läks, heitsid magama. Jänes uinus magama, aga koeral polnud und, hakkas haukuma. Läks jäneselgi uni korrapealt. Kargas maast ja ütles koerale:

«Miks sa haugud? Äkki hunt kuuleb, tuleb ja sööb meid mõlemaid koos ära.»

Koer jäi vait, aga ise mõtles:

«Leidsin enesele halva sõbra. Jänesel on arg süda. Aga hunt, tema juba ei karda kedagi.»

Ja koer läks jänesest lahku, asus hunti otsima.

Käis, käis mööda metsi ja äkki jooksiski vastu hunt. Koer ütles hundile:

«Kuule, hunt, hakkame õige koos elama!»

Hunt ütles:

«Mis siis ikka, kahekesi ongi seltsim.»

Ilm tõmbus õhtule, seadsid end magama.

Hunt uinus ja koergi heitis pikali. Kuid kesköö ärkas koer ja hakkas haukuma. Hunt ehmus ja hakkas koera hurjutama:

«Mis sa haugud? Vaat, kui äkki tuleb karu ja tapab meid mõlemaid.»

«Nojah,» mõtles koer, «kohe näha, et pole huntki just väga tugev, kui kardab karu. Karu on muidugi juba kange mees, kindlasti kõige tugevam.»

Koer jättis hundi, läks karu otsima. Käis jälle metsa mööda,

kõndis, kõndis ja saigi karuga kokku. Koer läks talle vastu ja ütles:

«Hei, karu, kange mees, hakkame koos elama!»

Karu heitis nõusse. Elasid päeva koos ja öö tuli peale. Karu jäi tukkuma. Aga koer hakkas kesköösl jällegi haukuma. Karu ärkas, lõi araks.

Ta hakkas koera hurjutama:

«Kas oled vait, mis sa haugud? Vaat, kui äkki kuuleb inimene, tuleb ja tapab meid mõlemaid.»

«Noh,» mõtles koer, «on seegi samasugune argpüks. Pean inimese üles otsima.»

Jooksis, jooksis kogu metsa läbi, ei näe ega näe inimest. Jõudis lõpuks metsalagendikule ja istus jalgu puhkama. Aga inimene oli just parajasti teel metsast puid toomast. Koer kohtas teda siinsamas raiesmikul. Jooksis inimese juurde ja ütles:

«Inimene, inimene ae, hakkame koos elama!»

Inimene ütles:

«Mis siis ikka, läheme koos.»

Ja inimene viiski koera enda juurde koju.

Õhtu jõudis kätte ja inimene uinus. Koer hakkas kesköösl haukuma. Kuid inimene ei ärganud.

Koer hakkas kõvemini haukuma. Inimene ärkas ja hüüdis:

«Hei, koerake, kui sul on kõht tühi, siis söö, aga ära sega minu und.»

Koer jäi vait, sõi ja heitis magama. Sellest ajast peale jäi ta inimese juurde elama. Ja elab praegugi.

1) Miks koer ei tahtnud sõbrustada jänesega, hundiga ja karuga?
2) Miks ta jäi elama inimese juurde?

Veskil.

Vanaisa sõitis Tõnuga veskisse. Eemalt paistis kõrge kivitorn.

Tõnu oli tuuleveskit ainult pildil näinud. Ta teadis, et sellel olid imelikud suured tiivad. Vanaisa käest sai nüüd Tõnu täpselt teada, kuidas tuul tiivad käima paneb ja kuidas need omakorda veskikivid käima panid. Veskikivide vahel hõõrutigi terad jahudeks.

Nüüd aga sõitsid nad vesiveskisse. See asus jõe ääres. Juba eemalt oli kuulda tumedat mürtsumist. Veski ees seisid autod suurte viljakottidega.

Vanaisa sidus hobuse kinni ja läks koos Tõnuga veskisse.

Siin tuli neile üleni valge mölder vastu. «Näe, sul abiline ka kaasas,» pöördus ta tervitades vanaisa poole. «See mu pojapoeg Tõnu, ta on esimest korda veskil. Tahab kangesti kõike näha.»

Mölder viis vanaisa ja Tõnu veskist välja. Klõbistas võtmetega ja avas siis ühe ukse. Siit läks trepp alla.

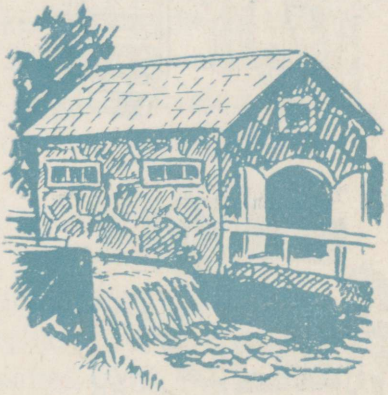

«Siin on veski süda,» ütles mölder.

Tõnu nägi suurt pöörlevat ratast. Selle ümber vahutas ja kobrutas vesi.

«Vaata nüüd, kuidas vesi siin töötab,» kisendas mölder, kuid vaevalt kuulis Tõnu selles kohinas tema häält.

Kui nad õue tagasi jõudsid, ütles mölder: «Noh, nüüd lähme jahvatame teile jahu.»

1) Missugused veskid olid vanasti?
2) Kuidas töötab vesiveski?

Kuidas valmib leib.

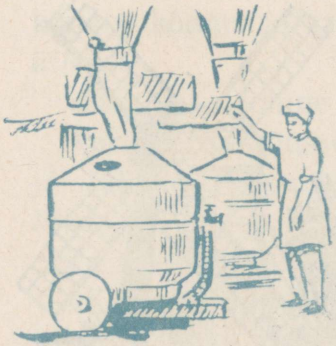

Taignasegaja

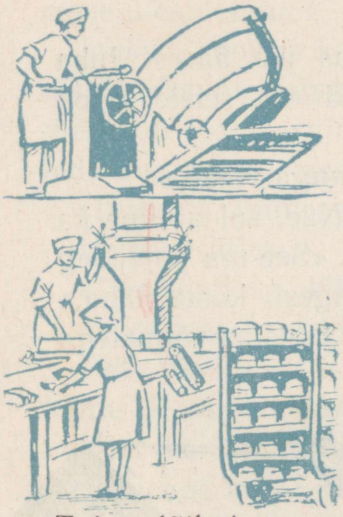

Taignalõikaja

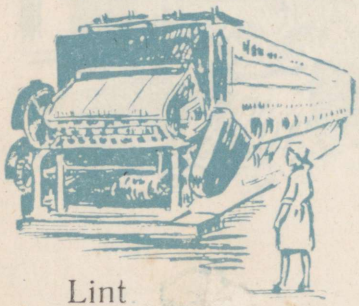

Lint

Leivatehasesse tuuakse jahu mitte kott või paar, vaid terve rongitäis.

Autodest libisevad kotid mööda kaldteed keldrisse — niisamuti nagu sina talvel sõidad mäest alla.

Keldrist tõstavad tõstemasinad jahu ülemisele korrusele suurtesse salvedesse.

Neist salvedest voolab jahu suurde leivanõusse. Leivanõu veereb ratastel juuretise järele, siis kaalude juurde jahu järele, edasi vee ja soola järele. Kõike seda on vaja leiva valmistamiseks.

Nüüd rändab leivanõu suure teraskäe juurde. Teraskäsi liigub üles-alla ja segab ning sõtkub taignat nagu ehtne pagar.

Valgetes kitlites töölised suunavad nüüd leivanõu sooja puhkeruumi. Siin taigen paisub ja kerkib.

Kuhu läheb taigen nüüd?

Kummuli pööratud nõust roomab taigen välja jämeda maona. Selle kallale asub nüüd nuga. Ta lõikab taigna tükkideks. Virgad naistöölised pilluvad osavasti taignatükke vormidesse, muudkui pots! ja pots!

Vormid rändavad ise ahju juurde, neid viib edasi pikk ja lai lint. Otse suurde kuuma ahju.

Küll on selles ahjus kuum!

Leib küpseb ja kattub pruuni krõbiseva koorikuga. Küpsed leivad asetatakse riiuleile.

Nüüd aga sõidavad üksteise järel leivatehase juurde veoautod. Igaühele neist on kirjutatud L E I B. Leivaauto külguks tehakse pärani lahti. Kandikud leibadega lükatakse auto riiulitele.

Nüüd on leibadel üks tee — kauplusesse.

Sealt läheb leib ema kandekotti, kandekotist lauale, laualt sinu suhu.

1) Millest valmistatakse leiba?
2) Kuidas ema saia teeb?
3) Kuidas valmib leib?

Naabritädi hea leib.

Helle oli Malle juures mängimas. Kahekesi mängida oli tore. Algul oli Helle poetädi ja Malle tuli koos kõigi oma nukkudega suhkrut ostma. Ostjad olid õige kärsitud ja Helle kaalus ning jagas suhkrupakke, nii et pea oli otsas märg. Aeg kadus kiiresti, kiiresti.

Nüüd tuli Malle ema kahe taldrikuga ja ütles lastele, et võtku nad vahepeal ka natuke oodet.

Kummalgi taldrikul oli kaks suurt viilukat rukkileiba võiga. Helle kirtsutas algul nina: kodus sõi ta leiba ainult muude toitude juurde ja sedagi sundimise peale. Nähes aga, kui isukalt Malle viiluka otsast hammustas, võttis temagi suutäiekesi. Võttis suutäie, võttis teise ja sõigi ära mõlemad tükid.

Õhtul rääkis Helle emale:

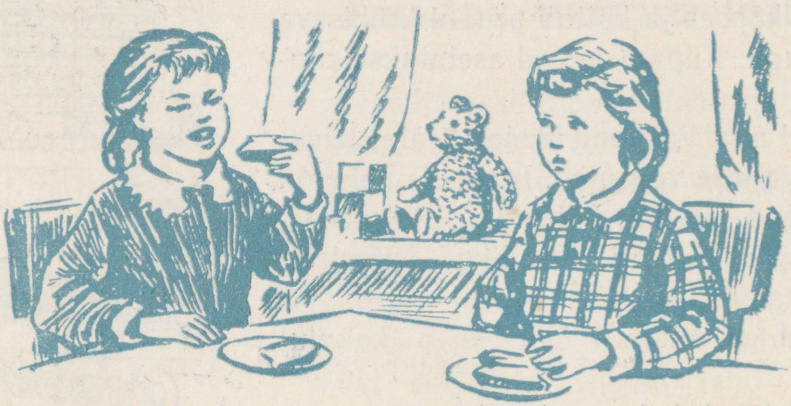

«Küll Malle emal oli aga hea leib, kohe niisugune magus ja pehme, et söö või ilma võita. Miks sa meile kunagi niisugust leiba ei too?»

Ema vangutas kelmikalt pead ja sõnas üllatunult:

«Vaata nalja, või Malle emal oli nii kangesti hea leib! Ja mina just laenasin talle hommikul pool koma leivast! Tal endal polnud aega poodi minna.»

1) Mis on meie igapäevane vajalik toit? Mispärast?
2) Mispärast maitses Hellele naabritädi leib paremini?

Sepikojas.

Rein oli emaga maal tädi juures. Nad läksid metsa oksi tooma.

Tee ääres oli maja, mille ees seisid hobused. Seest kostis tugevat mürtsumist.

«Ema, ema, oota natuke!» hõikas Rein ja piilus uudishimulikult maja uksest sisse.

See oli kolhoosi sepikoda. Alasi juures seisis nahkpõllega mees, teine ta kõrval. Kolmas mees, üleni suitsune ja must,

tõmbas lõõtsa. Sepikoda ise ja kõik, mis seal sees oli, oli suitsust must. Suur hunnik hobuseraudu seisis ukse kõrval põrandal. Teisel pool olid vankrirattad.

Parajasti tõmbas sepp tulest rauatüki, mis oli kuumusest päris valge. Ta pani selle alasile ja hakkas koos abilisega taguma ikka kordamööda kilks ja kolks! kilks ja kolks! Kui raud jahtus, pisteti ta uuesti tulle. Tuline raud läks iga löögiga õhemaks ja siledamaks.

Rein astus lähemale. «Noh, tule ja tao, noormees, seni kui panen piipu,» ütles korraga sepp ja ulatas Reinule vasara. «Aga hoia, et sa jala pihta ei löö!»

Rein võttis vasara, kuid see oli nii raske, et kukkus prauhti! tal käest maha.

«Mine tõmba siis lõõtsa!» naeris sepp. Rein asus lõõtsa tõmbama, hakkas aga ise seejuures veel tugevamini lõõtsutama kui lõõts.

«Enne kui sinust sepp saab, pead tublisti kasvama,» naeris ema.

Missuguseid töid tehakse kolhoosi sepikojas?

Vardad klõbisevad.

H. Mänd.

Vardad kiirelt klõbisevad,
lõngatädid lobisevad:
«Oota, oota, Lindakene,
valmis saab su kindakene.
Vaata, juba pöial tuleb,
külmaaugu kinni suleb.»

Virgalt vurab vokikene:
«Lindale saab sokikene.
Enne veel, kui tali algab,
saad sa soojad sokid jalga.
Siis võid julgelt õue minna,
jääda terveks päevaks sinna.»

Üks uks minna, viis kambrit käia?

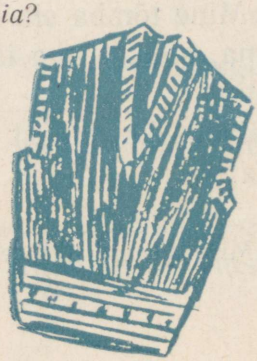

Villased sukad.

S. Luide.

Vanaema: Saingi sukad valmis.
Võta! Pane jalga!

Laps: Oi! Küll on ilusad kirjud sukad! Aitäh, vanaema! Kust sa, vanaema, said nii ilusat lõnga?

Vanaema: Kerast võtsin.

Laps: Aga kust lõng kerasse sai?

Vanaema: Eks villast tehti.

Laps: Aga kust villa saadi?

Vanaema: Eks tallekese seljast niideti.

Laps: Aga kust see vill tallekese selga sai?

Vanaema: Kasvas terve pika suve. Siis oli tall karjas ja karjapoiss laulis talle:

Kasva, kasva, tallekene,
kasva, talle villakene,
et saaks lastel sukad jalga,
sukad jalga, vestid selga.

Laps: Ja mis siis sai?

Vanaema: Tallekene kasvas lambaks, vill aga pikaks. Vill niideti maha.

Klikk-klõkk, klikk-klõkk,
varsti täis on villavakk.
Villast lõngad, lõngast sukad,
sukad soojad, sukad pikad.

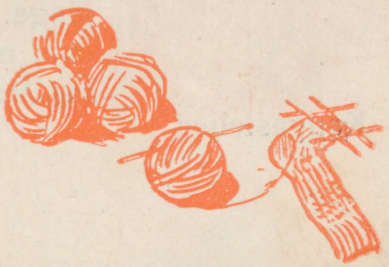

Kuidas valmib villane riie.

Kraasid

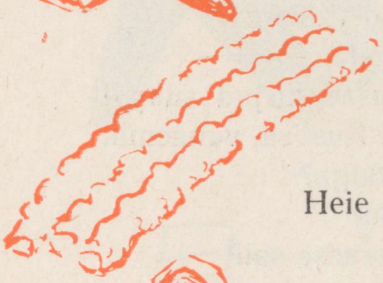

Heie

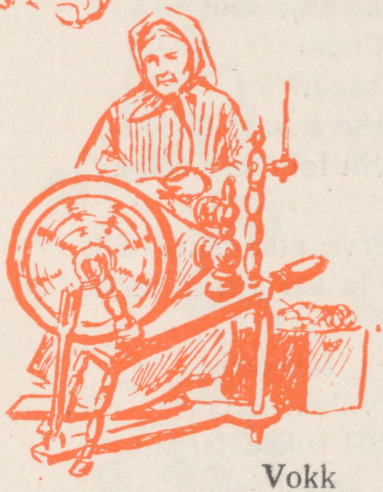

Vokk

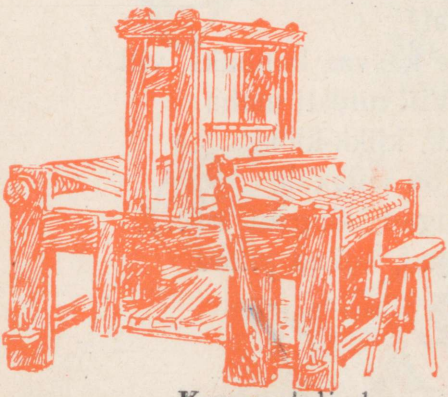

Kangasteljed

«Vanaema, kuidas sai vanasti mantliriiet?» uuris Mai.

Ja vanaema jutustas: «See on pikk lugu, Mai. Kui lambad olid niidetud, siis pesin villa puhtaks ja viisin villatöötusse. Kõige enne pandi vill suurde villalahutajasse või segajasse, mis näppis, segas ja lahutas villa ning tegi ta hästi kohevaks. Siis suunati vill suurte kraaside alla.»

«Aga vanaema, mis need kraasid on?» küsis Mai.

Vanaema näitas Maiele oma kraase. Need tuletasid Maiele meelde peaharja, millega vanaema vahel ta juukseid soeb.

Edasi jutustas vanaema: «Puhas kraasitud vill viidi heidemasinasse, mis valmistas heidekerad.»

«Mis asi see heie on?» uudistas Mai.

Vanaema võttis oma kahe kraasi vahele veidi villa ja hõõrus seda seal edasi-tagasi, kuni sellest sai pikk villane pael.

«See on heie,» ütles ta, «ainult villatööstuses on ta palju pikem ja peenem. Ja siis viidi villatööstuses heidekerad ketramismasinatesse, mis valmistasid heidest lõnga. Aga sukalõnga ketrasin mina sulle oma masinaga,» naeris vanaema ja näitas Maiele oma vokki.

«Kudusin siis telgedel lõngadest riiet. Õhtul hilja ja hommikul vara heitsin süstiku läbi lõngade edasi-tagasi, edasi-tagasi. Tallalauad käisid aga klips üles ja klõps alla. Vahel laulsin ja kudusin, vahel aga valutasid nii käed kui jalad. Süstikut ja tallalaudu võid praegu veel pööningul näha.

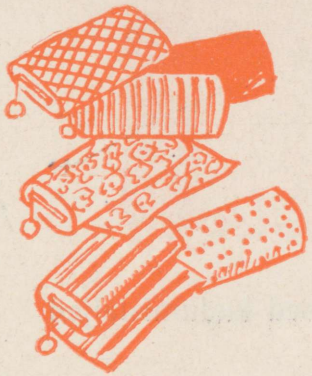

Mis nüüd viga! Nüüd töötavad ketrus- ja kudumisvabrikud ööd ja päevad. Masinad annavad tuhandeid meetreid riiet päevas. Üks inimene võib töötada nüüd mitmel teljel korraga. Kauplused on villast riiet täis, muudkui vali ja osta,» lõpetas vanaema.

Mida tehakse villasest riidest?

Lõngast riideni.

Mida näeme muuseumis.

Ketramine

Muistsed kudumisteljed

Mida näeme vabrikus.

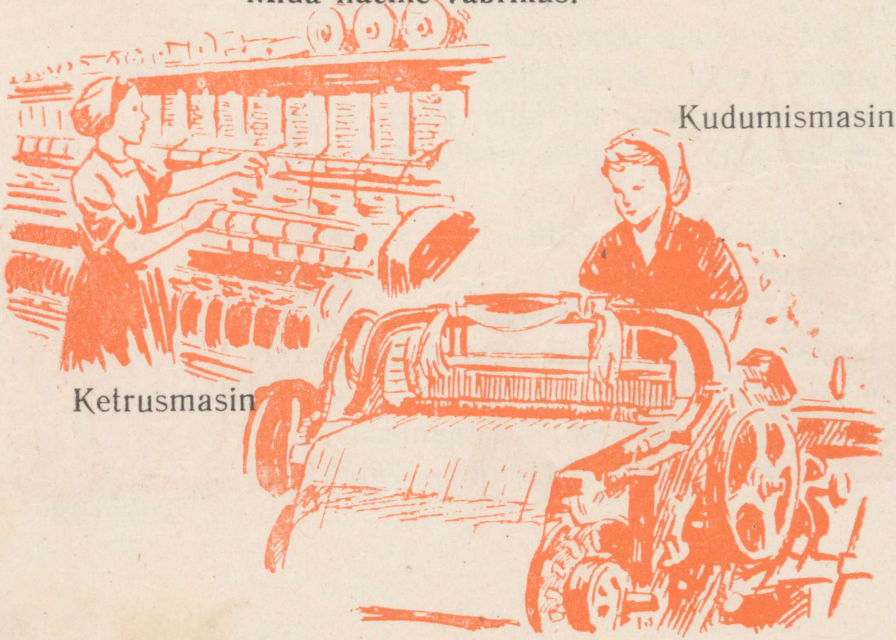

Kudumismasin

Ketrusmasin

Millest mida saame?

Vill

Puuvill

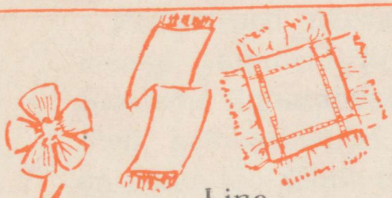

Lina

Kunstsiid

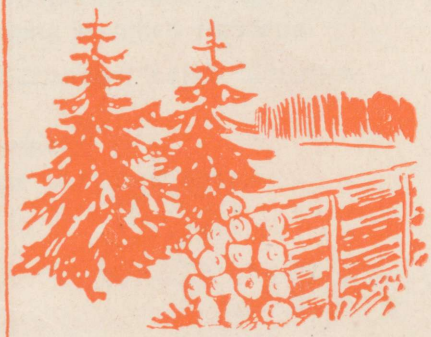

Missuguseid esemeid valmistatakse villast, puuvillast, linast?

Millest mida saame?

Siid

Kautšuk

Nahk

Karusnahk

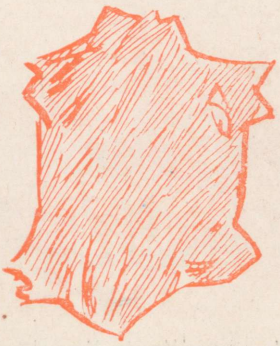

Ühisest tööst.

Linna ääres seisab suur kõrge korstnaga hoone. Korstnast tõuseb õhku musti suitsupilvi: vabrikus käib päev läbi töö.

Töölised mõtlevad: «Valmistame rohkem traktoreid, rohkem külvimasinaid, rohkem atru, äkkeid. Siis võib kevadine külv alata.»

Raudteel kihutab pikk, pikk kaubarong. Vedur paiskab õhku pakse valgeid aurupilvi, ise huikab: «Sõidan täie auruga, et mitte hiljaks jääda. Viin künniks traktoreid ja atru, külviks — reaskülvajaid.»

Põllumehed näevad seda, ütlevad: «Ega meiegi vaguneid linna tühjalt tagasi lase. Saadame linnarahvale kartuleid, vilja, piima. Meil, kolhoosnikutel, siin, teil, töölistel, seal on ühine töö, ühine püüd.»

r e a s k ü l v a j a — külvimasin, mis teeb väikesed vaokesed ja külvab sinna seemned ridadena

1) Missuguseid vabrikusaadusi vajab töörahvas maal?
2) Mida annab maa linnale?
3) Kuidas toimetatakse saadused kohale?

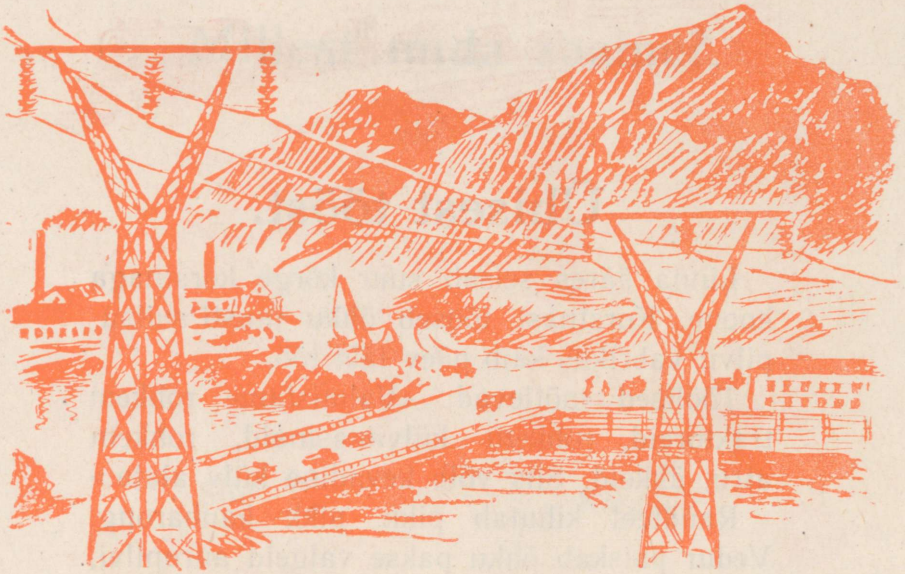

Meie kodumaa.

R. Parve.

Rõõmsalt elab igas paigas
meie päikseline maa —
mägedes ja kaugel taigas
uhket laulu kuuled sa!

Liigub traktoreid, kombaine
põldudele mürinal,
vabrikute suitsulaine
voogab sinitaeva all.

Igal pool on silme sära,
rõõmsat laulu, rõõmsat tööd.
Et kõik jutustada ära,
kuluks mitu päeva, ööd.

Kodumaa sünnipäev.

J. Kaidla.

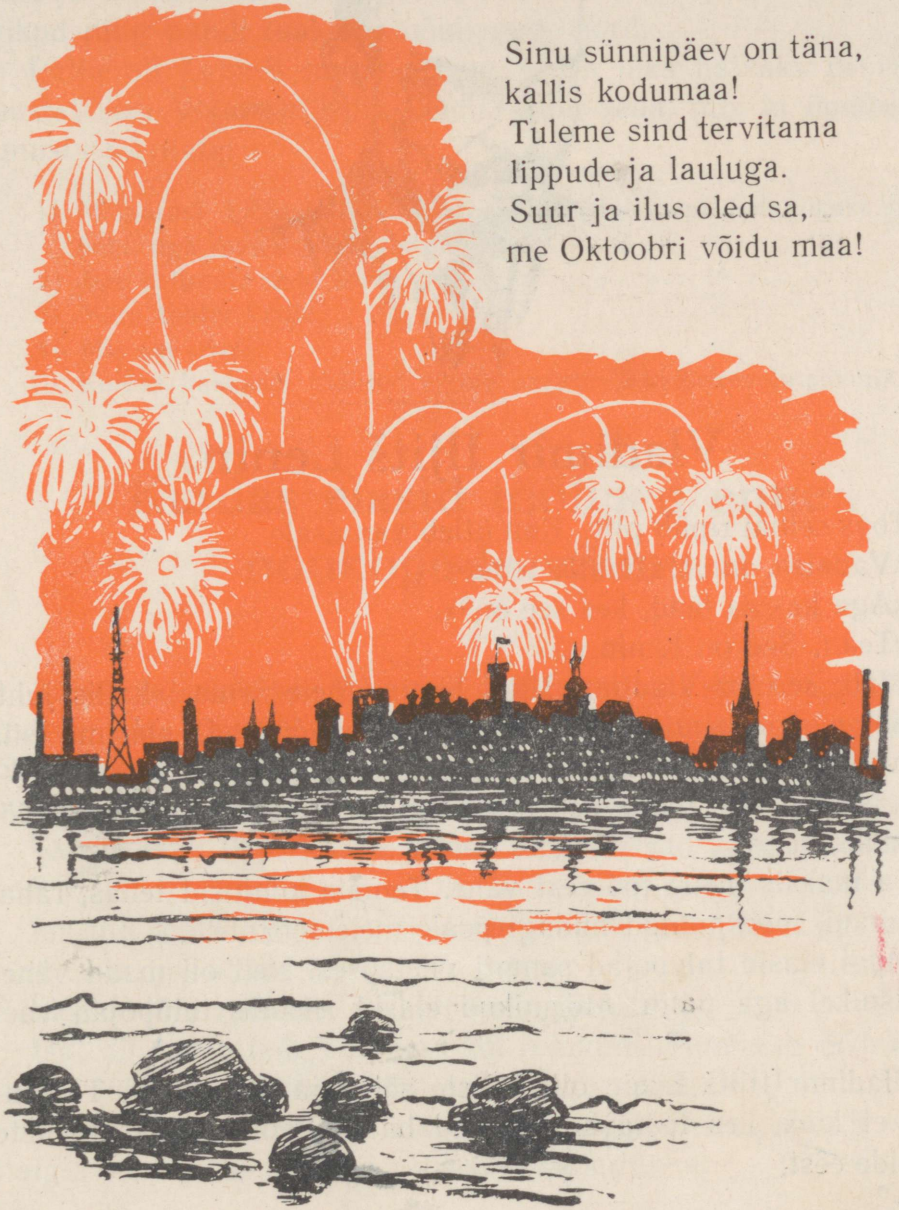

Sinu sünnipäev on täna,
kallis kodumaa!
Tuleme sind tervitama
lippude ja lauluga.
Suur ja ilus oled sa,
me Oktoobri võidu maa!

Vladimir Iljitš Lenin.

Toas seinal ripub pilt. Enn ütleb vanaisale:

«Vanaisa, jutusta mulle temast!»

«Aga kas sa tead, kes see on?»

«Tean. See on Lenin.»

«Jah, see on Vladimir Iljitš Lenin. Meie armas, kallis juht. Sel ajal olin mina alles noor. Meie, töölised, elasime siis halvasti. Töö oli ränk. Me töötasime hommikust hilisööni ja — nälgisime. Meid töötas tehases palju. Tehase omanik ise ei töötanudki.

Ta maksis meile töö eest vähe. Temale kuulusid tehas, raha, masinad, meil polnud midagi peale meie töökäte.

Maal elasid talupojad samuti viletsuses. Neil oli maad vähe; mõisnikel aga palju. Mõisnikud elasid rikkalt, talupojad vaeselt.

Vladimir Iljitš Lenin oli tööliste sõber ja seltsimees. Ta tahtis, et kõik, kes töötavad, elaksid hästi. Lenin võitles tööliste huvide eest.

1917. aasta veebruaris ajasid töölised koos sõduritega tsaari minema, ja hiljem, 7. novembril 1917. aastal kihutati ka mõisnikud ja kapitalistid minema. Neilt võeti ära maa, tehased ja vabrikud ning pandi maksma nõukogude kord.

Palju oli Leninil muret. Tema tervis läks halvaks ja 1924. aastal suri Vladimir Iljitš Lenin. Kuid seda, mis ta õpetas, ei unusta me iialgi.»

1) Mispärast töötasid töölised enne revolutsiooni hommikust hilisööni, aga elasid siiski nälgides?
2) Kes kaitsesid seda korda?
3) Mida tahtis Lenin?
4) Mis sai edasi?
5) Kuidas hakkasid töölised elama pärast Oktoobrirevolutsiooni?

Kuidas elasid töölised enne nõukogude võimu.

I

Arno elas keldris. Päike ei vaadanud mitte kunagi Arno juurde. Toas oli niiske, ema pesi võõrastele inimestele hommikust õhtuni pesu.

Arno mängis koos õe ja vennaga nurgas.

Talvel käidi õues harva: riided olid viletsad ja saapad katkised.

Isa tuli töölt koju alles hilja õhtul. Tuli koju, köhis ega tahtnud süüa, jõi ainult teed.

Lapsed jäid vaikseks, neil oli isast kahju.

Isal oli raske töö. Tööruum oli tolmune. Peremees ei hoolitsenud tööliste eest, ta tahtis ainult kasu saada.

Vastu kevadet muutus isa tervis hoopis halvaks. Ta viidi haiglasse. Seal ei olnud isa kaua — ta suri.

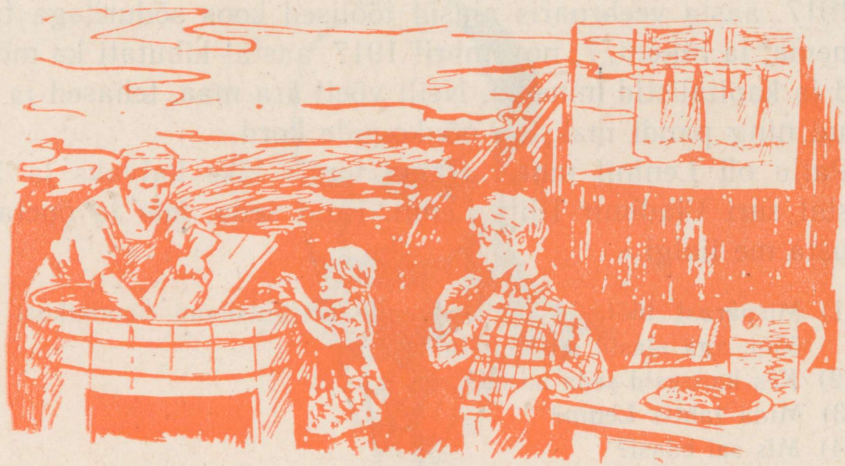

II

Isa maeti. Aga elama pidi. Ema läks vabrikuomaniku juurde, palus: «Aidake meid. Mu mees kaotas oma tervise tehases, töötas kakskümmend aastat ausalt.»

Emale abi ei antud, öeldi: «Meil pole niisugust seadust, et peaksime orbusid aitama. Lapsed on sinu — hoolitse ise nende eest!»

Ema töötas. Nelja last oli tal raske toita. Ta palus venda, et see võtaks Arno maale.

o r b (orbusid) — vaeslaps

Kuidas elasid talupojad enne nõukogude võimu.

I

Arno sõitiski kevadel onu juurde. Maal oli hea olla: jõgi, mets, marjad. Elu oli hoopis muretum ja vabam kui linnas. Kuid toit oli samuti halb nagu emagi juures.

Onu perekond oli suur. Kõik töötasid kogu päeva, aga puudus ei lahkunud majast. Talupoegadel oli vähe maad. Heinamaa, mets, karjamaa — kõik oli mõisniku või kulaku oma. Onu maja oli vilets, kitsas ja pime, aga mõisnikul oli mäel rõdude ning tornidega uhke maja.

Arno ajas iga päev lehma mõisast mööda ja nägi, kuidas aias jalutasid ilusasti riietatud lapsed koos hoidjaga. Maja juures olid lilled. Seal oleks tahtnud ka Arno jalutada. Kuid ei, sinna külalapsi ei lastud, see polnud nende jaoks.

II

Vaarikad hakkasid valmima. Lapsed kogunesid salka ja läksid korvidega metsa. Mets oli suur ja sügav. Nõgesed kõrvetasid käsi, okkad torkisid, aga lapsed korjasid kõik viimse marjani ära.

Vaarikad olid lõhnavad, magusad ja otse meelitasid . . .

Lapsed korjasid korvid marju täis ja hakkasid koju minema.

Järsku tormas võõras koer haukudes nende kallale.

Isand tuli metsast välja, tal oli püss õlal, ja tormas laste kallale.

«Kes teid lubas minu metsast vaarikaid korjata?»

«Onu, me ei teadnud, et need on teie vaarikad,» ütles Arno.

Isand vihastas veel enam ja käskis lastel vaarikad mõisa viia. Lapsed läksid vaikides ta järel. Nad tulid koju tagasi tühjade korvidega.

Meie läheme rongkäiku.

M. Kesamaa.

Juba mitu päeva pilgud
püsisid kalendril, —
rongkäiku tahan minna
seitsmendal novembril.

Ema läheb, õde läheb,
vennas, kes on sõdur.
Kuis siis mina rahvavoolu
vaatan ainult rõdult?

Mina kannan väikest lippu,
isa käes on suurem,
ja nad lehvivad nii rõõmsalt
sügiseses tuules.

Kiev
Tallinnas 9.11.1963.
Kallis Oleg!
Aitäh Kiievi piltide eest!
Saadan Sulle mitu pilti Tallinnast. Koolis läheb meil päris hästi. Kõige rohkem meeldib mulle joonistamine. Saadan Sulle ühe joonise. Selle tegin oktoobrilaste koondusel.
Sinu viimane kiri on meie pioneeritoa sõprusnurgas.
Ootan väga Sinult jälle kirja.
Palju edu õppimises!
Tervitab
Tõnu.

Oktoobrilapsed.

Ütle, miks oktoobrilasteks
meie lapsi hüütakse?
Sellepärast, et oktoober
avas meile õnnetee.

Olge lahked, tulge meile,
meie koolimajasse!
Tulge meile, siis te näete,
kuidas rõõmsalt elame.

Meie igavust ei tunne,
loeme juttu, laulame.
Ülesantud õppetunde
ikka hästi vastame.

Maa-alune riik.

M. Mironova järgi.

Vanaema sõitis Moskvasse. Nüüd jalutas ta pojapoja Viktoriga. Vanaema imestas: majad tõusevad taevasse, igal pool lehvivad punased lipud. Kogu tänav on vaikselt liikuvaid masinaid täis. Pole näha ainustki hobust. Tänavad venivad kui siledad kangad, pole lõppu nähagi.

«Kui naljakas!» rääkis vanaema. «Ma pole Moskvas olnud viiskümmend aastat. Voorimees vedas mind siis kohale hilisööl. Mäletan, et tänavalaternad näitasid porilompe. Näe, mina olen poolsada aastat vanemaks läinud, aga Moskva nooremaks. Ma ei tunne teda äragi.»

Õhtul hakkas vanaema Viktorile oma muinasjutte rääkima. Ta jutustas maa-alusest riigist. Sellest, mis on merede taga, sügaval maa all, kuhu ei vii ükski tee.

Siis katkestas teda Viktor: «Oota, vanaema, oota, maa-alune riik on ka meil Moskvas. Homme näitan sulle.»

Vanaema ei öelnud selle peale midagi, ei teinud väljagi, arvas, et pojapoeg temaga nalja teeb.

II

Teisel päeval viis Viktor vanaema metroosse.

«Siin on meie maa-alune riik. Vaata! Kohe astume sellele trepile ja lendame maa alla. Sa ära karda, ma olen su kõrval!» rääkis Viktor.

Vanaema vaatas — sajaastmeline trepp, ise käib ja liigub. Aga kus on algus või lõpp, kes seda teab.

«Kus on ikka ime!» imestas ta. Tal oli hirm trepile astuda. Ta sulges silmad ja sõitis alla. Kus on alles maa-alune! Milline suur saal! Hõbesambad laest põrandani. Sammaste taga kihutavad mõlemale poole rongid. Ei jõua veel silmagi pilgutada: uksed lähevad ise lahti ja kinni. Ja inimesi, neid on nii palju nagu puid metsas! Kõik ruttavad.

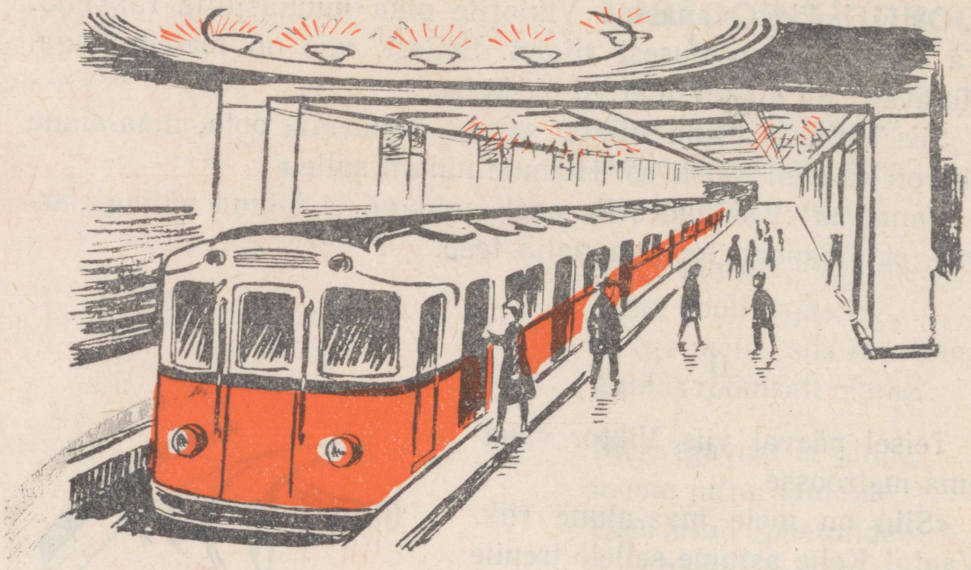

Vanaema ja pojapoeg sõitsid kaua, kaua maa all. Kõik trepid käisid läbi, kõik saalid vaatasid üle. Ei jõua veel ühe üle imestada, kui tuleb juba teine — eelmisest veel ilusam.

Aga kui nad koju tagasi läksid, siis vaikis vanaema kogu tee. Ikka mõtles millegi üle. Alles õhtul läks poja Leo juurde ja küsis tasa:

«Aga ütle mulle, pojakene, kes niisuguse maa-aluse riigi välja mõtles? Missuguste kuldsete kätega see on tehtud? Kuidas seda inimest kutsutakse?»

«Õigus, ema. Tal on kuldsed käed! Mitte üks inimene ei ehitanud seda, vaid rahvas ehitas. Ehitasid noored — kommunistlikud noored.»

m e t r o o — allmaaraudtee

1) Mis on meie suure kodumaa pealinn?
2) Mida vanaema Moskvas nägi?
3) Kuidas sai tõeks muinasjutt maa-alusest riigist?
4) Leia kummalegi osale sobiv pealkiri!

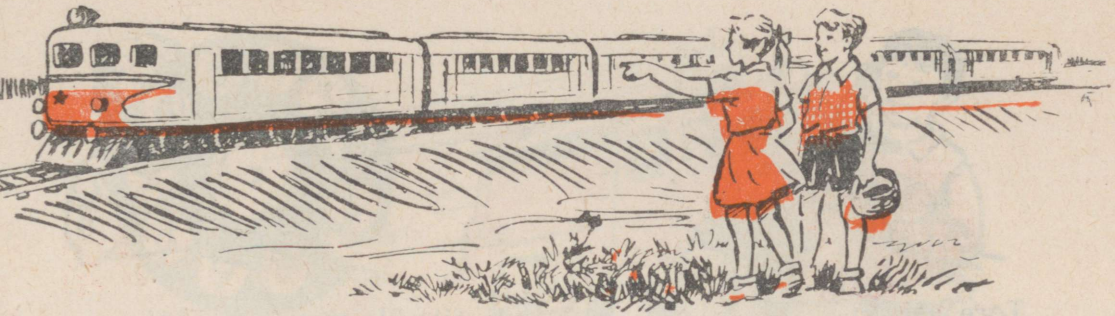

Raudtee.

J. Oro.

Kaks rauast niiti mööda maad
— nii väga pikad, pikad need,
neid mööda sõita, sõita saad
nii kaugele kui jätkub teed.

Kirjakandja, millal sa
jõuad siia kirjaga?
Kaugelt sõbralt Kiievist
ootan täna kirja just.

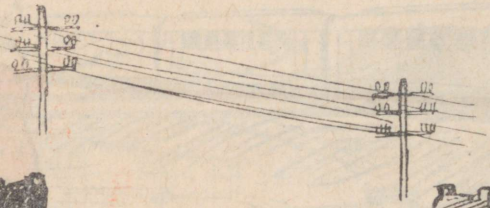

Tore asi on
isa laual telefon:
numbrid valima sa pead,
kui neid korralikult tead.

Ja siis üle muud ei jäägi —
palun, otsekohe räägi!

«Homme, homme sõidab ema,
telegrammi saatis täna!»
hõiskas Ene Tiiule.

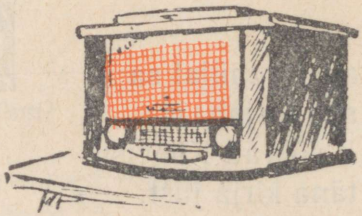

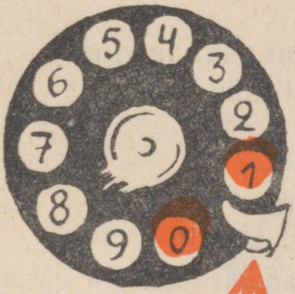

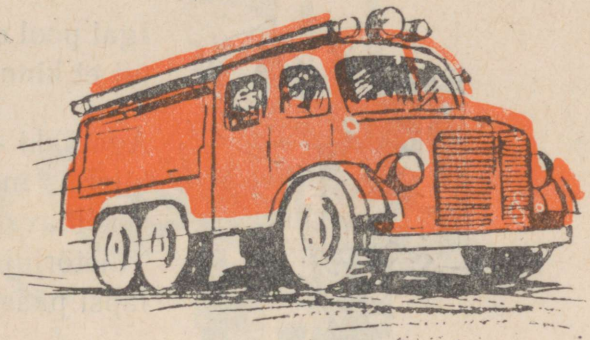

01

Mida tegi tikuke, väike, õige pikuke.

M. Kesamaa.

Mall see mõtleb: «Tikk on kena,
turult veel ei tule ema.
Mis siis ikka — rõõmsas hoos
mängime me vähe koos.»

Põrandale heitsid
tikupoisid segi —
vend ja õde nendest
rõõmsalt tähti tegid.

Süttis ümar väävelpea —
ai, ai, ai!
kui valus!
«Kustutage! Kustutage!»
tikukene palus.

Leeke kardinaisse kargas,
tulikuume leeke.
Põletasid pabereid,
seina peal tapeete.

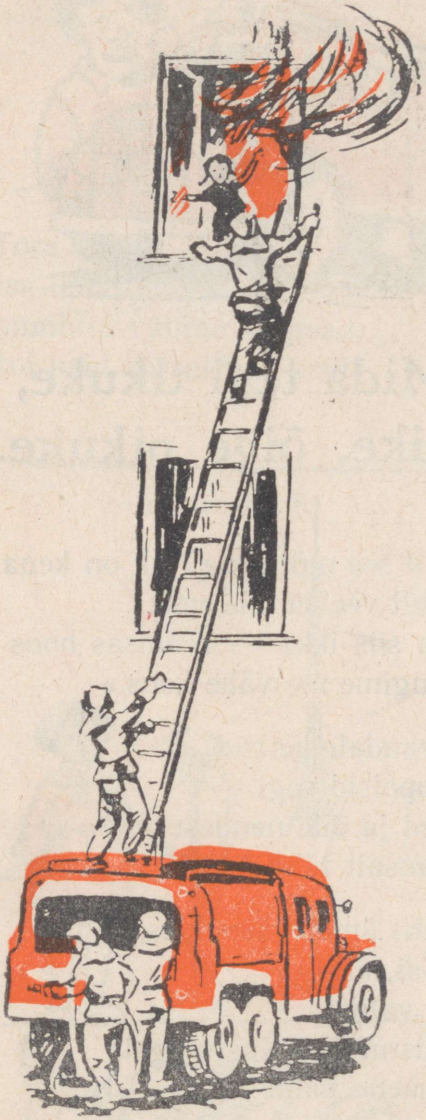

Igal pool on suits ja ving,
nii et kinni jääb su hing.

Aga äkki —
kiivreis mehed
askeldavad aknal!
Tuletõrjujad on nad —
lapsi päästma tulevad.

Voolikutest voolab vesi,
kustutades leeke.
Niisutades põrandaid,
suitsevaid tapeete.

Susisedes, sisisedes
taandub leeke visisedes.
Mehed tules rassivad,
lapsi välja tassivad.

Olgu ema poes või turul,
mängima kui tikk end nurub,
ära usu tiku juttu,
ta toob valu, ta toob nuttu,
süütab toad ja süütab majad,
tänav appihüüdest kajab —
peame seda meeles!

Punane kukk katusel?

1) Miks ei tohi mängida tikkudega?
2) Mis veel võib tekitada tulekahju?
3) Kuidas käituda tulekahju korral?
4) Mida tead tuletõrjujaist ja nende tööst?

Korstnapühkija.

J. Oro.

Korstnapühkija imelik mees:
nägu must, pool pead kübara sees,
kõnnib tänaval,
redel õlal, luud kaenla all ...
Hoia, Mann, ta tuleb ligi:
tõuseb käsi lai,
teeb sulle pai
ning oled must kui pigi.

1) Missuguseid töid teevad korstnapühkijad?
2) Miks on nende töö väga tähtis?

Kaupluses.

«Rein, mine, palun, kiiresti poodi, too pool kilogrammi hakkliha, liiter piima ja purk hapukoort. Siin on raha ja korvis on pudelid. Tule aga ruttu tagasi, isa tuleb varsti töölt koju.»

Reinul polnud vaja kaugele minna. Ümber nurga avati just eile uus liha- ja piimapood. Rein polnud seal veel käinud. Ta läks suurest klaasuksest sisse. Leti ees olid mõned inimesed.

Rein vaatas vitriine. Kui palju igasuguseid vorste! Kõigil hinnasildikesed juures. Hoopis imelikud olid pruunid ja pisut kõverad vorstikesed jahimeestele. Kimpudes olid viini vorstid. Teises vitriinis oli sea-, lamba-, vasika- ja loomaliha. Jällegi hinnasildikesed juures. Vali ainult.

Rein astus kassa juurde. «Palun pool kilogrammi hakkliha!» lausus ta. «Kas looma või sea?» küsis kassapidaja. Rein sattus

segadusse, seda ei olnud ema talle öelnud. «Aga võib-olla soovid sa segu?» — «Jah, palun segu,» nõustus Rein kergendatult. Ta maksis raha ja sai tšeki. Sellega läks ta leti äärde.

«Palun mulle 500 g suitsuribi!» ütles Reinu ees seisev naiskodanik. Rein vaatas vitriini, aga seal suitsuribi ei olnud. Müüja avas nüüd suure külmutuskapi ukse ja võttis sealt välja pika ribitüki. Terav nuga lõikas tüki ja kaal näitas pool kilogrammi.

Nüüd oli Reinu kord. Ta ulatas tšeki. Müüja vajutas seinal olevale nupule. Kohe hakkas surisema suur hakklihamasin. Suure kahvliga pandi ühest ja teisest anumast lihatükke masinasse. Juba voolaski välja hakkliha. Nüüd tõsteti see suure lusikaga paberile ja paberiga koos kaalule, lisati veel natuke liha ja oligi pool kilogrammi täis.

Läbi suure klaasukse läks Rein piimasaaduste osakonda. Siin läikis ja säras nagu lihaosakonnaski. Vitriinides olid iga liiki juustud, küll punased kerad ja kollased kettad, pruunid suitsujuustud ja hõbedased pakijuustud. Klaaskuplite all oli kohupiim. Kõigil hinnasildid juures. Piima- ja koorepudelid seisavad reas riiulil. Võipakid on samuti virnas. Ainult osta.

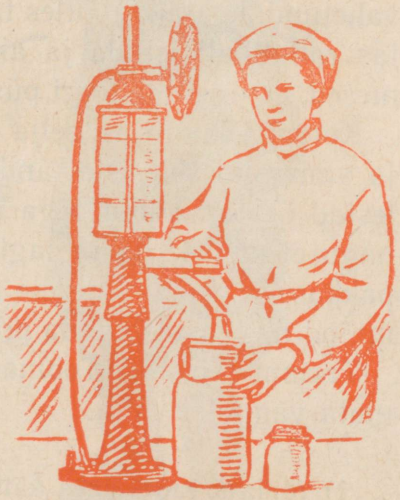

Rein läks jällegi kassasse ja küsis liitri piima ja purgi koort. «Kas sul nõud on olemas?» küsis kassapidaja. «Jah on,» vastas Rein, maksis ja sai tšeki.

Leti ääres seisis Reinu ees väike tüdruk kollase piimanõuga. «Palun 2 liitrit lahtist piima!» ütles ta ja ulatas müüjale oma piimanõu. See pandi imeliku riista alla. Müüja vajutas nupule ja

piim tungis alt üles suurde klaastorusse, millel olid punased kriipsud. Torust voolas piim tüdruku piimanõusse.

Rein ulatas müüjale tšeki, tühja puhta pudeli ja koorepurgi ning palus liitri piima ja purgi koort. Müüja andis täis pudeli ja koorepurgi vastu. Rein tänas ja tõttas kiiresti koju.

1) Missugused kauplused asetsevad sinu kodu ja kooli lähedal?
2) Mida oled kauplusest ostnud?

Trammis.

L. Tigase järgi.

Toomas astus trammi. Seal oli päris vähe inimesi, kõigile pealetulijaile jätkus istekohti. Aga juba järgmises peatuses tuli hulk rahvast peale ja vagun sai täis. Osa mahtus istuma, aga paljud pidid püsti seisma. Toomas piilus pealetulijaid altkulmu. «Kindlasti pole neist keegi täna nii palju jooksnud kui mina vahetundide ajal,» mõtles ta. «Ma olen päris väsinud.» Ta otsustas rahulikult istuda ja aknast välja vahtida. Nii arvavad inimesed, et ta ei märkagi püstiseisjaid.

Korraga kuulis ta selja taga häält: «Poiss võiks püsti tõusta ja vanainimesele istet anda.» Toomas tundis, kuidas tal kõrvalestad õhetama lõid. Aga ta ei julgenud midagi ette võtta, tegi, nagu ei kuuleks ta midagi. Tooma kõrvalt tõusis keegi püsti ja pakkus ise vanainimesele istet. Toomas tundis, kuidas kõik inimesed muigasid ja teda pilkavalt vaatasid.

Tramm seisatas. Toomas hüppas püsti ja lipsas silmi tõstmata vagunist välja.

1) Mida arvad Tooma käitumisest?
2) Kuidas Toomas oleks pidanud toimima?

Lumehelbeke.

J. Liiv. 1864 – 191

Lumehelbeke
tasa, tasa
liugleb aknale,
tasa . . . tasa . . .

Esimene lumi.

M. Raud.

«Tule õue, veli, tule, Aadi,
pane kõrvik pähe, kaela sall!
Tule ruttu, teeme lumest taadi —
näe, kui hästi kokku veereb pall!»

Läbi pehme rudiseva lume
tuleb ema, Muri jookseb ees.
Õhtu jõuab. Pilv on suur ja tume.
Õues valvab valge lumemees.

Talv tuleb.

Sügisel jõed sügavad,
suvel päevad parmused,
kevadel on lained laiad.
Tule, talve, lume tooja,
silita teed siledaks.

Ilm on külm. Aga kodus on täna tore päev: talveaknad pannakse ette. Isa on need pööningult juba alla toonud. Ja nad ootavad köögis pesemist.

Ruttu vahetavad Ants ja Tiiu riided ja pärast sööki asutakse tööle. Ema Tiiuga pesevad esiteks hoolsasti raamid, siis ettevaatlikult klaasid. Isa ja Ants hõõruvad need ajalehega hästi kuivaks ja läikima.

Ants vahib aknasse nagu peeglisse ja teeb kõiksugu koledaid nägusid. Tiiu naerab, aga ema ütleb: «Sa võiksid meile õige «Näärisokku» tantsida.»

Hakkab hämarduma. Aknad on puhtad ja nad tõstetakse ette. Isa astub taburetile ja Ants ulatab talle kätte kord vasarat,

kord tange, nagu isale parajasti vaja. Ema ja Tiiu aga topivad kõik praod kinni. Lõpuks kleebitakse need veel valgete paberiribadega üle. Nüüd ei pääse külm tuul tuppa.

Tuba aga oleks nagu väiksemaks jäänud. Ka vaiksem on, sest automürin ei kosta väljast enam nii valjult. Lapsed seisavad akna juures ja vaatavad tänavale. Läheb juba pimedaks, elektrituled süttivad.

«Lumi!» kilkavad korraga lapsed. «Näe! Ema! Isa! tulge vaatama — lund sajab!»

Tasa langeb üksikuid helbekesi aknaesisele, mõni jääb aknaklaasile peatuma. Naabermajade katused ja tänav aga muutuvad üha valgemaks.

Klaasine põld, puust peenrad?

Valgust annab, prille kannab,
talvel neid on ees tal kahed,
suvel pole ühtki vahel?

1) Mispärast pannakse talveaknad ette?
2) Kuidas sina seal aitad?
3) Kellele valmistab esimene lumi rõõmu?

Esimene talvehommik.

J. Oro.

Aknast õue vaatas Mati.
Oh, kuis kõik on imelik!
— Maa on täis kui valget vatti,
kask on härmast habemik!
Muri kongi uksel haukus,
vares varbaid nokitses.
Aianurgas aga paukus
külm, mis seinas pakitses.
Matil sära silmis mängis,
teise tuppa jooksis ta,
vendi, kes veel olid sängis,
neid ta tahtis ärata.
«Ats ja Peedu, on teil mahti?»
hüüdis Mati valjusti:
«Kelgusõit nüüd läheb lahti,
lund on väljas rohkesti! . . .»

Külm kui jää, valge kui sai, pehme kui sulg?

Loe, mida ütleb luuletaja luuletuses maa, kase, varese ja külma kohta ja seleta neid võrdlusi.

Aga miks?

S. Truu.

Mitmendat päeva juba pidas Pakasetaat külmapoistega õues pidu. Nad naksutasid aiateibaid, pildusid teravaid jäänõelu ja kellel aga said, sellel näpistasid nina. Sulev ei tahtnud õue minnagi. Seisis parem soojas toas akna juures ja vaatas varblasi. Need nokkisid oma söögimajas toitu. Siis äkki: virdi! — tõusid nad lendu ja laskusid lumisele kõnniteele. Keksisid seal siia-sinna, vaatasid vilks! ja vilks! kord ühele, kord teisele poole.

«Mida nad ometi otsivad? Teri neil ju söögimajas veel on,» arutas Sulev endamisi. «Aga võib-olla tahavad juua?»

Kiiresti võttis poiss väikese kausi, valas vett sisse ja viis õue. Varblased ehmusid tema tulekust ja lendasid üle plangu tänavale.

Sulev läks tuppa ja ootas. Ootas kaua, kuid varblased ei tulnudki tagasi. Õhtul oli emal kaussi vaja. Sulev läks õue, võttis kausi ja tahtis vee maha valada. Vett aga enam polnudki!

Mis oli vahepeal juhtunud?

Tubli meistrimees.

S. Truu.

Lubas tubli meistrimees:
«Jõele suure silla teen.
Priks! ja praks! käib kiirelt töö —
sild saab valmis üleöö.»

Puid tal polnud pulgakestki,
kive mitte killukestki.

Nendeta töö valmis tegi.
Sild sai sama suur kui jõgi.

Mõistata, kes oli see
tubli vahva meistrimees?

Mees teeb silda soode peale,
madalate maade peale?
Mees ehitab kirveta silla?

Külmataadi juures.

Vene muinasjutt.

Oli öö. Väike Maša lamas voodis ja magas. Unes läks ta läbi suure paksu talvise metsa. Äkki märkas ta pika valge habemega vanakest, kes istus maja ees jäärst pingil. Vanake sõi

parajasti lumepalle. Iga kord, kui ta pead liigutas, kukkus valget härmatist tema juustest. Vanakese hingeaur seisis külmas õhus nagu valge pilv.

«Tere, armas laps,» ütles ta. «Küll see on kena, et sa mind külastad. Ma olen nii vana ja väsinud. Puhkaksin meeleldi natuke. Tule majja ja korrasta mu voodi. Aga pea meeles, et sa teki hästi kohevaks raputad.»

Maša järgneski vanakesele majja. Kogu maja oli ehitatud jääst. Uksed, aknad ja põrand olid jääst. Kõikjal seintel olid imeilusad jäälilled ja rippusid väikesed lumehelbed.

Vanakese voodil ei olnud sulgtekki, vaid pehme lumevaip. Maša hakkas lumest vaipa kohendama, et vanakesel oleks pehme magada. Ta käed muutusid selle töö juures kangeks ning punaseks. Nad hakkasid isegi valutama.

«Pole viga,» trööstis teda vanake, «see on tervisele kasulik. Nüüd tule siia, ma näitan sulle midagi imestamisväärset. Vaata siia!» Nende sõnadega tõstis ta lumest vaiba kõrgele ja Maša nägi, et selle all kasvasid rohelised taimekesed. Mašal hakkas väikestest õrnadest taimekestest kahju.

«Miks hoiad sa neid noori taimekesi lume all? Nad võivad ju külmuda,» muretses ta.

«Just vastupidi. Minu vaip kaitseb neid külma eest. Nende aeg ei ole veel tulnud. Kui nad siit väljuksid, sureksid nad pakase käes. Kui kevad tuleb, sulab lumi ja taimed sirutuvad päikesele vastu. Nad kasvavad kiiresti ja neist saab tore rukkipõld. Ega rahvas asjata ütle — palju lund, palju leiba.»

Siis ärkas Maša.

1) Mida katab lumevaip?
2) Kes puhkavad lumevaiba all?

Kui sa sirgud, suureks saad,
sõidad-võidad
merd ja maad,
sõuad üle pilvepiirist,
jõuad üle päiksekiirist.

23. XI

Pioneeride rahulaul.

I. Sikemäe.

Me rahvas rahu hoiab
ja hoolsalt kaitseb meid,
et võime koolis käia
ja saada hindeid häid.

Me rahvas seisab kindlalt
ja töötab rahu eest,
ning meie, laste, hinded
on võidud rahu teel.

Ning rahu kaitsel julgelt
on leninlaste read.
Kõik lapsed, kaasa tulge,
sest võitma rahu peab!

Väike Liisi.

Kas tunnete väikest Liisit?

Vaadake, kuidas ta läheb mööda teed, väike vend Aadi süles. Liisi on alles väike ja vennake õige raske, kuid seal nad kuidagi lähevad. Teised lapsed jooksid mööda, seal on Anni, Leeni ja Volli. Nad hõiskasid juba kaugelt:

«Liisi, ilm on kuum — ruttu, ruttu jõkke suplema! Tule ruttu, joostes!»

«Kus ma veel joosta saan, Aadi on nii raske.»

«Vii Aadi tuppa!»

«Ema on tööl. Ta üksi toas ei ole, aina nutab!»

Saabus sügis. Algas koolitöö.

Ühel päeval tuli Anni Liisi juurde.

«Liisi, mina käin koolis,» jutustas ta. «Tule sina ka, seal on päris tore!»

«Aga kuhu ma venna panen? Ema ütles, et ma sel aastal veel kooli ei saa, pean venda karjatama.»

Järgmisel hommikul ütles Liisi väikesele Aadile: «Tead, Aadi, mis me siin toas istume — lähme ka kooli, kas tahad?»

Miks Aadi ei taha, tal ükskõik, kus olla — ainult piimapudel olgu ühes.

Lähevadki kooli. Seal on just parajasti laulutund. Lapsed laulavad:

«Meie kassil kriimud silmad . . .»

«Seda laulu oskan mina ka!» hüüab Liisi ja hakkab kaasa laulma.

Õpetaja kuulis ukse tagant laulu ja läks vaatama.

«Mis sina siin teed?» küsib ta Liisilt.

«Mina tahaksin ka kooli tulla.»

«Aga kes see pisike sinu süles on?»

«See on minu vend Aadi. Ema ja isa on tööl. Mul ei ole teda kuhugi jätta.»

«Ei, väikesi lapsi kooli tuua ei tohi. Nad segavad meid.»

Nuttes pöördus Liisi Aadiga koju. Ja nii ei saanudki Liisi sel aastal kooli minna.

1) Mispärast Liisi ei saanud kooli minna?
2) Millal võis niisugune lugu juhtuda?
3) Kus on nüüd väikesed lapsed, kui ema ja isa on tööl?

Vanaisa.

P. Rummo.

Kui vanaisa alles
veel oli minu eas,
siis juba pidas sammu
töörahva võitlusreas.

Tast räägitakse nüüdki
kui hüvast treialist,
ja sellest, et nii kanget
teist küll ei leia vist . . .

Jah, juba minu aastais
tal ennast toita hool:
viil vabrikus tal pihus, —
kus vaestel siis see kool?!

1) Miks pidi vanaisa juba lapsena töötama?
2) Miks ei saanud ta koolis käia?
3) Kuidas nüüd laste eest hoolitsetakse?
4) Kuidas hoolitsetakse vanade eest meie kodumaal?

Uus kodu.

Kui Ilme hommikul ärkab, arvab ta, et näeb und. Aga see pole unenägu. See on tõsi, ta elab nüüd linna ilusaimal tänaval. Ilme ja ta õdede jaoks on korteris üks tuba. Kui ilus siin on, palju päikest ja soojust. Igaühel on oma mängu- ja õppimiskoht. Miski ei meenuta endist hämarat keldrikorterit.

Hommikul, kui Ilme kooli tõttab, näeb ta mõlemal pool tänavat suuri valgeid maju. Kaupluste suurtel vaateakendel on kõiksugu kaupu.

Ilme ruttab mööda rohelisest väljakust, mida palistab lillepeenar: punased, valged, kollased õied.

Eemal laovad töölised suure maja alusmüüri. Ilme teab, et siia tuleb kool.

Ka Ilme isa ehitab siin. Ta on müürsepp.

1) Missuguseid uusi ehitusi on sinu kodu ja kooli lähedal?
2) Külastage mõnd ehitust ja jutustage, milliseid töid seal tehakse.

Saabub arst.

Siis, kui mõnel metsakülal
pole läheduses arsti,
saabub lennukiga ülalt
õhust pärale ta varsti —
lausa pilvist appi jõuab
sellele, kes teda nõuab.

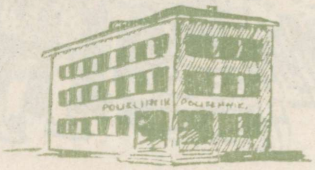

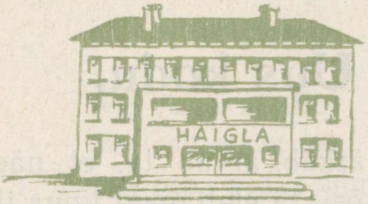

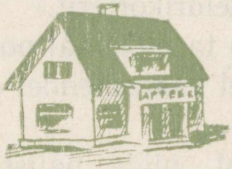

Kuidas hoolitsetakse inimeste tervise eest meie maal?

Hambaarsti juures.

V. Klauser.

Kogu öö oli Lembitu hammas hirmsasti valutanud. Sellepärast ei saanud ta peaaegu sugugi magada. Hommikul läks ema poisiga hambaarsti juurde. Teel ei kõnelnud Lembit sõnagi. Ta hambas ja peas oleks nagu keegi midagi valusasti puurinud.

Kui nad hambaarsti ooteruumi astusid, oli seal juba kolm ootajat. Lembitu süda põksus valjusti. Ema istus ja hakkas lehte lugema. Lembit tahtis hakata pilte vaatama, aga sellest ei tul-

nud midagi välja. Ta hammas ei andnud talle rahu. Ja hirm oli ka: ei tea, mis see hambaarst küll hambaga teeb! Viimaks tahab veel välja tõmmata! See olevat kole valus.

Arstitoa uks avanes vahetevahel, et uut haiget sisse lasta. Endine tuli siis välja ja lahkus. Peaaegu kõik, kes väljusid, olid rõõmsate nägudega. Mis neil viga!

Iga hetk võidi neid kutsuda. Lembit päris higistas hirmust. Ta põlved värisesid pisut. Süda tagus nagu vasaraga.

Äkki märkas Lembit, et hambavalu oli nagu pühitud!

«Ema, mu hammas ei valutagi enam!» sosistas ta rõõmsasti.

Samal hetkel avati uks ja kutsuti:

«Palun!»

Ema võttis Lembitu käest kinni ja nad sammusid arsti kabinetti.

«Istu siia toolile!» ütles arst. «Kust valutab?»

Lembit ronis kõrgele arstitoolile, arst aga hakkas käsi pesema.

«Ega hammas valutagi enam!» ütles Lembit.

«Eks me vaata järele,» vastas arst naeratades, pühkis käed kuivaks ja astus Lembitu juurde.

Ta hakkas peene konksuga Lembitu hammaste kallal urgitsema. Vaatas kõik läbi, aga tuli ikka jälle ühe juurde tagasi.

«See purihammas on päris õõnes!» ütles ta. «Kas ta ei valuta?»

«Ei!» vastas Lembit, sest hammas ei valutanud tõepoolest enam.

«Vaatame veel kord,» ütles arst, võttis midagi akna kõrvalt kapist ja astus uuesti Lembitu juurde.

«Tee nüüd suu hästi lahti!»

Arst võttis vasaku käega nagu kallistades Lembitu pea ümbert kinni ja õiendas paremaga midagi hamba kallal.

«Ah!» hüüatas Lembit äkki. Juba oligi haige hammas välja tõmmatud.

Arst näitas seda Lembitule ja ütles:

«Näed sa, ta on ju seest päris tühi. Aga ega ta nüüd sulle enam valu teha saa!»

Lembitul oli äkki südames imekerge ja hea. Rõõmsasti läks ta koos emaga koju.

1) Kuidas peab hoolitsema oma hammaste eest?
2) Millest tekib hambavalu?
3) Milleks me vajame hambaid?

Pese hambaid!

1) Millest riknevad hambad?
2) Kuidas peame hoolitsema hammaste eest?
3) Milliseid hambapuhastamise vahendeid sina kasutad?

Hoia nägemist!

1) Miks ei tohi lugeda lamades?
2) Milline peab olema valgus lugemise ajal?

Hoia kuulmist!

1) Miks ei tohi kõrvu urgitseda?
2) Kui kõrva satub prügi või väike putukas, mis tuleb teha?

Kasva sirgeks ja tugevaks!

1) Miks on kasulik teha hommikvõimlemist?
2) Kuidas peab istuma koolipingis? Mispärast?

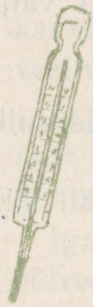

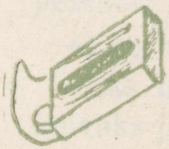

Villu raske haigus.

V. Toom.

I.

Villu ja ta vanem õde Anni olid üksinda kodus. Ema oli tööl. Anni tõi söögi lauale. Villu asus kohe laua juurde, aga käed olid tal kole mustad.

«Küll sul on mustad käed! Kuidas sa nendega sööma hakkad! Kas sa ei tea, et mustus toob haigusi?»

«Sina ei tea midagi. Kes enne mustusest on haigeks jäänud? Võidakse paljugi rääkida, mina seda ei usu,» ütles Villu ja hakkas sööma.

Pärast söömist hakkas ta lauatükkidest endale vankrit meisterdama. Töö huvitas teda väga. Ja varsti seisis kena vankrike põrandal. Poiss töötas hoolega. Saagis, raius, kangutas naelu ja tagus.

Äkki kõlas karjatus. Villu oli hakanud haamriga naela lauatüki seest välja suruma. Haamer aga libises ja nael tungis Villule käesse.

Villu leidis mingisuguse räbala. Ta sidus sellega haava kinni.

II.

Õhtul tuli ema koju. Kui ta Villu kätt nägi, küsis ta, mis käel viga on. Villu rääkis

oma õnnetusest. Ema jäi tõsiseks ja harutas musta lapi Villu käe ümbert lahti. Ta puhastas haava ja sidus selle puhta valge lapiga kinni.

Sellest hoolimata hakkas Villu kaebama, et käsi ikka enam ja enam valutab. Käele ilmusid isegi sinakad viirud. Nüüd viis ema Villu arsti juurde, sest oli tekkinud veremürgitus.

Kui arst Villu käe oli läbi vaadanud, küsis ema, kui kaua haigus võib kesta.

«Oleks haav puhas olnud ja puhtalt kinni seotud, oleks paranemine ruttu läinud ning veremürgitus tulemata jäänud, kuid nüüd... ma ei tea,» vastas arst õlgu kehitades.

Villu oli kaua haige. Ema istus sagedasti tema juures ja Villu märkas nii mõnigi kord ema silmis pisaraid. Siis oli tal palju enam kahju emast, kellele ta südamevalu oli valmistanud, kui oma käest.

Viimaks paranes käsi, nii et Villu võis juba täiesti tervena kooli minna.

Iga kord, kui talle meenus must räbal haige käe ümber, tundis ta vastumeelsuse värinat.

v i i r u d — jooned

1) Miks on vaja enne söömist käsi pesta?
2) Millest haigestus Villu käsi?
3) Mis tuleb teha haava puhul?
4) Kuidas tekib veremürgitus?

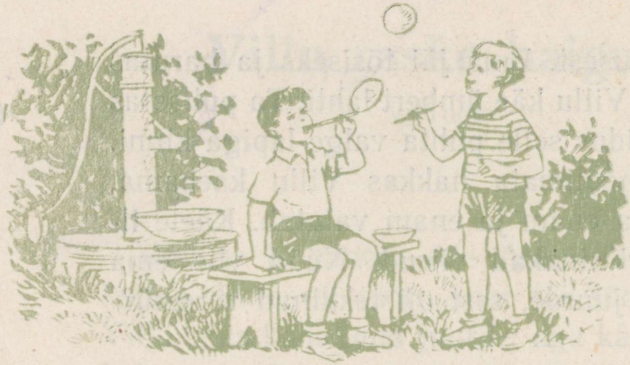

Seep.

A. Tigane.

Priidu ja Peebu emal oli suur seep. Selle andis ema poistele ja ütles:

«Minge peske end kaevu ääres puhtaks!»

Poisid läksid, kuid pesta ei tahtnud.

Priit arvas:

«Seebiga saab midagi toredamatki.»

«Muidugi,» nõustus Peep.

Priit ja Peep segasid seebivett. Sellest puhusid nad õlekõrrega õhku mulle. Need sätendasid ja lendasid.

«Minu mull on ilusam,» kiitis Priit.

«Ei, minu oma,» vaidles Peep.

«Minul tõuseb kõrgemale,» jätkas Priit ja poistel puhkes tüli. Peep sorkas venna mulli sõrmega katki. Priit tõukas Peepu ja Peep lõi vastu. Poisid pildusid teineteist mudaga. Kui nad tuppa tagasi tulid, hüüatas ema:

«Veel mustemad kui enne! Kes seda tegi?»

«Ikka see suur seep,» turtsus Peep.

«Kas tõesti?» imestas ema. «Teisi mehi teeb ta puhtaks.»

«Aga meil,» kostis Priit, «tulid temast suured mullid ja mullidest suur tüli.»

Kiri kõigile lastele ühes väga tähtsas asjas.

Tere, minu kallid lapsed!
Kirja teile kirjutan:
peske tihti käsi, silmi,
hoidke korras kauss ja kann!

Peske igasugu veega:
olgu külm või leige see,
jõest või allikast või kaevust —
võib ka võtta vihmavee!

Tarvis pesta tingimata,
olgu hommik, õhtutund,
igakordselt enne sööki,
pärast und ja enne und.

Miks on luuletusel selline pealkiri?

Talv.

J. Piik.

Tänavu on palju lund. Paksu koheva kihina katab ta maapinda, rõhub oma raskusega kuuskede ja mändide oksi. Igal aiateibal on puhas valge mütsike.

Kui lapsed aeda lähevad, paneb vanaema nad õige soojalt riidesse, sest väljas praksuvad puutüved ja roikad pakase käes. Kuid lapsed peavad ka talvel värskes õhus viibima, iga päev kas või natukenegi jalutama.

Mõnusasti krudiseb soojade viltide all kuiv lumi, toredasti näpistab pakane nina ja põski, meeldivalt õhetab nägu pärast seesugust jalutuskäiku.

Talv kisub kindad taskust.

1) Kuidas talvel riietuda?
2) Mispärast peame ka talvel iga päev värskes õhus viibima?

Lühike päev ja pikk öö.

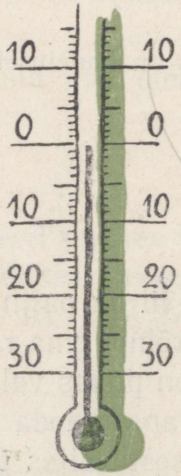

Mida näitab kraadiklaas, kui vesi muutub jääks?

Talv või suvi?

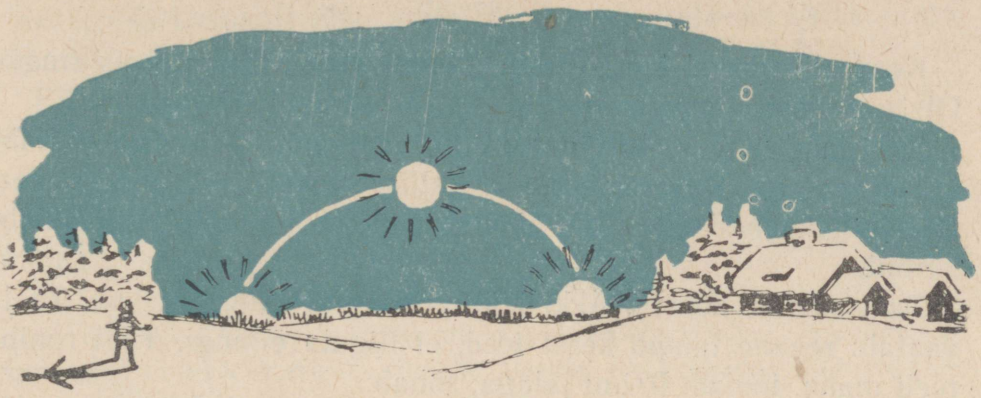

1) Kuidas päike rändab taevavõlvil?
2) Miks päike ei sulata lund?
3) Kumb pealkiri pildile sobib?

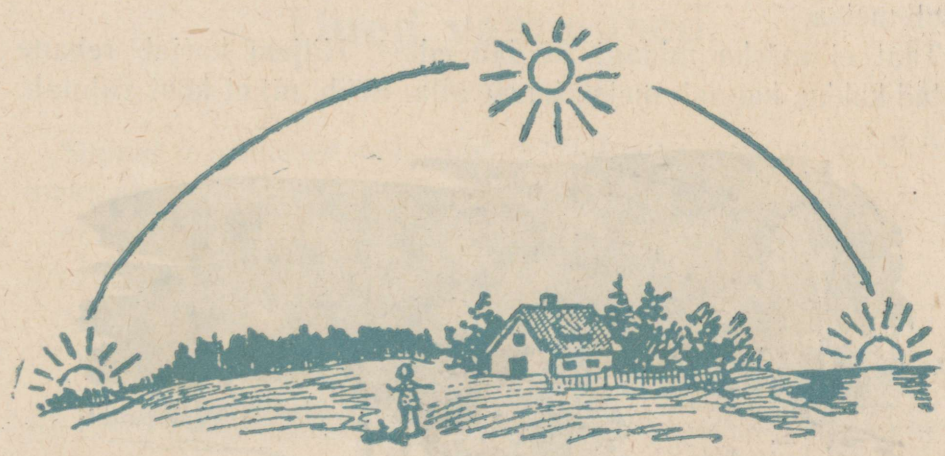

1) Kuidas päike rändab taevavõlvil?
2) Miks on ilmad soojad?
3) Missugune pealkiri sobib sellele pildile?

Taat ja rebane.

Muinasjutt.

Kord oli rebasel kange nälg. Lonkis koidu ajal metsas ringi. Otsis, millega nälga kustutada, aga ei leidnud midagi.

Äkki kuuleb ta reekriginat. Hiilib vaatama, näeb: taat sõidab kalakoormaga. Rebasel hea nõu kallis. Jookseb läbi metsa taadist hulga maad ette. Siis hüppab teele, heidab siruli, teeskleb surnut.

Taat sõidab, sõidab. Äkki jääb hobune seisma, norskab. Taat vaatab: rebane lamab keset teed, ei liiguta oimugi. Taat ronib reelt maha, tõukab Reinu jalaga, sõnab:

«Mis surnud, see surnud!»

Võtab sabast kinni, viskab reele. Ise mõtleb:

«Sellest saab eide kasukale ilusa krae.»

Ronib siis tagasi reele, sõidab edasi. Rebane taadi selja taga pillub kõik kalad ükshaaval teele. Pärast libistab enesegi reelt, kaob metsa.

Taat ei märka midagi, sõidab edasi. Hiljem korjab rebane kalad kokku, kannab metsa kuuse alla. Sööb, nii et kõht valutab.

Taat jõuab koju, ajab hobuse rehe alla. Läheb tuppa, lausub eidele:

«Tõin su kasukale uhke krae. Mine vaata, rehe all kalakoorma otsas!»

Eit läheb rehe alla, vaatab: pole kalu, pole kraed. Hüüab taati. Taat tuleb, vaatab, hõõrub silmi. Viimaks taipab: küllap see rebane oli elus!

On küll kahju kaladest, veel rohkem kraest, aga parata pole midagi.

l o n k i m a (lonkis) — hulkuma; k o i t (koidu ajal) — varahommikune aeg; t e e s k l e m a — silmakirjatsema; e i l i i g u t a o i m u g i — lamab liikumatult

1) Kuidas iseloomustada rebast selle jutu järgi?
2) Kuidas öeldakse inimese kohta, kes on kaval?

Uued vammused.

A. Jakobsoni järgi.

Suured ja väikesed metsloomad kükitasid kõrge kuuse all. Viimaks arvas ilves:

«Pole siin muud midagi, armsad naabrid, tuleb minna Metsaisa jutule, vahest annab ehk paksemad kasukad.»

«Mehe sõna, see on mehe sõna!» kiitis karu.

«Õige jah, läki pealegi,» noogutasid hunt ja rebane.

Tehtigi kohe nõnda — asuti üksteise taha ritta, mindi Metsaisa talu juurde, koputati kõvasti vastu ust ja aknaid, istuti lumme ja oodati.

Metsaisa pani kapukad jalga, tõmbas viisud otsa, tuli lävele. Loomad kummardasid viisakalt ja hüüdsid:

«Tere, tere, Metsaisa!»

«Tere no tere teile endilegi,» vastas Metsaisa. «Mis külameestel kah asja oleks?»

«Asja on nõnda palju, et tahtsime paluda sinult paremaid kasukaid,» vastas rebane asjamehe kombel ette astudes ja saba püsti ajades.

«Ohoh, kas vanad pole enam head küllalt?» päris Metsaisa edasi.

«Vanad lasevad tuult läbi,» ütles rebane.

«Auklikuks juba kulunud!» hüüdsid hunt ja karu.

«Ega siis midagi — kui auklikuks kulunud, siis muidugi ei kõlba,» ütles Metsaisa ja hakkaski kohe uut talivarustust välja jagama.

Said nõndaviisi uued vammused karu, hunt ja rebanegi. Karul oli varem uhke helekollane kasukas, nüüd anti talle tagasihoidlik pruun, mis varjab pakase eest ja on raskesti nähtav ka küti silmale. Rebasel olid varem triibulised püksid, nüüd sai ta ühte värvi ja hoopis kallima karvaga. Hunt oli seni kõigist teistest metsloomadest toredam — kandis tähnilist rüüd, tema sai nüüd tugeva ning vastupidava tööülikonna, mis ei kulu ega rikne.

Üsna teiste selja taga silmas Metsaisa viimaks ka väikest jänest, kutsus teda sõrmega, küsis sõbralikult:

«Noh, vennike, kuidas siis sinuga on?»

«Ei mul ole tarvis midagi. Mina näkin rammusat orast ja hammustan peale maitsvat haavakoort, mis külm tühi kah minule teeb,» vastas jänes naerdes.

Uued soojad vammused seljas, vantsisid loomad metsa poole ja hakkasid nääre ootama.

k a p u k a s (kapukad) — paks sokk; v i i s k (viisud) — puukoorest põimitud jalatsid; r ü ü — riietus; v a m m ü s (vammused) — riie; v a n t s i m a (vantsisid) — läksid

Missugused vammused said loomad? Mispärast just niisugused?

Pidu algab.

F. Kotta.

Metsas algab nääripidu,
jänes peitu nüüd ei lidu —
kuuse juures rõõmuhoos
kütigagi tantsib koos.

Mesikäpp on näärivana,
luuletust loeb rabakana,
aga orav nagu mees
nõnda laulab teiste ees:

«Metsas algab nääripidu,
jänes peitu nüüd ei lidu,
kuuse juures rõõmuhoos
tantsime kõik üheskoos.»

Nääritaadile.

F. Kotta.

Kullakallis nääritaat!
Sa käid läbi mitu maad,
üle soo ja üle vee
viib sind valge talvetee.

Lapsi kohtad miljoneid,
tervita sa kõiki neid.
Ütle lastele, et me
nende sõbrad oleme.

Imepärane kiikhobu.

E. Raud.

Ja siis näärivana tuligi. Päris näärivana — habemega ja vitsakimbuga, kott seljas. Istus kuuse alla ja hakkas kinke jagama. Muidugi küsis ka salmi. Isegi vanaema pidi salmi ütlema, enne kui oma kleidiriide kätte sai.

Siis ütles näärivana:

«Teile, poisid, on mul kingitus kahe peale. Aga salmi peate mõlemad ütlema.»

Reinul ja Jaanil oli kummalgi oma salm ja mõlemad ütlesid oma salmi ette.

«Teie kingitus ei mahtunud kotti ära,» ütles näärivana. «Vaadake, mis kojas ukse taga on!»

Poisid jooksid kotta vaatama. Ja mis seal oli?

Kiikhobune!

Kui näärivana oli ära läinud, ronis Jaan kohe hobuse selga ja hakkas kiikuma. Aga Rein seisis sealsamas juures ja muudkui rääkis:

«Aitab sulle nüüd küll! Las mina kiigun ka!»

Äkki hakkas ta nutma ja jalgu vastu maad trampima, võttis siis Jaanil varrukast kinni ja katsus teda sadulast maha tõmmata. Jaan tõstis omakorda kisa ja lõi Reinule vastu kätt. Nii oligi riid lahti.

«Poisid!» lausus äkki isa. «Ära minnes andis näärivana mulle teie jaoks kirja.»

«Loe meile ette,» palus Jaan vaikseks jäädes.

Ja siis isa köhatas ning luges:

«Rein ja Jaan! See kiikhobu, mis ma teile tõin, ei ole harilik mänguasi. See on imepärane kiikhobu. Kui te ilusasti kordamööda ei oska kiikuda, tülli lähete või jonnima hakkate, siis jookseb ta öösel salaja minu juurde tagasi. Näärivana.»

Kui isa lugemise lõpetas, ronis Rein kiiresti hobuse seljast maha ja hakkas nutma:

«Kallis isa, ma ei taha, et meie hobune ära jookseb!»

«Olge head lapsed, ei ta siis jookse kuhugi,» ütles isa rahulikult ja tegi emaga muud juttu.

Kui poisid õhtul magama läksid, võtsid nad kiikhobuse kahe voodi vahele. Ja hommikul ärgates olid nad väga rõõmsad, et ta ikka alles oli.

1) Mida näärivana sinule on kinkinud?
2) Millega sina näärivana rõõmustad?

31. detsembril.

«Kas teate, lapsed,» ütleb isa, «ennist käis minu juures mees, kellel oli nii palju ninasid, kui sel aastal on päevi.»

Lõunalauas küsib ema: «Ain, kas võtad veel suppi? Muidu ei saa sa sel aastal enam ühtki lusikatäit.»

Köögis lõikab Urve väheldase tüki maksavorsti ja arvab: «Sellest peaks meie perele uue aastani jätkuma.»

Ain paneb vihiku sahtlisse ja mõtleb: «Nii, sel aastal ma koolitööd enam ei tee!»

Heljo seob nukule ette uue roosa põlle ja räägib: «See peab sul uue aastani puhtaks jääma.»

Kui väike Kalle haigutab, ütleb ema: «Mu väike poisu läheb nüüd magama. Ja ärkab alles uuel aastal.»

Niisugust imelikku juttu ajavad kõik 31. detsembril. Ja mõelge! — neil kõigil on õigus!

Tihane ja kalender.

V. Bianki.

Ühel hommikul äratas noore tihase üles varblaste rõõmus ja lärmakas sirtsumine. Ta lendas pesast välja ja küsis nendelt:

«Mis asja teie, varblased, lärmama olete pistnud? Ka inimesed käratsesid täna kogu öö, ei lasknud magada. Mis siis lahti on?»

«Kuidas mis?» imestasid varblased. «Kas sa siis ei tea, mis päev täna on? Täna on uusaasta, sedap siis kõik rõõmustavadki — nii inimesed kui meie.»

«Mis see on — uusaasta?» ei saanud tihane aru.

«Ah sind, kollanokka!» pistsid varblased sirtsuma. «See ju on ometi kõige suurem püha aastas! Päike tuleb meie juurde tagasi ja alustab oma kalendrit. Täna on jaanuari esimene päev.»

«Aga mis need sõnad tähendavad — «jaanuar», «kalender»?»

«Päh, kui pisike sa veel oled!» põlastasid varblased. «Kalender — see on päikese töökava terveks aastaks. Aasta koosneb kuudest, ja jaanuar — see on esimene kuu, aasta nokaots. Tema järel tulevad veel kümme kuud: veebruar, märts, aprill, mai, juuni, juuli, august, september, oktoober, november. Aga kõige viimane kuu, kaheteistkümnes, aasta sabaots, on detsember. Kas jäi meelde?»

«Ee-ei,» ütles tihane. «Kuidas siis korraga saab nii palju meelde jätta! «Nokaots» ja «sabaots» jäid meelde. Aga neid kõiki nimetatakse ju nii üliväga keerukalt.»

«Kuula minu juttu,» ütles seepeale vana varblane. «Sa lenda pealegi mööda aedu, põldusid ja metsi, lenda ja vaata tähelepanelikult, mis ümberringi tehakse. Aga niipea kui kuuled, et kuu hakkab lõpule jõudma, lenda minu juurde. Ma elan siinsamas, selle maja räästa all. Küll ma sulle siis ütlen, mis nimi igal kuul on. Nõnda järgemööda jäävadki nad kõik sulle meelde.»

«Oi aitäh!» rõõmustas tihane. «Tingimata lendan iga kuu sinu juurde. Nägemiseni!»

Aasta.

1) Missuguseid aastaaegu sa tunned?
2) Jutusta piltide järgi igast aastaajast midagi huvitavat.
3) Missugune aastaaeg meeldib sulle kõige rohkem? Mispärast?

Mitu kuud on aastas?

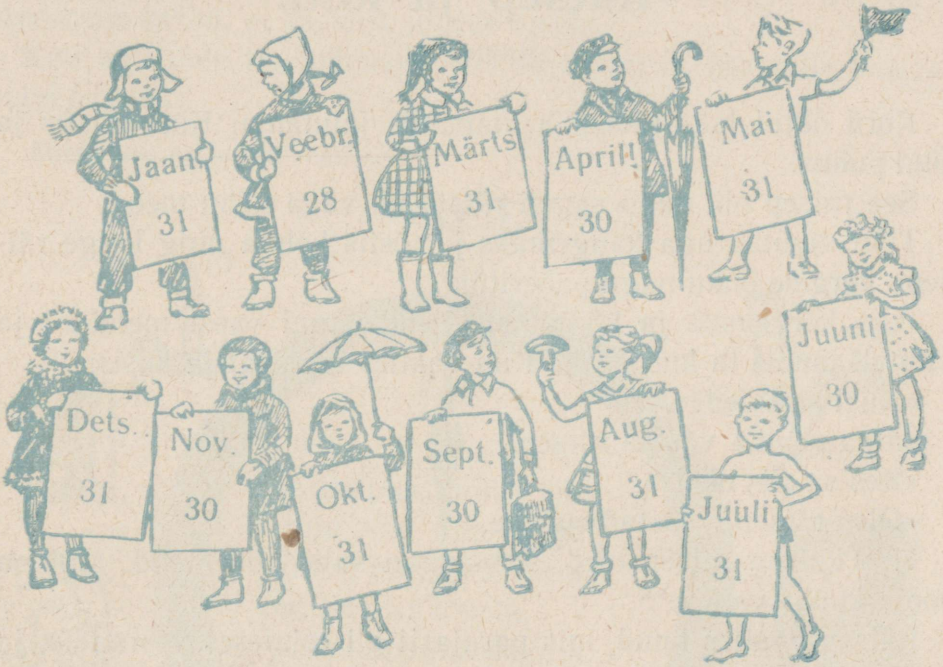

Üks tamm, 12 haru, igas harus 4 pesa, igas pesas 7 muna?

1) Mitu kuud on aastas?
2) Mitu päeva on nädalas, kuus?
3) Mitu päeva on aastas?
4) Missugune kuu sulle kõige rohkem meeldib? Mispärast?

Rätsep ja kuu.

Muinasjutt.

Kord õhtul läks rätsep heinamaale jalutama. Kuu paistis ja tuul puhus.

See rätsep oli, nagu sageli rätsepad, väga kõhn mees.

Tuul muutus aga kangemaks ja tõstis kõhna ning kerge rätsepa kõrgele õhku nagu paberitüki.

Ikka kõrgemale ja kõrgemale kandis tuul vaest mehikest ja viimati jõudis ta kuu peale. Kuu vaatles rätsepat ja küsis:

«Kust sa tuled?»

«Maa pealt,» vastas rätsep.

«Kes sa siis oled?»

«Olen rätsep,» vastas mehike.

«No kui sa rätsep oled, siis annan sulle kohe tööd. Mul on sooja kuube vaja.»

Rätsep vaatles kuud, mis parajasti oli esimeses veerandis, ja mõtles: kerge see küll ei ole talle õmmelda, aga ehk saame kuidagi hakkama. Rätsep võttis mõõdu, lõikas, õmbles, katsus selga, ja teisel päeval oli kuub valmis. Kuub oli ilus ja kuu rõõmustas väga.

Rõõmul oli aga varsti lõpp. Päev-päevalt läks kuu kõht paksemaks ja lõpuks ei läinud talle kuub enam selga. Vaesel rätsepal oli nüüd palju tööd, ta paikas ja jätkas, sest kuu paisus ikka veel paksemaks.

Kui kuu täiskuuks oli paisunud, tänas rätsep õnne, sest paksemaks ei võinud kuu enam minna. Ta tegi kuue nii, et see just ilusasti selga sobis. Aga oh häda! Paari päeva pärast hakkas kuu jälle kõhnemaks jääma ja jäi lõpuks niisama kõhnaks, kui ta enne oli olnud.

Rätsep oli päris hädas. Ta läks välja ja hüüdis tuulele:

«Kui sa, tuul, mu siia tõid, siis vii mind ka ära!»

Kohe tõstis tuul rätsepa õhku ja kandis ta maa peale tagasi.

Kui rätsep nüüd veel jalutama läks, siis pani ta iga kord pressraua tasku, et raskust juurde saada.

Kuu aga pole tänapäevani leidnud rätsepat, kes talle paraja kuue õmbleks.

Mispärast rätsep oli hädas?

Kell.

Ise pime, aga teistele näitab teed?
Mees raiub puud, laaste pole kusagil?
Tiksub, tiksub, lööb ja liigub,
kuid ei pääse paigastki?

Teda kõikidele vaja.
Aitab jõuda õigel ajal
tööle sinu isa, ema.
Ajab vennalt une tema
täpselt siis,
kui vennas soovib
ärgata, et minna kooli.

Vana tunnikell.

Toa seinal oli vana tunnikell.

Ühel päeval ütles lühike osuti:

«Mina olen kõige parem, sest mina näitan aega.» Kuid pikk osuti lausus: «Ei, kõige parem olen mina, sest mina teen ühe terve ringi sel ajal, kui sa ainult lühikese maa ära käid.»

Rattad ütlesid: «Aga meie oleme teist kõigist tähtsamad, sest me paneme teid mõlemaid liikuma.»

«Ei,» sõnas pendel, «tähtsam teist kõigist olen mina, sest mina liigun edasi-tagasi ja teen tikk-takk!»

«Kolksti!» lausus äkki tunnikell. Suur kellapomm kukkus mürtsatades maha.

Kui vanataat tuppa tuli, nägi ta tunnikella seisvat.

«Kell vaja üles vedada,» lausus ta endamisi. Aga kui taat hakkas kella üles tõmbama, märkas ta, et see käib liiga kergesti. Ta vaatas kella sisse ja nägi, et kett oli katki. Kuid väike osuti ja suur osuti ja rattad ja pendel — need ei lausunud midagi, vaid olid päris vagusi, kuni vanataat keti jälle terveks oli teinud ja pommi otsa pannud.

Siis hakkas kell jälle tiksudes käima nagu ennegi.

1) Mis on siis kõige tähtsam, et kell korralikult käiks?
2) Võrdle kella osade ühist tööd oma klassitööga. Mis on siin ühist?

Minu päevaplaan.

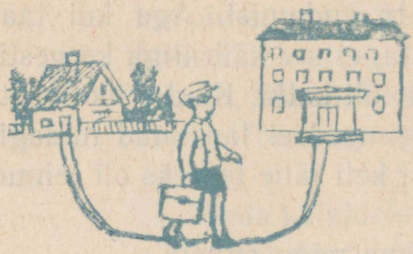

Mis kell sa lähed kooli?

Millal sa valmistad õppeülesandeid?

Mis kell sa tuled koju?

Millal sa abistad ema?

Kuke kurtmine.

Öösel und ei silma saa,
kesköösl pean ju laulma ma.
Tarvilik on laulda veel
aovalgel koidu eel.
Ning siis, igaüks ju teab,
päiksetõusul laulma peab.
Muudkui valva alati,
rahu ei saa hetkegi ...

Luust suu,
lihast habe?

Vanaõeluse silm.

Rahvajutt.

Muiste leidnud metsaküla elanik linnateelt maast taskukella. Kell läikinud kenasti päikesepaistel. Mees polnud kunagi enne kella näinud ega teadnud, mis asi see on. Näidanud leidu teisele omanurga mehele. See tundnud kella aga niisama vähe kui tema ise. Mehed pannud kella kõrva juurde — kell tiksunud. Üks meestest öelnud: «Kuule, ei see küll õige asi ole! See pole muud kui vanaõeluse silm, mis metsa vahele ära kaotatud!»

Mehed visanud kella plartsti! teele maha, lõiganud lepikust tublid vemblad ja hakanud kellale valu andma. Peksnud kella pihuks ja põrmuks. Kuulanud teised siis, kas vanaõelus tiksutab veel silma.

«Vait on! Juba sai küll!» rõõmutsenud mehed ja läinud oma teed.

Mis oleksid seesugused mehed teinud esimest korda jalgratast, autot, lennukit, raadioaparaati nähes?

Lumememm.

J. Kaidla.

Õues suured lumehanged —
õhetavad laste palged.
Poisid veeretavad palle,
ehitavad lumevalle,
koolimaja ukse juurde
teevad lumememme suure.

Kiirelt palle kokku veavad,
teineteise peale laovad,
suu ja silmad pähe seavad,
pulgast nina talle taovad,
sütest nööbid rinna ees —
valmis ongi lumemees.

1) Kuidas saame talvel väljas sooja?
2) Missugune laps ei haigestu kergesti?

Kaks külma.

E. Särgava.

Külmapoisid kurjustavad.

Oli külm talvehommik. Puud seisid hõbehärmas, lumi sätendas päikesepaistel, nagu oleks ta klaaspärlitega üle külvatud. Selle kõik olid külmataadi pojad teinud. Rahulikult sammusid nad mööda metsateed edasi ja rõõmutsesid oma nalja üle.

Igal pool valitses surmavaikus.

Korraga . . . till, till, till! . . .

Külmapoisid vaatasid ümber . . .

Selja taga oli kutsariga saan, saani järel sõitis talumees reega. Saanis istus veel isand suures kasukas — vaevalt ninaots paistis välja.

«Ometi on veel hingelist näha!» lausus vanem vend pahaselt. Ka noorem vihastas, et nende tööd segati.

«Lähme ja külmetame nad ära!» sõnas noorem külmapoiss.

«Võta sa kasukaga mees käsile, sa nagu vanem ja tugevam, ma katsun tagumisega toime saada!»

«Olgu!» naeris vanem vend.

Ja mõlemad hüppasid sõitjaile järele.

1) Missuguseid hääli on kuulda vaiksel külmal talvehommikul?
2) Kes need sõitjad olid?

Ära tungi töömehe kallale.

I

Istub teisel õhtul vanem vend puu all ja ootab nooremat: ei tule teine ega tule! Viimaks ometi ilmus noorem vend.

«Kus sa nii kaua olid?» küsis vanem. Noorem tegi suured silmad ja oigas:

«Oh, ära päri! Hea, et hing veel sisse jäi. Kuidas sina omaga toime tulid?»

«Minu asi läks ruttu,» vastas vanem külm. «Kargasin tasahilju saani, pugesin aga isandale põue ja hakkasin näpistama. Tema kiskus end ikka koomale ja koomale; mina pugesin aga aina südamele lähemale . . .

Oleksin varsti omaga üsna valmis saanud, kuid sõitjad jõudsid pärale. Kutsar aitas isanda saanist üles ja talutas tuppa . . . Aga kuidas sinu käsi käib?»

II

«Oh, ära küsi!» kostis noorem haleda häälega. «Ma kargasin ka reele ja tormasin kohe mehe kallale. Aga kus tema! Kohe lipsti! reelt maha ja järele jooksma. Vihub ise kätega. Vaata, et silmi ära ei lõhu! Oot-oot! mõtlesin, küll ma sust võidu saan! — Pidas teine hobuse paigal, viskas sellele vana vaiba peale ja hakkas ise puid raiuma. Katsusin ta kõrvalesta puudutada, aga põletasin näpud ära: teine üsna aurab juba! Viimaks viskas kasukanatukese ka seljast ja hakkas vestiväel tööle. — Nii, nüüd on paras aeg! arvasin ma. Poen kasukasse! Tehtud! Lõunaajal hakkab mees kasukat selga ajama. Katsub — kasukas kõva nagu juurikas. Mä naeran. Aga mu naer läks nutuks. Ta mässib kasuka rulli ja hakkab puuhaluga kolkima. Mul käis tuli silmist

välja. Siis võttis mees viimaks kasuka ja hakkas tulel paistma. Hing oli mul niidiga kaelas: katsu, kuidas aga jalad kasukakarvadest välja saad! Viimaks ometi pääsin tulema! Aga kõik mu luud-kondid valutavad!»

«Teinekord ole targem,» naeris vanem külmapoiss, «et sa enam töömehe kallale ei jookse!»

Suvel magab, talvel kõnnib, kardab vihma, külma ei karda? kasukas
Külm ajab mehe reelt maha, istub ise asemele.

1) Miks ei saanud noorem külmapoiss mehele paha teha?
2) Mispärast kasukas kõvaks külmus?
3) Millal oled ise külmapoisi näpistamist tunda saanud?

Talvetaadi vembud.

K. Ušinski.

I

Talvetaat oli maruvihane. Ta oli otsustanud kaotada maailmas kõik, mis elab ja hingab. Kõigepealt asus ta linde kimbutama: ta oli tüdinenud nende kisast ja piiksumisest.

Talv hakkas lõõtsuma külma, rebis metsas puudelt lehti ja paiskas neid teedele maha. Lindudel ei olnud enam aset ega varju. Nad hakkasid parvedesse kogunema. Kogunesid, sädistasid isekeskis ja lendasid ära kõrgete mägede ja siniste merede taha, soojadele maadele. Kohale jäi ainult varblane, seegi puges peitu katuseräästa alla.

II

Talv nägi, et ta linde enam kätte ei saa, ja sööstis loomade kallale. Tuiskas lumme põllud, mattis hangedesse metsad, kattis jääkoorikuga puud ja saatis pakase pakase järel.

Tulid pakased, üks õelam kui teine. Kargasid kuuselt kuusele, raksusid ja hirmutasid metsloomi. Kuid loomad ei kohkunud: mõnedel olid soojad kasukad, teised peitusid sügavaisse urgudesse. Orav krõbistas puuõõnes pähkleid, karu imes koopas käppa, jänes tegi endale sooja kepsu lüües. Ja hobused, lehmad ning lambad krõmpsutasid juba ammu soojades lautades varem varutud heina.

III

Talv läheb üha tigedamaks, kipub kalade kallale: saadab ühe pakase teise järel, üks julmem kui teine. Pakasepoisid jooksevad väledasti, paugutavad valjusti vasaratega, rajavad sildu üle jõgede ja järvede. Jõed ja järved külmusid küll, kuid ainult pealispinnalt; kala aga kadus sügavusse: jääkatuse all oli tal küllalt soe.

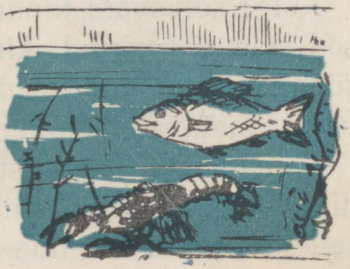

IV

«Noh, olgu,» mõtles talv, «vaevan siis inimesi.» Ja ta läkitas pakase pakase kannul, üks ikka õelam teisest. Need katsid aknad jäälilledega, põrutasid seintele ja ustele, nii et palgid pragunesid.

Aga inimesed kütsid ahjusid, küpsetasid kuumi pannkooke ja aina naersid talve üle. Oli kellelgi tarvis sõita metsa puid tooma, tõmmati kasukas selga, vildid jalga, soojad labakindad kätte ja vehiti kirvega nõnda, et higi jooksis.

V

Kõige solvavam tundus aga talvele see, et isegi väikesed lapsed teda ei kartnud. Aina uisutavad, kelgutavad, peavad lumesõda, voolivad lumememme, ehitavad liumägesid, valavad neile vett ja hüüavad koguni pakasele: «Tule ja aita meid!»

Talv näpistas tigedasti üht poisikest kõrvast, teist ninast; kuni ninad-kõrvad valgeks muutusid. Kuid poiss kahmas lund, hõõrus sellega ja juba lõkendas nägu nagu tuli.

1) Kuidas on kirjeldatud hilissügist ja talve algust?
2) Kuidas päästavad end linnud pakase käest? Kuhu poevad varju loomad? kalad?
3) Kuidas võitlevad inimesed pakasega?

4) Leia igale osale vastav pealkiri.
5) Missuguseid hääli on kuulda külmal vaiksel talvehommikul?

Leevike.

V. Metsamärt.

Näe, sireli otsas kaks leevikest! —
Päev selge ja pakane väljas.
Nad lendasid siia metsadest,
et toitu otsida näljas.

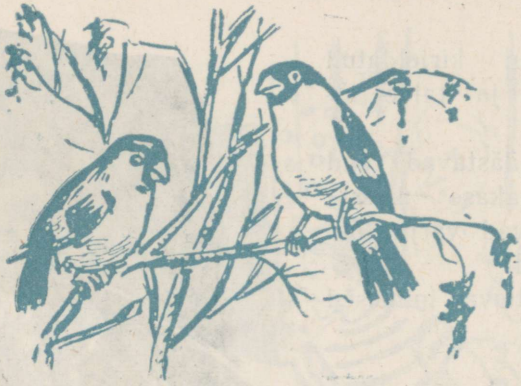

Nad otsisid härmatand oksade alt
üles kuivanud sirelitarjad,
mis maitsesid neile magusalt
kui Mallele maasikamarjad.

Siis korraga virinal-vurinal täis
neid linde sai sirelipõõsas.
«Vüit-vüi! Vüit-vüi!» neil lauluke käis.
Kõik põõsas kui punases lõõsas.

Ja Kalle ja Malle ja memm ja taat,
nad hüüdsid kõik: «Vaata nüüd ometi, vaat,
kes seda küll varem on kuulnud või näinud,
et sirelid pakases õitsema läinud!»

Varblased.

Kolm varblast hüppavad tänaval ringi. Sealt läheb mööda väike tütarlaps ja pillab maha paar leivaraasukest.

Kõps! kõps! on esimene ligi ja karjub: «Minu! Minu! Minu!»

Ta tahab kohe hakata pillatud raasukesi nokkima. Kuid teine ei anna, vaid karjub vihaga:

«Kelm! Kelm! Kelm!»

Sealsamas on kolmaski valju kisaga:
«Siia anna! Siia!»
Ja lahti läheb kaklus.
Seda kaklust näeb eemalt neljas varblane. «Häbi! Häbi! Häbi!» hüüab ta ja lendab kaklejate keskele. Toks! toks! toks! on kõik leivaraasukesed, suured ja väikesed, varjulises kohas: neljanda varblase kõhus.

Siis lendab ta rahulikult pisut eemale kõnnitee servale. Seal hüppab ta uhkesti ringi ja sädistab: «Paras! Paras! Paras!»

1) Kuidas oleks võinud varblaste tülitsemine veel teisiti lõppeda (tuli kass, kull)?
2) Missuguseid lapsi võib mõelda varblaste all?

Miks vares talveks ära ei lenda.

A. Jakobson.

Vares oli juba vanasti ivake laisavõitu, — ei viitsinud kunagi sügisel soojale maale lennata. Küll kutsusid sõbrad teda kaasa, küll kõnelesid nad talle kevadel tagasi jõudes:

«Rumal oled, varese-onu, et sa alati siin konutad. Võta kätte ja saa virgaks nagu meie — hakka kah soojal maal talvitamas käima. Soojal maal on kõik ju hoopis ilusam kui siin. Seal on

vesi puhtam, seal on taevas sinisem. Seal on toit magusam, seal on metsad toredamad. Tule, tule, varese-onu, järgmisel sügisel sinagi soojale maale!»

Niisuguse alatise nokkimise peale võttiski vares viimaks kätte ja lendas kah sügisel ära soojale maale. Lendas, lendas, higistas ja higistas, kuni jõudiski viimaks pärale.

Istus palmi latva ja märkas kohe: tühja juttu oli talle aetud selle kuulsa sooja maa kohta, — kuumus oli siin kole ja kuskil polnud tilgakest janugi kustutamiseks! Ning vaevalt puutus ta teistele reisijatele silma, kui hakati veel pealekauba tänitama:

«Näe, näe, va vares kah enda siia vedanud!»

Varese-onu vihastas kõige selle üle väga, pööras ümber, rändas tagasi koju. Ja ütles sugulastele, kes tulid tema käest suure maailma uudiseid pärima:

«Kehv koht, kehv koht! Ei mina iialgi enam sinna tagasi lähe!»

Ega läinudki varese-onu enam iialgi soojale maale tagasi, — elab meie maal nii suvel kui talvelgi.

Millised linnud talvitavad meil?

Linnuke talvel.

J. Oro.

Linnukene oksa peal,
piiksub vaene kurvalt seal.
Lumi katab maad.
Kust sa süüa saad?

Tuleb väike Jukuke,
kaenlas leivakakuke.
Nüüd saad süüa sa,
ole mureta!

Talvel.

Elli istus ahju ees puupingikesel. Tema põlvedel magas soojalt riietatud nukk. Elli äiutas teda:

«Illikene, ära nuta!
Ostan sulle sarvesaia . . .»

Järsku koputas keegi köögiaknale. Elli kargas püsti ja jooksis vaatama, kes koputab. Vaatas läbi aknaklaasi ja nägi: aknal on valgerinnaline harakas ja toksib läikivmusta nokaga vastu aknaklaasi. Juba sügisel akende ettepanemisel oli ema pannud aknaraamide vahele punaseid pihlamarju, et oleks ilusam. Harakas nägigi neid pihlakaid. Taob vastu aknaklaasi ega suuda mõista, mis asi see on. Pihlakad on otse nina all, aga kätte ei saa.

«Andres, Andres!» hüüdis Elli vanemat venda.

Andres tuli.

«Küsib süüa,» ütles ta, «linnud on nüüd näljas.»

Ta otsis mööda riiuleid, lõikas tüki pekki, tõmbas kasuka selga ja läks õue. Elli läks talle järele. Oli selge, kuid väga külm. Kased seisid valged, otsekui suhkruga üle puistatud; jäätunud oksad rippusid alla peaaegu lumehangeni ja kõlisesid tuule käes. Sirelipõõsas aiakeses aga oli lume raskuse all kükakile vajunud.

Andres peatus keset õue kase juures, võttis taskust tugeva nööri ja riputas rasvatükikese oksa külge.

Siis jooksis ta tuppa. Aga Elli seisis ikka veel trepi juures, vaatas kollast rasvatükikest ja mõtles: millal harakas küll tuleb? Kuid harakas ei tulnudki.

See-eest värises üks kaseoksake. Sellelt varises maha kerget lund ja kärmas tihane lendas rasva kallale. Tema järel teine, kolmas. Punane leevike lendas kõrvale: tema ei söö rasva, tema sööb ainult terakesi ja seemnekesi. Kuid seemnekesed on nüüd kõik tugevasti härmatise nõeltes.

«Oota,» ütles Elli leevikesele, «ära lenda ära!»

Ta jooksis tuppa, tõi teri ja puistas need toidumajakesse.

«Säh võta! Söö, leevike!»

Värav kriuksus. Ema ja vanaisa tulid õue. Vanaisal oli kir-

ves vöö vahel. Õhuke sihvakas saag kaardus üle ema õla ja kõlises. Nad tulid metsast.

«Toida aga toida neid, tütreke,» naeratas ema, «nad ei jää sulle võlgu.»

Ja vanaisa ütles:

«Siba aga nüüd tuppa, lapsuke, ja kata laud — ka meil on aeg lõunastamiseks!»

1) Mida Elli nägi aknal?
2) Kuidas lapsed näljaseid linde abistasid?
3) Missugused linnud nokkisid rasva, missugune ainult leivaraasukesi?
4) Kuidas peab mõistma ema sõnu: «Toida aga toida neid, tütreke, nad ei jää sulle võlgu.»?
5) Kuidas sina talvel lindude eest hoolitsed?

Kop-kop-kopp!

M. Veetamm.

Suure paksu metsa sees
kopib keegi meistermees:
kop-kop-kop-kopp!
Kopib kogu pika päeva,
nii et kõrvad kurdiks jäävad:
kop-kop-kop-kop-kopp!
See on vana kirju rähn:
igal sulel ise tähn,
haamriks tugev nokk.
Tema kopib kõrget kuuske,
puurib aknaid-uksi puusse —
kop-kop-kop-kop-kopp!

Jänes ja rohutirts.

Muinasjutt.

Mööda metsa jooksis jänes. Äkki kuulis ta rohukõrrelt peenikest häält:

«Sa võiksid natuke ette vaadata, vana sõber, nii võid sa teise surnuks tallata!»

Alles nüüd märkas jänes rohutirtsu, kes ronis kõrre otsa.

«Kus mul asjamees!» naeris jänes üleolevalt. «Kuhu sinusugune ka ronib?»

«Sinna kõrge künka otsa püüan hüpata, seal paistab päike hästi soojalt,» vastas rohutirts. «Tee on küll kaunis pikk, aga kui ma hüppan vahetpidamata edasi, küll ma siis ka kohale jõuan!»

«Asjata vaev!» pilkas jänes. «Vaata, kuidas joostakse!» hüüdis ta ja tegi paar tiiru ümber kuuse. «Tunnen oma kergeid jalgu, olen nendega mitugi korda jahikoera eest ära lipsanud. Noh, kas proovime, kumb enne künkale jõuab?»

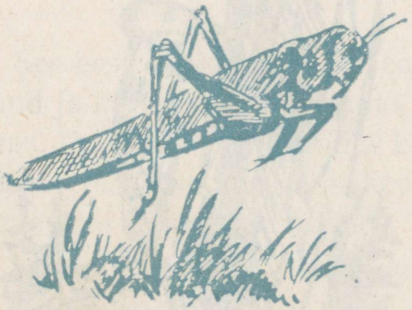

«Proovime,» nõustus rohutirts. «Vaata, et ma veel enne sind seal ei ole!» lisas ta naljatades.

Jänes pistis kiiruga minema. Teel vaatas ta tagasi. Kui ta nägi rohutirtsu kaugel eemal hüppavat, lausus ta naerdes:

«Küll rohutirts on aga rumal! Tema tahab minuga võidu joosta! Niisuguse mehega võib veel nalja teha ja teel pisut puhatagi!»

Ja heitiski jänes pikali ning jäi magama. Rohutirts aga hüppas vahetpidamata edasi ja jõudis künkale. Kui jänes üles ärkas ja teda seal nägi, ehmatas ta väga. Küll kahetses jänes, aga kõik oli juba hilja.

1) Missugust inimest mõeldakse rohutirtsu all? jänese all?
2) Millist inimest nimetatakse hooplejaks?
3) Seleta, mida tähendavad vanasõnad:

Kes hoolega püüab, see kaugele jõuab.
Uni ei anna uuta kuube, magamine maani särki.
Omad vitsad peksavad kõige valusamini.
Hõiska siis, kui mäele saad.

Kes oli see?

Mõtle ja mõista, kes oli see
arglik ja väle väikene mees.
Kõrvad tal pikad, saba tal aga
nudi nii nagu hirvelgi taga.
Kesal ta kelmikalt kepsu lõi,
haavikus hilpas ja haavakoort sõi.

Talvel valgeks läheb maa.
Valgeks muutun mina ka.
Valged nüüd mu pikad kõrvad
ja mu väike sabajupp.
Rõõmsalt hüppan hupp! hupp! hupp!

1) Kirjelda jänkut:
2) Mida jänku sööb?
3) Kes on jänku vaenlased?
4) Kuidas pääseb jänku vaenlase eest?
5) Mispärast peab jänku kartma püssi ja koeraga meest eriti novembrikuust kuni veebruarikuuni?

Orav ja tuul.

Suure puu okstel elas väike armas orav. Puu oli vana ja haruline. Sinna tegi orav ilusa pesa. Ta vooderdas selle sambla ja lehtedega hästi pehmeks ja soojaks. Pesa külje sisse jättis ta väikese ukseaugu. Siit lipsas ta välja, kui tahtis okstel kõndida.

Väike orav oli väga lõbus loomake. Kogu päeva hüples ta edasi-tagasi ja korjas käbidest talveks seemneid.

Tuligi talv. Puhus kõle tuul. Oraval oli külm, sest tuul puhus otse ukseaugust sisse. Orav toppis ukse lehtedega kinni ja tegi teise külge

uue ukse. Ta mõtles: «Ega tuuletaat siit ikka enam oska sisse tulla!»

Aga tuul naeris ainult ja puhus ka uuest uksest sisse. Nüüd toppis orav kähku teisegi ukse kinni ja hüüdis rõõmsalt:

«Noh, tuulevana, lõõtsu nüüd väljas nii palju kui tahad, mul pole sellest midagi!»

Orav istus oma soojas pesas ja nagistas isukalt männiseemneid. Ei pannud tähelegi, kuidas tuul puid sasis.

v o o d e r d a m a (vooderdas) — seestpoolt katma

1) Kuidas orav valmistub talveks?
2) Missugused loomad koguvad talveks toiduvarusid?

Kuidas kalad talvitavad?

Pakane on katnud tiigid, jõed ja järved paksu jääkaanega. Ainult jääaugu kohal, nagu õhuaugus, on näha vaikset läbipaistvat vett.

Talvises jões on hämar ja vaikne. Päike ei tungi vette, liiv ei sära, veetaimed ei õitse ... Jõepõhja küngaste ja orgude sügavas vaikuses seisavad kalad liikumatult. Nad asuvad seal suurte parvedena, kõigil pead pööratud ühele poole. Nad ei liiguta ei uimi ega saba. Ainult lõpused kerkivad veidi-veidi: nad hingavad. Juba sügisel kogunevad kalad parvedesse ja valivad välja talvituspaigad.

Suvel kolab jämeda peaga säga aeglaselt kõige sügavamates kohtades ja, liigutades pikki vurre, otsib auku või hauda, mis oleks sügavam ja avaram. Ta armastab niisugustes aukudes magada. Päeval magab ja öösel läheb jahile: haarab kalakese, rapsab vähi või sööb konna ära. Kuid talvel lamab ta augus täiesti liikumatult.

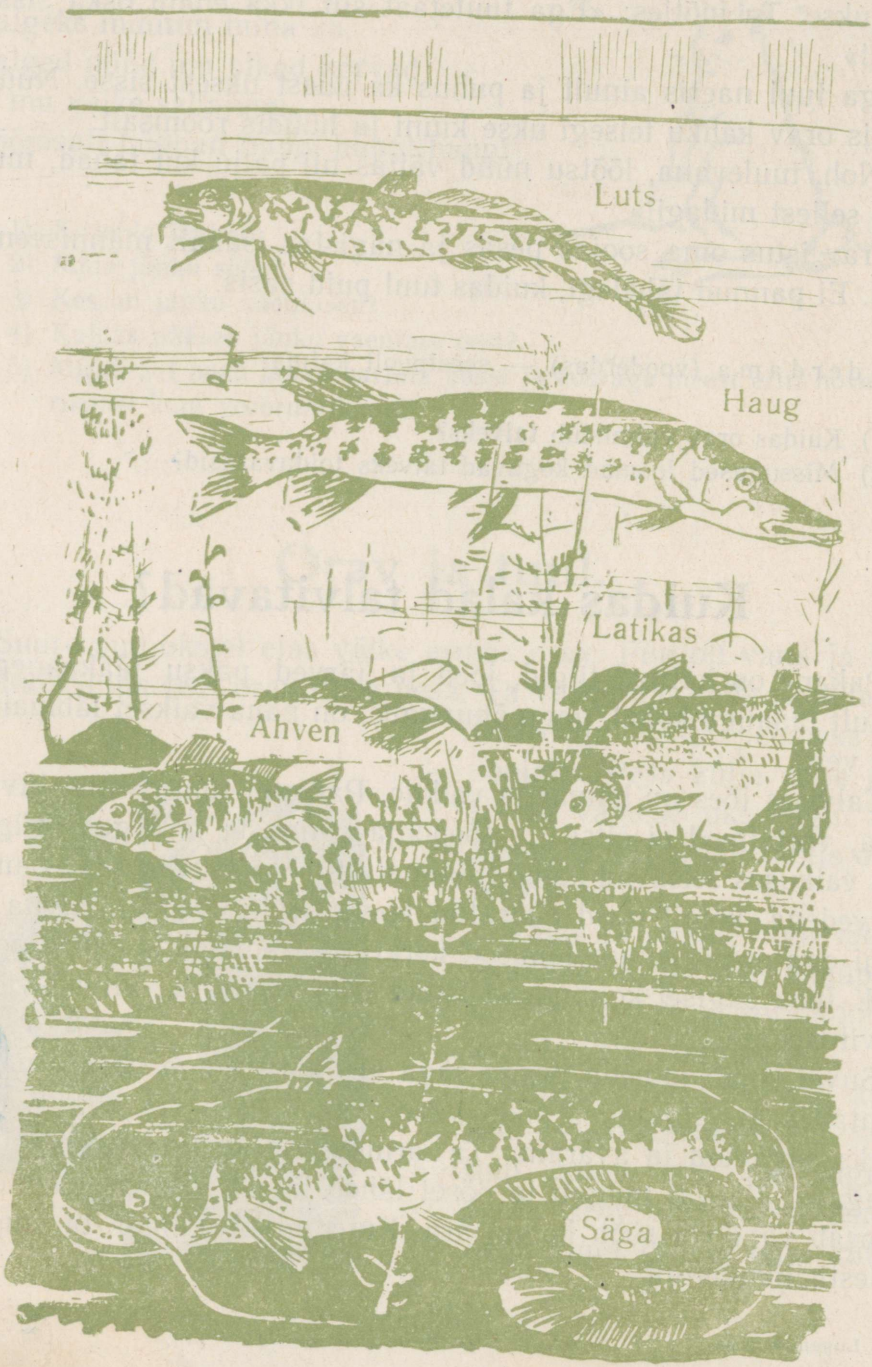
Luts
Haug
Latikas
Ahven
Säga

Lai lapergune latikas kerkib enne talvitamist, niipea kui kaldaäärtes tekib esimene jää, ruttu veepinnale, viskub küljeli ja lamab nõnda mõned minutid nagu hüvasti jättes valguse ja õhuga. Siis aga sööstab ta ülepeakaela sügavusse ja laskub põhja. Latikad lamavad ridadena nagu puuhalud riidas, täiesti liikumatult.

Lõbus vilgas ahven armastab kive ja põhjalangenud poolmädanenud puid. End tihedasti üksteise vastu surudes uinuvad ahvenad niisugustes kohtades kogu talveks.

Ablas haug magab halvasti. Ta hiilib mööda jõge ja kugistab uniseid kalu. Kuid temagi liigutused on aeglased, mitte niisugused nagu suvel, millal ta välguna tormab saagi kallale.

Ainult luts üksi liigub kogu talve elavalt ja lõbusalt mööda jõge. Vilkalt ujub ta magavate kalaparvede vahel, otsib ja kugistab noori uniseid kalapoegi.

Kuid aeg läheneb kevadele, päike ajab jää ära ja piilub jõkke. Kalad ärkavad ja hakkavad lõpuseid täis puhudes ujuma ... Aga luts ei aja enam neid taga. Ta on loid, poolunine ja hakkab otsima kohta uinakuks. Poeb kivi või kännujuurika alla ja uinub nagu surnu kogu suveks, kuni pakase tulekuni.

1) Missuguseid kalu sa tunned?
2) Kuidas erineb luts oma eluviisidelt teistest kaladest?
3) Kirjelda, kuidas elavad kalad talvel!
4) Millal nad uinuvad talveunne ja millal ärkavad?

Teder ja rebane.

Rebane. Tere, tere, tedrekene, illi-kulla veljekene! Tulin vana tuttavat ka vaatama.

Teder. Ole terve!

Rebane. Mis sa ütlesid? Sa tule õige alla murule, ajame natuke juttu, ma sinna puu otsa hästi ei kuule.

Teder. Küll tuleksin, aga ei julge! Murul käimine on meile lindudele kardetav!

Rebane. Vahest kardad mind!

Teder. Kui mitte just sind, siis muid loomi. Loomi on ju mitmesuguseid.

Rebane. Ei, tedrekene, illi-kullakene, nüüd on niisugune käsk antud, et olgu rahu üle kogu maailma. Ei nüüd loomad enam üksteist puutu!

Teder. See on siis hea küll . . . Näe, sealt tulevad koerad joostes. Oleks asi endine, siis peaksid minekut tegema, aga nüüd pole sul karta midagi!

Rebane. Head päeva, sõbrake! Ma pean siiski minema.

1) Kuidas sai teder rebase kavalusest aru?
2) Miks ei öelnud teder otsekohe, et rebane tahab teda petta?
3) Miks rebane põgenes?
4) Iseloomusta rebast.

Kes teisele auku kaevab, see ise sisse langeb.

Talveraamat.

Ühel ilusal puhkepäeval otsustasid 3. salga pioneerid minna suusatama. Ühtlase valge vaibana on lumi kõikjal katnud maa. Kuuse- ja männiokstel on suured lumekahmakad. Äkki langes puuladvast prauhti! lund otse Peetrile pähe. Oli siis naeru, puristamist ja kaapimist! — ja jälle vihinal suuskadel edasi!

Äkki vilksatab puude vahel midagi hallikat. «Jänes! Jänes!» hüüavad Mall ja Ene. Lapsed suusatavad sinnapoole, kus vilksatas hall kogu. Seal pole aga kedagi. Ainult lumevaibal on rida imelikke täppe, augukesi.

«Need on jänese jäljed,» ütleb pioneerijuht. «Talveraamatusse kirjutab iga metsaelanik talle omase kirjaga,» jutustab pioneerijuht edasi. «Loomad kirjutavad suuremalt jaolt käppadega. Kuid kirjutatakse ka nina ja kõhuga. Linnud kirjutavad jalgadega, sabaga ja isegi tiibadega.»

Äkki märkavad nad puude all näritud käbikesi. «Siin on einetanud orav!» hüüab Tiina. «Näete, siin ongi orav jooksnud kännuni, hüpanud sellele.» Ja tõesti! Pioneerid

Jänes

Metskits

Rebane

Karu

Orav

Hunt

Koer

Vares

Harakas

Hiir

märkavadki, et üle kännu läheb huvitav kirjarida. Äkki kukub otse kännu keskele näritud käbi. Ei keegi muu kui vallatu orav viskas selle puu otsast sopsti! lumme. Kõikide silmad pöörduvad üles. Ennäe! midagi pruunikashallikat vilksatabki okste vahel.

«Siin on hüpanud harakas,» seletab pioneerijuht.

«Näe, siin on ta istunud ja siis sops, sops, sops! edasi hüpanud,» hüüab Tiit.

Suure kivi ääres märkab Uno huvitavat punktiderida.

«Neid märke ma tunnen, see on hiire jalakiri,» seletab Ene. «Siin ongi ta lume alt välja pugenud.»

«Peaaegu alati teeb ta silmuse ja alles siis jookseb otse edasi või läheb tagasi urgu,» lisab Peeter.

Huvitav oli suusamatk talvisesse metsa.

Jutusta:

1) Kuidas kirjutavad loomad lumele?
2) Missuguse looma jälgi oled näinud lumel?

Lindude ja loomade sõda.

E. Särgava.

I

Karu oli saanud metsast noore põdra kätte ja tahtis selle risuhunniku alla peita, et pärastpoole oleks sealt pehmet rooga võtta. Risuhunnikust tuli aga pisike risulinnuke välja ja hakkas karu paluma:

«Kulla pai onuke, ära lõhu risuhunnikut: mul on siin pisike pesake ja pesas pisikesed põrmukesed pojukesed! Ära lõhu! Ära lõhu!»

Ta hüppas ühelt oksalt teisele ja siutsus haledasti.

«Pea suu!» urises karu. «Sina ja sinu pesa! Mis on sinust ja sinu poegadest kasu! Korista nad siit eest ära!»

«Kulla onuke,» palus risulind edasi, «ma olen küll pisike, aga eks natuke ole ikka minustki kasu!»

«Vait!» kisendas vihane karu. «See, mis ma ütlesin, on sulatõsi: ei sinust, su sugulasist ega ühestki linnust ole pise-

matki kasu. Kärbsepüüdjad, sääsesööjad, parmupiinajad olete kõik!»

Karu kära oli hunt kuulnud ja sinna jooksnud.

Ka öökull ja kaaren olid kisa peale ligi lennanud. Öökullile läks see õige südamesse, mis karu rääkis.

«Ohoo!» hüüdis ta jämeda häälega. «Pole veel asi nõnda hull! Ohoo! ohoo! või meist pole kasu?» Enam ei saanud ta rääkida, kui kaaren sõna võttis ja ütles:

«Krants, krants! Krants on vanakaru. Või teotama! Ülekohtused loomad! Meist on maa peal tuhat korda enam kasu kui teist!» ja ta kisendas seda nõnda valjusti, et mets kajas.

Millest tekkis loomade ja lindude tüli?

II

Rebane oli riidu kuulnud; määr, ilves, tõhk — kõik olid ligi kogunenud.

Aga ka vares, rähn, peoleo ja kotkas seisid ümberringi puude otsas ja kuulasid pealt.

«Vaat! Ei saa! Ei saa ega saa saamagi, et risulinnu pesa ära lõhute!» vaakus vares. «Viige oma põdrapoeg kuhu tahes!»

«See on hirmus ülekohus,» vihastas tõhk, «sihukese pärast peab meie aus onu heast toidust ilma jääma!»

«Ja oma väsinud liikmeid veel vaevama,» lisas rebane juurde.

«Lõhu pesa ära!» õrritas tõhk. «Kui nõu ei aita, aitab jõud!»

«Pea suu!» hüüdis peoleo.

«Trr! . . . Ei tohi!» laskis rähn sekka.

«Sõda, sõda, sõda!» kisendas vares täiest kõrist. Teised linnud võtsid nõu vastu ja kuulutasid metsloomadele sõja.

«Olgu!» möirgas karu ja pühkis laubalt higi.

«Homme tulge Kõrgerabale välja, siis hakkame pihta!»

«Olgu!» karjusid teised loomad — ja sõda oli kuulutatud. Linnud lendasid kõrge kuuse otsa nõu pidama; loomad läksid karu koopasse asju arutama.

Mida arvas tõhk?

III

Kurvalt istusid linnud kuuse otsas.

«Oli ikka natuke ettevaatamatu,» arvas kurg, «et kohe varesele järele karjusime. Ega nende meeste vastu palju saa; need on õppinud kiskuma!»

Arvati siia ja sinna, aga midagi ei teatud ette võtta, mille läbi võit lindudele oleks võinud jääda.

«Päästsin korra mesilase elu, kui ta jõkke oli kukkunud,» ütles meokas, «ja ta lubas mulle abiks olla, kui mul häda käes on. Ehk teaks tema nüüd head nõu anda!»

«Õige, väga õige!» vastasid linnud. «Sa mine räägi sellest mesilasele! Aga meie peaksime piiluri ka välja saatma, kes salaja pealt kuulaks, mis aru metsloomad peavad,» arvasid mõned.

Kägu võttis selle ameti enda peale.

Natukese aja pärast tuli kägu tagasi. Ka meokas oma mesilasega oli sinna jõudnud.

«Noh, mis head või paha kuulda?» küsisid linnud, kui kägu tagasi oli tulnud.

«Asjalugu on järgmine,» seletas kukulind, «nad pidasid karu koopas aru, kuidas sõdida, ja jäid järgmise otsuse juurde: karu hakkab ninameheks, teised on sõdurid, aga rebane seisab kõrgemal kohal ja hoiab saba võidumärgiks ülal. Kui saba tõuseb, siis on võit nende pool, aga kui saba langeb, siis on häda käes, siis on vaja jalgadele tuld anda, et eluga pääseda!»

Niipea kui mesilane karu nime kuulis, sai ta hirmus vihaseks ja ütles: «Küll ma sellele mesikäpale näitan, või tema tahab ninamees olla! Sõbrad,» hüüdis ta lindudele, «lähme aga kartmata sõtta! Küll ma muretsen, et rebase saba maha langeb!»

1) Loe palast, mida ütles meokas.
2) Mida teatas kägu lindudele?
3) Loe palast, mida ütles mesilane mesikäpa kohta.
4) Miks ta teda nii vihkas?
5) Kuidas kägu palas nimetatakse?

IV

Teisel päeval olid vaenlaste väed koos. Sõja kohaks oli Kõrgeraba. Mõlemalt poolt olid tulnud kõik, kes pidid tulema.

«Kas olete valmis?» kisendas karu.

«Valmis!» hüüdsid linnud.

«Kas mesilane on siin?» küsis öökull tasa.

«Siin, siin,» sosistas meokas.

Suure müra ja käraga tormasid loomad lindude poole. Rebane oli kõrge kännu otsa roninud, silmad suureks ajanud ja saba hästi selga tõstnud.

Korraga lendab mesilane viuu! rebase juurde ja annab talle vops! oma terava nõelaga just nina pihta! Tuld tuleb rebasel valu pärast silmist. Ta kargab kännu otsast maha ja saba on üsna maas.

«Häda! Mehed-vennad, häda!» kisendab jänes, kes hoolega rebase saba oli vahtinud. «Rebase saba on üsna maas.»

Mehed-vennad vaatavad selja taha ... Rebane jookseb, kaapab korra ühe, korra teise käpaga nina. — Ja saba? Saba jookseb mööda maad!

«Häda!» kisendavad loomad ja pistavad kõik jooksu. Linnud kihutavad takka järele ja ajavad nad kus seda ja teist.

Loomade häbi oli suur. Nad ei tohtinud oma silmi enam lindudele näidata.

Öökullil on sellest võidust veel praegugi heameel ja tänapäevani kisendab ta öösel uhkesti:

«Ohoo, ohoo!» nii et mets kajab.

määr — mäger; tõhk — tuhkur; meokas — metstuvi

Kuidas vahel öeldakse.

Tugev kui karu.
Arg nagu jänes.
Väle nagu orav.
Käib nagu tigu.
Ülekohus ei seisa kotis.
Karu on kõige kangem,
rebane on kõige kavalam.

1) Kuidas vaenlased oleksid võinud ära leppida?
2) Miks nõelas mesilane rebast just ninna?
3) Kuidas võitsid linnud?
4) Leia igale osale sobiv pealkiri.

Väljas.

E. Enno.

Oi, oi, oi, küll nüüd on ilm,
lund on täis kõik suu ja silm:
tuul läks tuisku tegema,
lumehange rajama.

Tegi päeva, tegi kaks.
Hang sai kõrge, tihe, paks.
Tõi siis sula, ütles: ja,
nüüd võib minna magama.

Läkski. Nüüd on räästas tilk.
Hange otsas hilk ja kilk.
Kelk käib alla kelguga —
vahel tühjalt, koormaga.

Tuisu järel tuleb sula.
Kui lumi katuselt maha tuiskab, tuleb sula ilm.

1) Kirjelda talvist sula ilma.
2) Miks meeldib lastele sula ilm?
3) Kuidas ütleb luuletus tuisu kohta?

Täna liugu laseme,
hõissa, meil on vastlad!
seljas kasuk lumine,
jalas valged pastlad.

Lõbus vastlasõit.

Õhtul läksid vanaema ja Tiit käsikäes mäele. Kus mäel oli alles kilkamist ja naeru!

Tüdrukud ja poisid kihutasid kelkudel võidu mäest alla.

«Jaan, sõida nüüd Tiiduga ka!» ütles vanaema. Ta seadis Tiidu hoolega kelgule istuma. Jaan pidi pisivenda tugevasti kinni hoidma.

Ja siis suuh, suuh! lendasid sõitjad tuhatnelja mäest alla. Tiit aina kihistas naerda, kui kelk kõige suuremas hoos lendas.

«Vanaema, sina pead ka korra alla laskma, mis sa muidu valvad,» arvas Jaan. Vanaema muheles. Haaras siis Tiidu sülle, istus ette, Jaan taha.

Suure hooga kihutas kelk jälle mäest alla. Vanaema rätikunurk lehvis tuules. Ta põsed lõid punaseks nagu Tiidul ja Jaanilgi.

Mõne aja pärast ütles vanaema:

«Aga nüüd ruttu koju!»

«Ja minu kõht on tühi!» kurtis Tiit.

Kodus ootas neid laual aurav oaleem seajalgadega. Küll see oli hea!

Pärast õhtusööki tõmbas Jaan vurri, nii et undas. Tiit tiris vahel ka sekka, aga vurinat ei tulnudki.

Kust tuli laud.

Sa ennast laua taha sead
ja vihu lahti teed.
Kuid kas sa seletada tead
ka laua eluteed?

Tal kaugest laanest algas ränd —
ta oli ise ükskord mänd.
On teinud laua, mida näed,
ta tüvest meistrikäed.

Nii mõnusalt ta vastu toed
ja vihu lahti lööd,
ta juures raamatuid veel loed
sa pärast õppetööd.

Mets vaesemehe kasukas.

1) Jutusta, kuidas männist valmis laud.
2) Milleks veel kasutatakse metsapuid?
3) Millest on valmistatud vihikud ja raamatud?

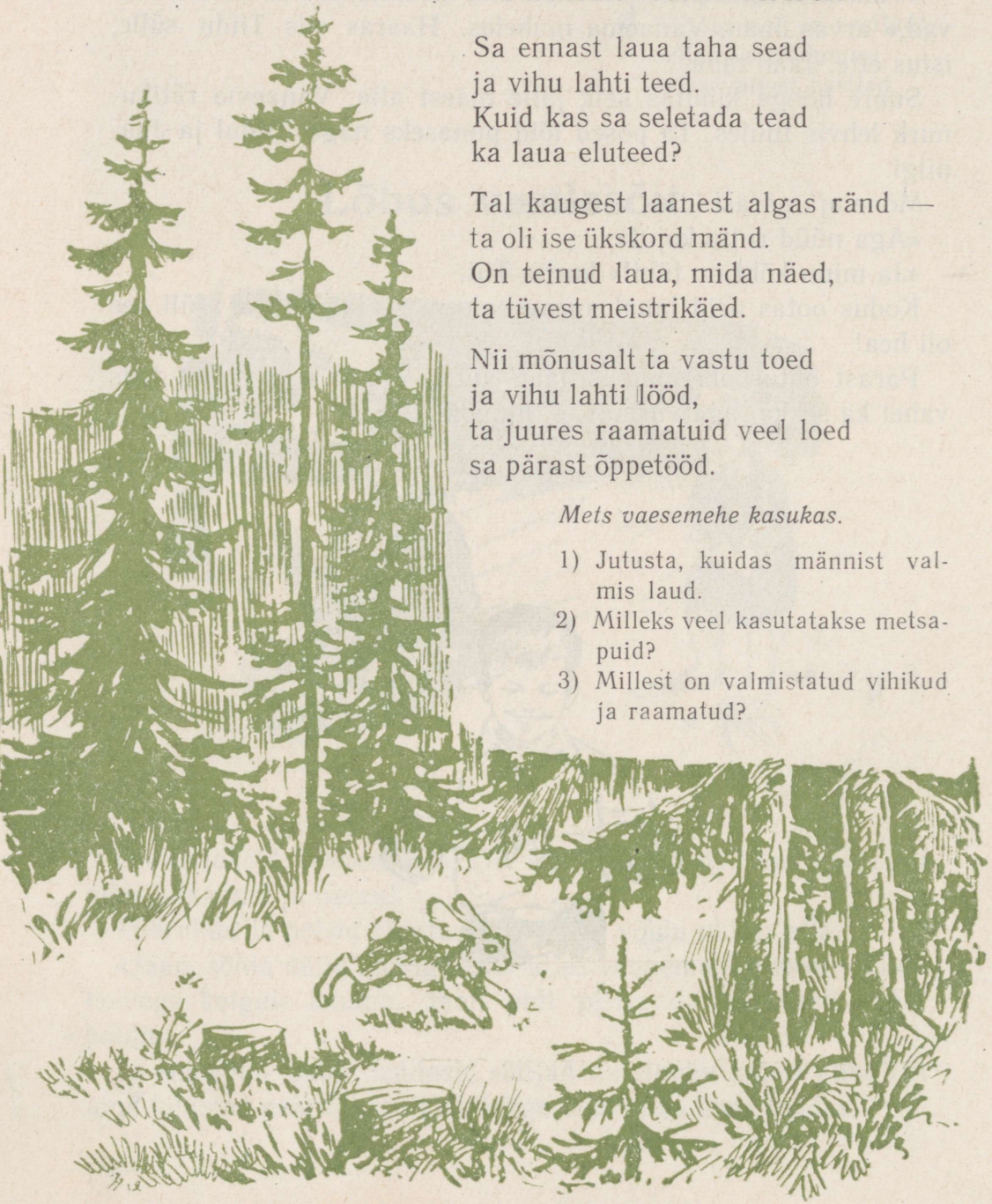

Tuul ja kuusk.

J. Kaidla.

Tuul: Olen põhjatuul! Uhuu!
Raagu puhun iga puu!
Kuusk: Siis kui terve mets on paljas,
kuusk on ikka ilus haljas.
Tuul: Oot, sind sasin sedamaid!
Sa ju torkad mind, ai, ai!
Kuusk: Ära tule, tuulevana,
minu okkaid puudutama!
Metsale on ehteks nüüd
minu roheline rüü.
Laste meelgi nukker oleks,
kui ma talvel haljas poleks.
Mis nad nääriks tuppa seaksid?
Mille ümber pidu peaksid?
Tuul: Ah, või nõnda on siis lood!
Lastele sa rõõmu tood.
Haljenda siin, kuusepuu!
Lähen mujale. Uhuu!

r a a g u s (raagu) — ilma lehtedeta;
r ü ü — riie; n u k k e r — kurb

1) Miks jättis põhjatuul kuuse rahule?
2) Missugused puud on alati haljad?
3) Missugused puud on talvel raagus?
4) Vaatle piltidel okaspuid ja nende käbisid.

Kapi saamislugu.

Metsas kasvas ilus sirge kask. Ühel päeval tulid metsa mehed. Küll kopsisid nad ühe ja teise puu juures. Viimaks jäid peatuma sirge kase juurde. «See siin,» ütlesid nad, «on hea mööblipuu. Selle saadame saeveskisse.»

Ja tulidki järgmisel päeval mehed, kes saagisid kase maha. Nüüd muutus sirge kask palkideks.

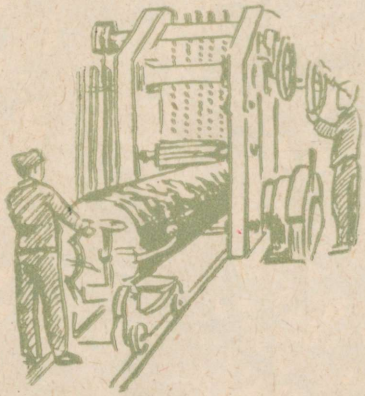

Koos teiste palkidega rändas ta saeveskisse. Seal saagisid suured saed sirged kasepalgid laudadeks.

Koos teiste laudadega jõudsid kaselauad hoovi, mille väraval oli suur silt

Mööblitööstus.

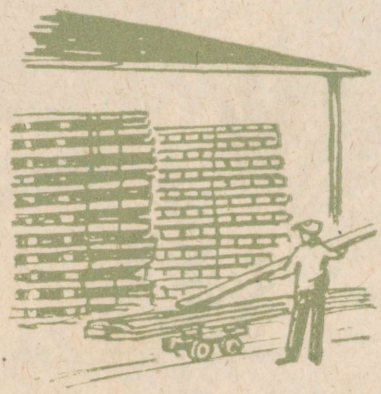

Küll oli siin alles lauavirnu! Osa viidi minema. Teised tulid juurde.

Juba üle aasta oli möödas, kui meie kaselaudade juurde tuli sinises kitlis naine. Ta kopsis laudu ja vaatas silti, mis lauahunniku külge oli kinnitatud. Siis kleepis ta ühele paberi, millele oli kirjutatud

Kuivatisse.

Ja sinna nad viidigi. No küll oli siin alles kuumus! Iga päevaga muutusid lauad ikka kuivemaks ja kuivemaks.

Viimaks pääsesid lauad sellest kuumusest ja kohe kiiresti vabrikusse.

Siin sattusid nad saagimismasinatesse. Surr! Surr! Surr! Ja olidki parajad tükid valmis. Ainult pane kokku ja kapp ongi valmis.

Aga ei! Nüüd ruttu höövlite alla. Tsiuh-tsiuh-tsiuh-tsiuh! liikus suur höövel ning valged laastud kukkusid põrandale.

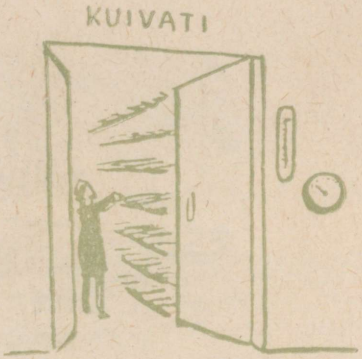

Jälle uude ruumi. Selles ruumis olid igasugused masinad ja pressid. Küll siin neid muljuti, pressiti, liimiti ja jälle pressiti. Ja lõpuks oligi kapp valmis, ainult pane riided sisse.

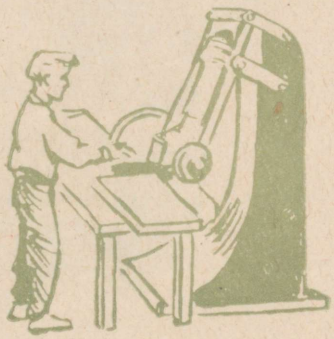

Oh ei! Ikka edasi. Uhiuus valge kapp sattus nüüd ruumi, mille uksel oli silt

Viimistlemine.

värvaine sõõritusvahend

Siin andis peits ja lakk meie kappidele hoopis uue välimuse.

Nüüd veel pakkimisruumi ja siis kauplusse.

Niisugune oligi kapi saamislugu.

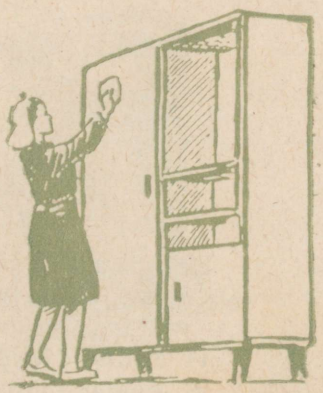

1) Koosta pala kohta kava.
2) Jutusta kava punktide järgi kapi saamislugu.

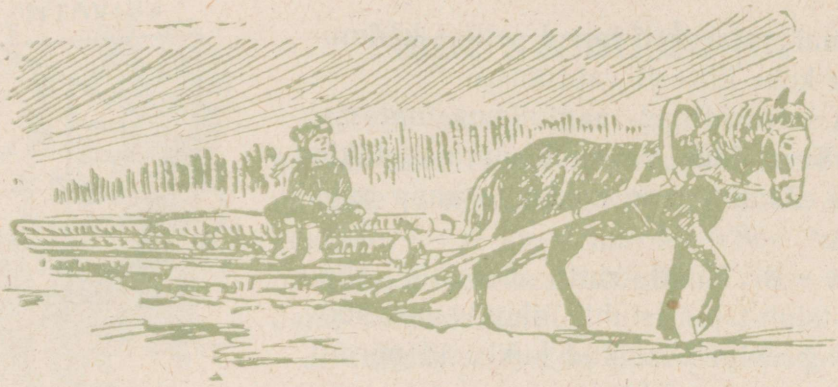

Metsatööl.

H. Ant.

Isa kaasa võttis Jaani,
läksid täitma raieplaani.
Poiss nüüd koormal, piits tal peos,
juhib hobust metsaveos.

Läkiläki, labakindad, —
ega metsa paljalt minda! —
vildid, kasukas ja sall,
heinakott on istmeks all.

Sihka-sahka saage sahin,
langevate puude ragin.
Täna metsas me kolhoos
raielangil töötab koos.

b r i g a a d — tööliste rühm metsas või põllul; r a i e l a n k — raiumisele määratud metsaosa

1) Milliseid töid teevad kolhoosnikud talvel?
2) Kuidas töötab metsatööliste brigaad? (Jutusta pildi järgi.)
3) Kuidas veedavad talve kolhoosilapsed?

Talv kolhoosis.

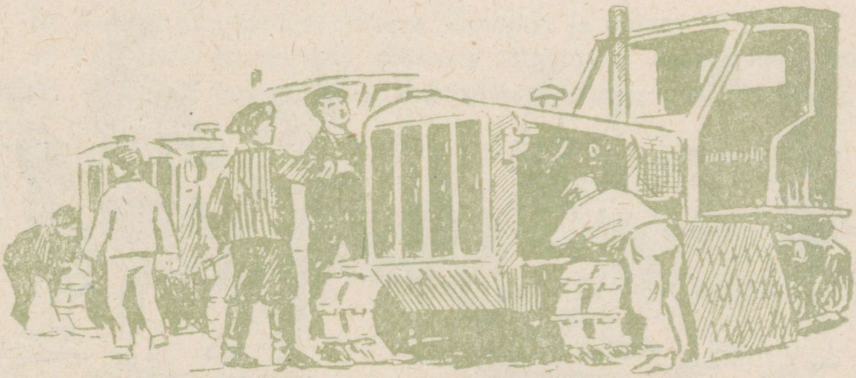

Puude vaidlus.

K. Ušinski.

Puud hakkasid vaidlema, kes neist on parim. Tamm ütles: «Mina olen kõigi puude peremees!

Minu juur on tunginud sügavale mullasse, tüvi annab kolmel mehel ümbert kinni võtta, latv vaatab taevasse, lehed on mul sakilised ja oksad on nagu rauast valatud. Ma ei kummarda tormide ega painuta end päikese ees.»

Õunapuu kuulis, kuidas tamm kiitles, ja lausus: «Ära kiitle ühtigi, tammeke, et sa oled suur ja jäme; sinu tõrud on sigade toit, aga minu punapõskne õun on kõigil laual.»

Mänd kuulas ja kõigutas okkalist latva: «Oodake,» ütles ta, «kiidelge aga pealegi: tuleb talv, siis seisate mõlemad alasti, aga mulle jäävad siiski alles rohelised okkad.

Ilma minuta ei saa inimesed külmal maal elada: mina kütan neil ahjud ja ehitan majad.»

1) Mille üle puud vaidlesid?
2) Mispärast pidas tamm end puude peremeheks?
3) Mis õunapuu ja mänd talle vastasid?
4) Võrdle tamme õunapuuga, mändi kuusega!
5) Nimeta puu osad!
6) Kuidas nimetatakse tamme, õunapuu ja männi vilju?
7) Loe enne puude, siis põõsaste nimetused: kask, pähklipuu, pärn, mänd, vaarikas, tamm, vaher, mustsõstar, kuusk, haab, õunapuu, karusmari, pirn, ploom.

(Märkus. Puul on üks jäme tüvi, palju oksi ja oksakesi. Põõsal on mitu peenikest tüve.)

Kas tunnete mind?

1) Välimuse järgi:

1) Missugune on okaspuu, missugune lehtpuu?
2) Mis juhtub lehtpuudega sügisel? kevadel?
3) Kirjuta vihikusse:

Meie puud.

Lehtpuud: kask, haab, ...
Okaspuud: mänd, ...
(kask, kadakas, vaher, kuusk, paju, lepp, mänd, haab)

4) Kuidas nimetatakse metsa, kui seal kasvavad peamiselt: kuused, haavad, männid, kased, tammed, lepad?

(kuused — kuusik, haavad — haavik jne.)

2) Lehtede järgi:

3) Vilja järgi:

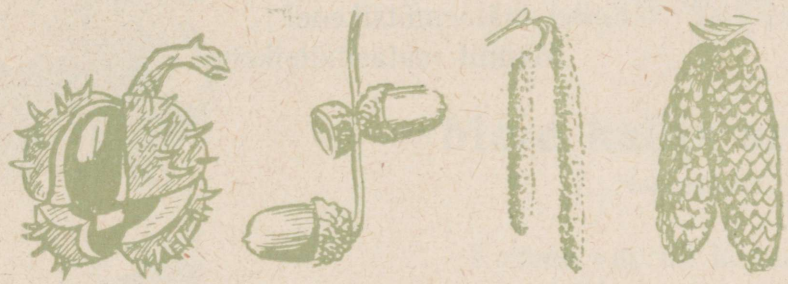

Vaatlusi.

1) Kas teie kodukohas on lehtpuumetsa?
2) Missugune see on (kase-, haava- või tammemets)?
3) Missuguseid puid teie metsas veel leidub?
4) Missugused põõsad seal kasvavad?
5) Missugused linnud ja loomad seal elavad?
6) Kuhu koguneb talvel rohkem lund, kas metsa või lagedale kohale?
7) Kus sulab kevadel lumi kiiremini, kas metsas või lagedal kohal?
8) Kuidas seletada vanasõna: palju lund — palju vilja; palju vett — palju rohtu?

Mõistke, mõistke!

Mõistke, mõistke, õed hellad:
Kellel pikad põllepaelad?
Pajul pikad põllepaelad.
Kellel on valge kasukas?
Kasel on valge kasukas.
Kellel halli vatikene?
Haaval halli vatikene.
Kellel leinasärgikene?
Lepal leinasärgikene.
Kellel see pea punane?
Pihlakal pea punane.
Kellel mätasmütsikene?
Männil mätasmütsikene.

Meie kallis armee.

L. Nekrassova.

Kaitseb vapralt koduranda
meie Liidu meremees.
Uhkelt punalipu-kangas
lehvib laeval üle vee.

Lendurid, me kangelased,
õhus valvel päeval, ööl.
Lendurid, me kangelased,
kaitsmas rahulikku tööd.

Kodu kaitsel täitmas kohust
me Armees on vapralt kõik,
et me kasvaks eemal ohust,
et ei sõda tulla võiks.

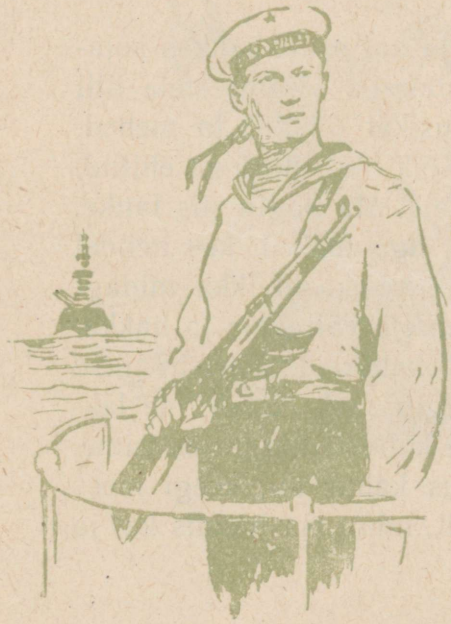

Sõdurid tulevad koju.

E. Krusten.

Lembi jutustas:

«Oli üks ilus päev, see oli sellepärast ilus, et siis oli kevad, lilled õitsesid ja ... ja et isa ütles emale, et pane nüüd Lembile uus kleit selga ja lähme kõik jalutama, et lähme linna, sest täna tuleb Eesti Korpus sõjast koju. Ema pani mu riidesse, kammis mu juuksed siledaks, läks siis aeda ja murdis sealt kimbu sireleid. Need võttis ta enda kätte. Mina võtsin isa käest kinni ja me läksime kolmekesi linna. Tänavad olid inimesi täis, kõik tõttasid ja paljudel olid lilled käes, mitte üksi minu emal.

Me jäime seisma ühe tänava äärde ja kui sealt hakkas sõjaväge mööda minema, siis hakkasid inimesed sõjameestele lilli pilduma. Küll oli siis hõiskamist! Muusikat oli ka. Ja mehed, kes tulid sõjast, olid kõik rõõmsad ... Kõik olid lilledega ehitud, mootorratastel olid terved kimbud sireleid. Ma nägin siis tanke, mürisesid kangesti, kohe hirm hakkas, aga mehed, kes nendel istusid, olid kangesti rõõmsad, naersid, hõiskasid ikka midagi ja lehvitasid kätt. .. Pärast läksime suurele väljakule ja hakkasime ringi käima. Mina tahtsin näha kahureid, kartsin neid natuke ka, aga näha tahtsin neid sellegipärast. Nojah, me läksime kahureid vaatama ja kui me ühe kahuri juurde jõudsime, siis hüppas korraga sellelt aluselt, kus kahur oli, keegi mees maha. Ta hüüdis midagi väga rõõmsalt, minu isa hüüdis ka, ja

siis nad hakkasid teineteist kallistama ja kaisutama, ise ei rääkinud õieti midagi, muudkui kallistasid ja kaisutasid teineteist, naersid ja kallistasid. Pärast kallistas see mees ka minu ema, aga mitte nii tugevasti ja kaua. Minul oli hirmus kahju, et ta kohe mind ei näinud. Aga pärast ütles isa: «Kas sa mu tütart ei näegi?» — «Ah see on sinu tütar,» hüüdis see onu siis, paitas mu pead, tõstis mu õhku ja pani natukeseks ajaks sellele alusele, kus kahur seisis. Küll lipud lehvisid, küll oli suurel väljakul rahvast, küll oli rõõmu ja juttu! Meie käisime peaaegu õhtuni ringi.»

1) Kelle eest kaitses meid Nõukogude armee?
2) Kes võitis raske võitluse?

Kallis kuldne kodukene.

K. Merilaas.

Kallis kuldne kodukene;
igavesti meelde jääd.

Pole kuskil nõnda palju
soojust, valgust, rõõmu, hääd.

Isa, ema, vend ja õde,
kodunurm ja koduõu,

neile mõeldes armastuses
tasa, tasa hõõgub põu.

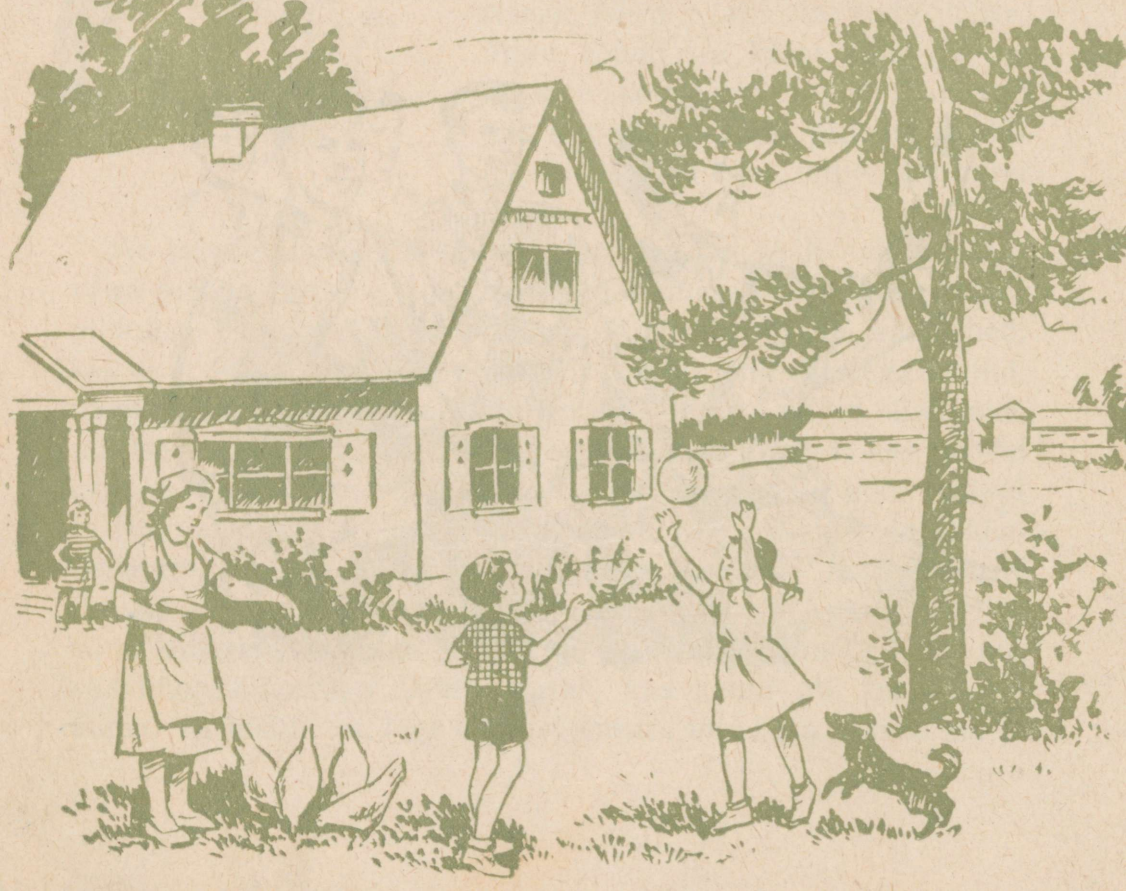

Võlusõna.

V. Ossejeva.

I

Suure habemega taat istus pingil.

«Nihuta end veidi,» ütles talle Paulike ja istus pingi äärele.

Taat nihutas end pisut, heitis pilgu poisi punetavale pahurale näole ja ütles:

«Sinuga on midagi juhtunud?»

«Olgu, aga mis see teisse puutub,» kähvatas Paul ja vaatas kõõrdi vanakesele.

«Minusse see ei puutu küll, aga sa oled praegu nutnud, kellegagi tülli sattunud . . .»

«Ja kuidas veel!» pahandas poiss. «Ma põgenen varsti kodunt üldse ära!»

«Põgened ära?»

«Põgenen! Juba Leeni pärast üksi põgenen. Ma oleksin praegu talle peaaegu tuupi teinud. Ainsatki värvi ei andnud ta mulle! Aga enesel on neid nii palju!»

«Ei andnud? Noh, aga sellepärast küll ei maksa veel põgeneda.»

«Mitte ainult sellepärast. Vanaema kihutas minu üheainsa porgandi pärast köögist välja . . .»

Paul pistis niisuguse ülekohtu pärast nuuksuma.

«Tühja kah!» ütles taat. «Üks annab hirmu, teine armu!»

«Ei mulle anna keegi armu!» hüüdis Paul. «Vend läheb jõele paadiga sõitma, aga mind kaasa ei võta. Ma ütlesin talle küll: «Võta parem ise, sest niikuinii ma sinust maha ei jää, varastan aerud ära, ronin ise paati.»»

Paul lõi rusikaga vastu pinki. Ja vaikis äkki.

«Kuidas siis, kas vend ikka ei võtnud sind kaasa?»

«Aga miks te kõike pärite?»

Taat silus pikka habet.

«Ma tahan sind aidata. On olemas niisugune võlusõna, et ... Ma ütlen sulle selle sõna. Kuid pea meeles: seda peab ütlema vaikse häälega, sellele otse silma vaadates, kellega kõneled. Pea meeles, vaikse häälega, otse silma vaadates ...»

«Aga missugune see sõna siis on?»

Taat kummardus üsna poisi kõrva äärde. Ta sosistas midagi ja lisas valjult:

«See ongi võlusõna, kuid ära unusta, kuidas seda tuleb ütelda.»

«Ma proovin,» naeratas Paul. «Ma proovin kohe!»

Ta hüppas pingilt ja jooksis koju.

II

Õde istus kodus laua taga ja joonistas. Värvid — rohelised, sinised, punased lamasid ta ees. Silmates Paulikest, tõmbas ta nad kohe hunnikusse ja kattis käega.

«Taat pettis,» mõtles poiss pahameelega, «kas niisugusele aitab ka võlusõna!»

Paulike läks külgepidi õe juurde ja sikutas teda käisest. Õde pöördus ümber. Siis ütles ta vaikse häälega ja vaatas õele otse silma:

«Leeni, anna mulle üks värv... palun!» Leeni silmad läksid pärani ja ta pomises:

«Missugust sa tahad?»

«Ma paluksin rohelist,» ütles Paul kõheldes.

Ta võttis värvi, hoidis seda peos, käis sellega mööda tuba ja andis õele tagasi. Tal polnud värvi tarvis.

Ta mõtles nüüd ainult võlusõnast.

«Lähen vanaema juurde. Tema ei salli, et teda segatakse keetmise ajal.»

Paul praotas köögiukse ja nägi, et vanaema tõstis parajasti praepannilt kuumi pirukaid. Pojapoeg jooksis ta juurde, pööras kahe käega vanaema punetava kortsulise näo enda poole, vaatas talle otse silma ja, andmata vanaemale aega toibumiseks, sosistas:

«Anna mulle tükike pirukat... palun!»

Vanaema ajas enese sirgu. Võlusõna lõi silmapilkselt särama igas kortsus, silmades, naeratuses...

«Kuuma... kuuma pirukat tulid tahtma, kullakene!» lausus vanaema, valides kõige parema krõbeda piruka.

Paul hüples rõõmust ja suudles teda mõlemale põsele.

«Võlusõna! Võlusõna!» kordas ta endamisi taadile mõeldes.

Lõunalauas, kui kogu pere oli koos, istus Paul vaikselt, aga kui vend ütles, et läheb paadiga sõitma, pani Paulike käe talle õlale, katsus kinni püüda ta pahura tusase pilgu ja ütles vaikselt:

«Palun võta mind ka kaasa!»

Korraga vaikisid kõik laua taga. Vend tõstis kulmud ja naeratas.

«Võta ta pealegi kaasa,» ütles äkki õde. «Mis see sul ikka maksab!»

«Nojah, miks siis mitte võtta,» naeratas vanaema, «muidugi võta!»

«Palun!» kordas Paulike.

Vend puhkes valjusti naerma, patsutas poisile õlale, sasis ta juukseid.

«Ai sind, kelmi! Noh, hüva, sea end valmis!»

Paulike hüppas laua tagant ja jooksis tänavale. Kuid taati polnud enam puiesteel.

Paul vaatas ümberringi ja ütles valjusti:

«Aitäh! Aitäh!»

1) Miks oli Paulike pahuras tujus?
2) Miks ei sobinud Paulike teiste lastega ega õe-vennaga?
3) Missugune oli võlusõna?
4) Kas sina tarvitad seda võlusõna?
5) Leia igale osale sobiv pealkiri!

«Täitsamees».

U. Leies.

Tõnu õhtuti saeb puid
ja veel palju, palju muid
toimetusi ära teeb . . .
Andres aga
voodis magab,
õigemini vedeleb.
Arvab — täitsamees on tema,
tööd las teevad vend ja ema!
Tõnu arvab:
sedasi
ei saa elus edasi.

Mis mõtles siil?

Ühel poisil polnud sõpru. Millegipärast ei tahtnud keegi temaga sõbrustada. Siis läks ta metsa endale sõpra otsima. Läks mööda teed, kohtas jänesepoega:

«Jänku, jänku, kas tahad saada mu sõbraks?»

«Tahan!»

Nad läksid koos edasi. Jõudsid metsaveereni ja jahimees tuli vastu. Jänes ehmus, puges põõsa varju peitu, jäi täis hirmu kükitama.

Jahimees küsib:

«Poiss, kas sa jänest ei näinud?»

«Nägin.»

«Aga kus ta on?»

«Näe, istub seal põõsa taga.»

Jahimees tulistas küll, aga juba olid jänese jäljedki jahtunud.

Poiss läks üksinda mööda metsa edasi. Päike loojus. Tuul hakkas puhuma. Lehed pea kohal hakkasid kahisema. Ta istus puu alla ja hakkas mõtlema. Igav on maailmas üksinda elada!

Äkki vaatas orav puuõõnest välja.

«Poiss, poiss, mis sa siin teed?»

«Otsin sõpra.»

«Tahad olla minu sõber?»

«Tahan,» ütles poiss.

Orav rõõmustas, kutsus ta oma pessa, pani talle pähkleid ette, tegi talle pehmest samblast aseme.

«Söö ja heida magama.»

Poiss sõi kõhu täis ja magas hästi, aga hommikul ärkas varemini, tungis orava aita, puistas kõik tema pähklid oma tasku ja läks oma teed.

Läheb mööda metsa ja vastu tuleb karu.

«Poiss, poiss, kuhu sa lähed?»

«Otsin sõpra, kas hakkad mu sõbraks?»

«Hakkan,» ütles Mesikäpp.

Lähevadki koos, aga metsatihnikust jooksevad välja kurjad koerad. Poiss ehmub ja palub:

«Ära jäta mind maha, mu sõber!»

Mesikäpp ütlebki:

«Istu ruttu minu turjale. Kuidagi ikka põgeneme üheskoos.»

Karu jookseb ja koerad ajavad teda taga. Poiss istub karu seljas ja sunnib:

«Kiiremini, kiiremini, Mesikäpake!»

Aga Mesikäpal on juba keel ripakil ja karvgi märg: tal on poisiga raske joosta. Siiski jooksis ta koerte käest ära, langes kuuse alla maha ja ütles:

«Ma magan natuke, aga sina valva.»

Poiss istus, võttis noa ja hakkas endale vilet vestma.

Metsast tuli keegi naine. Peatus ja küsis:

«Kelle see karu siin lamab?»

«Minu oma,» ütles poiss.

«Müü tema nahk mulle, ma maksan sulle.»

«Mis siis ikka,» ütles poiss, «anna!»

Naine hakkas talle raha lugema, karu aga kuulis kõik pealt, tõusis jalule ja läks metsa.

Poiss oli jälle üksinda.

Saabus öö. Koerad hakkasid tihnikus haukuma.

Poisil oli õudne ja külm ning kõht oli tühi. Istus ja nuttis.

Siil vaatas urust välja ja küsis:

«Poiss, miks sa nutad?»

«Mul on kahju,» vastas poiss, «mul oli kolm sõpra, aga kõik jätsid mu maha . . .»

Siil imestas, raputas pead:

«Siin pole kõik nagu korras.»

Poiss jutustas talle kõik, nagu oli olnud.

Siil ei vastanud talle midagi. Tõmbus kerra ja veeres oma urgu.

1) Mispärast ei pidanud jänes oma sõbrast lugu?
2) Mis tegi poiss oravaga?
3) Kes päästis poisi kurjade koerte käest?
4) Mispärast läks siil sõna lausumata poisi juurest minema, kui poiss oli kurtnud talle oma häda?

Sarvilised sikukesed,
hallikarva habemikud —
poksimise kunstis kuulsad,
need on tembutegijad.

(J. Hurt.)

Kaks sikku.

Kaks kangekaelset sikku juhtusid kord kitsal purdel vastamisi. Üks tahtis ühele, teine teisele poole jõge minna.

«Tee lahti!» hüüdis valge.

«Taga paremaks!» kisendas must. «Mine aga tagasi ja lase mind üle, ma olin esimesena purdel!»

«Sul pole meelt peas!» vastas valge. «Ma olen kaks korda nii vana kui sina ja nüüd peaksin sulle teed andma! Mitte ilmaski!»

«Kuid mina näitan, kellel õigus on!» ähvardas must sikk ja tõusis tagajalgadele püsti.

«Kas arvad, et ma sind kardan?» kisendas valge sikk.

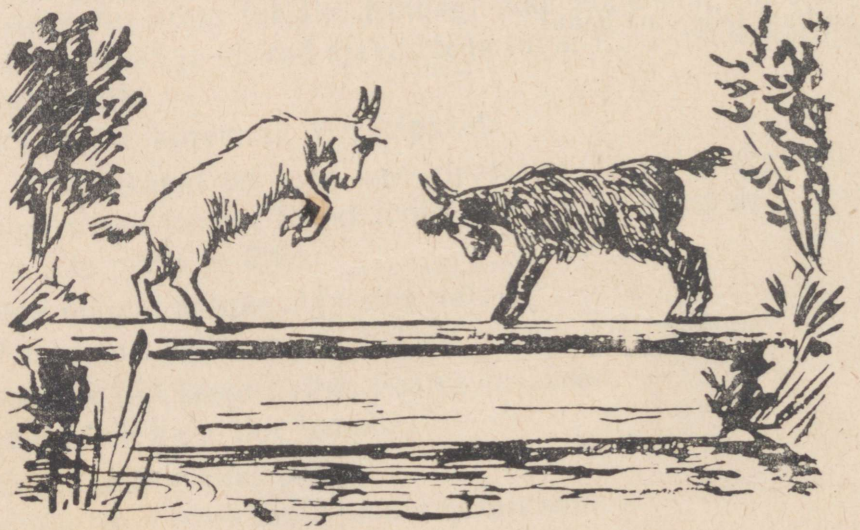

Pikemalt mõtlemata lõid sikud oma tugevad otsmikud kokku, sarved ristamisi. Siis kaotasid mõlemad tasakaalu ja kukkusid sügavasse jõkke. Sealt pääsesid nad hädavaevalt eluga kaldale.

k a n g e k a e l n e — jonnakas, paindumatu; p u r r e — palk (laud) üle jõe või oja; o t s m i k — otsaesine

Kübemest tuli, sõnast tüli.
Kaks kõva kivi ei jahvata head jahu.
Targem annab järele.
Pada sõimab katelt, ühed mustad mõlemad.

1) Miks nimetatakse sikke kangekaelseteks?
2) Mida näitab see jutt?

Keetmas.

J. Tamm.

Katel, keeda, keeda sööki —
kausse seni küürin ma;
kuni ema astub kööki —
tarvis tööga tõtata.

Katel, keeda, keeda ruttu,
kiirul seni küürin ma . . .
Laisa nime, laidu juttu
siis ei küll meist kumbki saa.

Trepil.

Kai, Tiina ja Jüri elasid ühes majas. Jüri kõige kõrgemal — neljandal, Tiina teisel ja Kai esimesel korrusel.

Kui Jüri kooli või õue läks, jooksis ta alati trepist alla sellise kiiruga, et hoia alt. Iga käänu juures tegi ta suure hüppe, nii et terve maja kajas vastu. Ja uksed — need aina paukusid, kui Jüri välja läks või sisse tuli.

Nii see oli tänagi. Jüri jooksis jälle suure müraga trepist alla. Ta möödus parajasti Tiina uksest. See avanes ja Tiina rääkis hästi vaikselt ukse vahelt: «Meie ema on haige, ole hea poiss, püüa hästi tasa treppidest käia.» Jüri läks punaseks nagu vähk ja jäi päris ehmunult seisma. Siis läks ta vaikselt ja pikkamööda edasi.

Esimesel korrusel kohtus ta ka Kaiega. Kai avas parajasti väga vaikselt ukse ja pani selle niisama vaikselt kinni. Jüri imestunud nägu nähes seletas ta: «Mu isa magab. Ta oli täna öösel tööl.»

Veel tasemini väljus Jüri Kaie kõrval majast.

1) Kuidas peame avama ja sulgema uksed?
2) Miks peame majja tulekul jalgu puhastama?
3) Kuidas liikuda treppidel?

Vennake ja õeke.

Muinasjutt

Elasid kord eit ja taat. Neil oli poeg Oti ja tütar Kati. Ühel päeval ütles ema: «Kati, sa jääd nüüd koju venda hoidma. Ära jäta teda üksi, mängi ilusasti temaga.» Ise aga läks alla heinamaale isale abiks.

Esialgu mängis Kati murul Otiga, kuid siis lipsas ta tänavale ja unustas vennakese hoopiski.

Äkki ilmus pisuhänd. Tänaval aeles ta esiti tolmu sees: keerutas laaste, sulgi, lehti ja kõrsi üles. Siis aga vihises õue, kahmas Oti ja tormas rutuga minema. Katike jooksis suure nutuga järele.

Juhtus vastu ahervare. Kati kohe küsima:

«Tere, armas ahjukene! Kus mu väike vennakene?»

Ahi vastu: «Mul umbes suu! Tee puhtaks mu suu!»

Kati kahmas roobi kätte, tõmbas tuha ahju ette.

«Aitäh, aitäh, Katikene! Mine aga sinnapoole, kuhu rohi kummargile!» Ja Kati jooksis edasi. Jõudis oja juurde ja kohe pärima:

«Ole hea, ojakene! Kus mu väike vennakene?»

Oja aga ohkas vastu:

«Oh! Suletud mu suu — kivid kukkusid kurku.»

Kati korjas kivid ojast ja kohe vulises ojake:

«Vull-vull, Katike! Mine aga sinnapoole, kuhu kõrred kõveras, kuhu libled lendamas!»

Katike tõttab edasi. Jõuab noore kase juurde. Kati kaselt küsima:

«Kasekene, kallikene! Kus mu väike vennakene?»

Kasekene aga ütleb:

«Uhuu-uu! Suur puu . . . mul suul!»

Kati päästis noore kasekese ladva suure raske oksa alt. Kohe kahises kaseke: «Kah-kah, Katike! Ladvad längus lapse poole, oksad hoidvad Oti poole!»

Kati vaatas kase oksi ja jooksis ruttu edasi.

Ja äkki näebki Kati: keset kena kaasikut istub väike vennakene, nutab haledalt, hüüab ema, kutsub Katit.

Rõõmuga kahmas siis Kati sülle oma armsa Oti, tõi ta koju tagasi.

Vanaema abiline.

J. Kaidla.

Traktorist on minu isa,
suurel põllul töötab ta.
Kui kord suureks kasvan mina,
lähen talle abiks ma.

Aga senikaua kodus
vanaema abistan:
teen kõik peenrad puhtaks rohust,
kui ta köögis talitab.

Lõunasöögiks vanaema
juba koorib kartuleid.
Seda ma ei oska teha,
kuid võin kausis pesta neid.

Pärast lõunat tema läheb
veidikeseks puhkama.
Mina oodata ei läbe —
nõud kõik pesen puhtaks ma.

Kuidas sina oma vanaema eest hoolitsed?

Peeter ja kingad.

Peeter puhastab igal õhtul kingi — ema, isa ja oma kingi. Ta seab esmalt kõik kingad ritta, ise sõnab naerdes: «Nii, nüüd seiske kõik reas nagu sõdurid ja oodake, kuni igaühe järjekord tuleb.»

Siis paneb Peeter ema vana põlle ette, kreemitab kingad sisse ja hakkab nühkima. Küll ta nühib ja nühib! Varsti säravadki kingad kui peegel. Peeter ise kiidab: «Eh, kui toredad kingad! Puhtad, nii et krudiseb. Uuest peast polegi nii ilusad.»

Mõnikord puhastab Peeter kõigepealt kõik parema jala kingad, vahel vasaku jala.

Kui kingad on puhtad, suleb Peeter kreemitoosi, paneb harjad oma kohale ja peseb käed.

Siis hüüab ta isale: «Meie oleme kõik valmis, isa!»

Isa ütleb emale: «Meie Peeter on tubli poiss, ta teab juba, kuidas korralikult tööd peab tegema.»

1) Kuidas sa hoolitsed oma riiete eest?
2) Mida võime Peetrilt õppida?

Emasüda.

L. Koidula.

Üks paigake siin ilmas on,
kus varjul truudus, arm ja õnn;
kõik, mis nii harv siin ilma peal,
on pelgupaiga leidnud seal.

Kas emasüdant tunned sa?
Nii õrn, nii kindel! Muutmata
ta sinu rõõmust rõõmu näeb,
su õnnetusest osa saab!

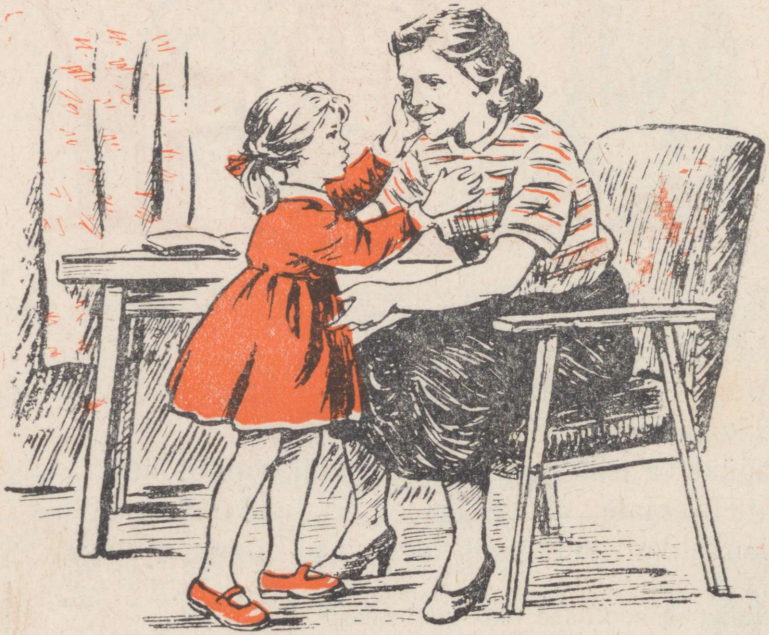

Saladus.

Märt ja Jaan läksid koos väravani, siis aga lahkusid teine teisele poole. Märdi kool on paremal pool. Jaan aga ruttas tööle.

«Ma tulen täna veidi varem koju, sa ära kuhugi mine, mul on sind vaja,» ütles Jaan.

«Mispärast?» uudistas Märt.

«See on saladus,» vastas Jaan ja läks.

Õhtul jooksis Märt Jaanile väravasse vastu.

«Ütle, mis saladus see on?» päris ta.

«Oota, ma söön enne, siis läheme koos sinuga saladuse järele,» vastas Jaan.

Kiirustades lõpetas Jaan lõunasöögi ja mindi ärisse.

«Homme on ju 8. märts, kas sa oled unustanud? Ostame emale nüüd kingituse, aga sa ära sellest temale räägi, see ongi saladus.»

«Ostame jah!» oli Märt kohe nõus.

Nad valisid kingitust kaua. On tarvis, et see emale meeldiks, et ema tunneks sellest rõõmu.

Lõpuks valiti ilus triipudega tass ja osteti veel lilli.

Väga ilus tass, kuid sellesse on vaja midagi panna. Osteti kompvekke, pandi sisse. Toodi koju ja kõik peideti ära. Lillede juurde pani Märt omajoonistatud kaardi.

Kui Märt järgmisel päeval koolist koju tuli, ei olnud ema kodus. Märt ronis kappi kingitust vaatama. Paberit lahti harutades libises tal pakk käest ja kukkus põrandale. Märt hüppas toolilt maha ja harutas paberi lahti, sees olid kompvekid ja — killud!

Märt hakkas kilde kokku korjama, ise aga nuttis. Ta ei kuulnudki, kui uks avanes ja ema tuppa tuli. Kuulis ainult, kuidas ema küsis:

«Mis sina siin teed!»

Märt hakkas veel ägedamini nutma ja jutustas kogu saaladuse. Ema ja Märt ruttasid nüüd ärisse uut tassi ostma.

Kui Jaan koju tuli, siis Märt ei nutnud enam, vaid aitas emal saia küpsetada: meisterdas taignast lindu.

Jaan hakkas emale kingitust üle andma ja ütles: «See on meie kahe poolt. Minult ja Märdilt.»

Ema tänas lillede ja kaardi eest.

Harutas siis paberi lahti; selles oli ilus tass. Sel aga polnud peal triipe, vaid täpikesed. Jaan vaatas Märdi otsa.

Aga Märt peitis end ema selja taha.

1) Mispärast on palal pealkiri «Saladus»?
2) Missugune pidi olema kingitus?
3) Mida poisid ostsid?
4) Mispärast peitis Märt end ema selja taha?
5) Millega sina oma ema 8. märtsil rõõmustad?

Ene arve emale.

Ene käis emaga õmblustöökojas uue mantli järel. Ta nägi, kuidas emale esitati arve, millele oli märgitud voodri, nööpide ja töötasu hind. Ema maksis arve järgi kassasse raha ja sai uue mantli kätte.

Kodus tuli Ene mõttele ka oma töö eest arve koostada. Veidikese aja pärast oligi arve emale valmis.

Niisugune see oligi:

Mida teinud	Raha
Puid kööki kandnud 5 korda	5 kopikat
Kartuleid koorinud 6 korda	6 kopikat
Poest leiba toonud 4 korda	4 kopikat
Nõusid kuivatanud 5 korda	5 kopikat
Kokku	20 kopikat

Ene pani arve ema töölauale. Ema naeratas Ene arvet lugedes, kuid ei lausunud sõnagi.

Järgmisel hommikul leidis Ene laualt 20 kopikat ja samuti arve. Enel oli raha üle hea meel. Ta pani selle ära ja hakkas siis ema arvet lugema:

Mida teinud	Raha
Hea ja armsa kodu eest	Ei midagi
Söögi ja riiete eest	Ei midagi
Ravimise ja rohtude eest	Ei midagi
Kokku	Ei midagi

Pisarad kippusid vägisi silmadesse, kui Ene ema koostatud arvet luges. Ta haaras kiiresti raha ja jooksis ema juurde.

Emake!
Emake,
küll sa oled tark ja hea,
Sinust ma
targemat
ega paremat ei tea.

(M. Veetamm.)

Lapse tänu.

Rahvalaul.

Oh minu hella eidekene!
Kuidas sa mind kasvatasid,
kasvatasid, kallistasid,
üles tõstsid, hüpatasid,
maha panid, mängitasid,
suu juures suisutasid,
kahel käel kiigutasid!
Ole terve, eidekene,
minda nõnda kasvatamast,
kasvatamast, kallistamast!

Mati saab püksid.

M. Kesamaa.

Emal on üks tore asi —
õmblusmasin.
Ema õmbleb masinaga,
ise laulab selle taga:
«Teeme Jaagule uue
ilusa kuue.
Matile mütsi,
sinised püksid.»

Tiki-tiki
masin tikib,
suriseb,
vuriseb
lõbusal toonil.
Niit aga keerleb
kiiresti poolil.

On ikka emal
nobedad sõrmed —
hästi tal lähevad
pisted ja sõlmed.

. . . . . .

Ja kuub tuleb tõesti
kaunis ja kena.
Kõikjal ma kiidan:
«Selle tegi mu ema!»

. . . . . .

Lumivalguke.

1.

Elasid kord eit ja taat. Elasid, elasid ja jäid vanaks. Aga neil polnud ainustki väikest tütart ega pisikest poissi. Ja see kurvastas neid väga.

Kord talvel sadas laia lund. Lapsed jooksid tänaval ja mängisid: sõitsid kelguga, pidasid lumesõda. Aga viimaks veeretasid suuri lumepalle ja hakkasid lumememme tegema.

Vaatas neid taat ja ütles eidele:

«Kuule, eit, kas ei läheks meiegi välja, kõndima värskele lumele?»

Eit vastas:

«Mis siis ikka — läheme pealegi vanas eas lõbutsema. Teeme ka endale lumest tütrekese — Lumivalgukese.»

Ja hakkasidki eit ja taat lumepalle veeretama. Ühest pallist sai keha, teisest pea, kolmandast jalad ja käed. Söest said silmad ja valmis see eide-taadi tütreke oligi.

Kuid äkki — silmakesed pilgutavad, huulekesed naeratavad, käekesed liiguvad — ja Lumivalguke hakkas tasapisi astuma. Ta tuli eide-taadi juurde tuppa ja oli nagu päris tütreke kunagi. Küll eite-taati olid nüüd rõõmsad!

Lumivalguke kasvas jõudsasti, oli eidele-taadile kõigiti abiks ja toeks ning laulis ilusaid laule. Ainult soojust ta ei sallinud. Kui eit pani ahju küdema, läks Lumivalguke õue ja istus lumehange. Öösel magas ta külmas esikus.

2.

Tuli kevad. Päike sulatas lume ja aasal õitsesid lilled. Lumivalguke aga ei tundnud sellest rõõmu. Teised lapsed läksid päikesepaistele mängima, kuid Lumivalguke istus varjulisse nurka ja laulis kurba laulu:

«Tule, tule, tule, tule, tuulekene!
Too meile lund ja too meile külma!»

Kord kutsusid lapsed Lumivalgukese enestega aasale mängima. Lumivalgukesel oli küll halb olla kuuma päikese paistel, aga ta mängis siiski kaasa.

Jõudis õhtu, päike läks looja ja lastel hakkas jahe. Nad tegid aasale tule ja hakkasid üle lõkke hüppama. Hüppasid, hüppasid ja viimaks jõudis kord ka Lumivalgukese kätte.

«Miks sa ei hüppa?» küsivad tütarlapsed. «Kas kardad?» ja hakkasid naerma.

Lumivalguke võttis südame rindu ja hüppas . . .

Ja oligi kadunud.

Ainult valge aurupilveke keerles lõkke kohalt üles, ikka kõrgemale — teiste pilvekeste juurde.

Lumememme jutustus.

Öösel oli sadanud värsket lund ja nüüd oli kogu maailm nii valge ja puhas, et lust vaadata! Ja kui toredad olid puud ja põõsad! Neil olid kõigil pehmed kasukad seljas; eriti mõnusasti tundis ennast maja ukse ees pisike kuusk, mis oli üleni mattunud lumekuhja alla. Ja tal oli nüüd nii soe olla!

Siis korraga avanes majauks ja aeda tormas salkkond lapsi. Nad olid saanud kingiks uue kelgu ja tulid aeda seda proovima. Kilgates ja hõisates hakkasid nad üksteist mööda aiateid vedama.

Siis aga hüüdis Endel:

«Lapsed, hakkame parem lumememme tegema!» Kõik olid sellega kohe nõus. Algas kibe töö. Ei kestnud kaua, kui aias ilutses tore lumememm. Aga siis hüüdis ema lapsed tuppa ja aed jäi uuesti vaikseks.

Kõik aiaelanikud vaatasid huviga lumememme ja see meeldis neile väga.

Keegi ei julgenud teda kõnetada. Siis alustas ta ise juttu.

«Tere hommikust!» hüüdis ta.

«Tere hommikust jah,» vastati talle igalt poolt.

«Täna on tore ilm,» ütles lumememm.

«Jah, aga täna öösel sadas lund,» seletas pump.

«Hm, jah,» tegi lumememm muheleva näo, «muidugi sadas lund, egas ma muidu teie keskel seisaks! Ja-jah, muidu oleksin ma ju pilvega veel edasi reisinud ja nii mõndagi huvitavat näinud.»

«Oi-jah!» hüüdsid põõsad. «Teie olete kindlasti palju reisinud; kas te ei tahaks meile midagi jutustada?»

Ja lumememm jutustaski: «Te nägite ennist lapsi aias kelgutamas ja lõbutsemas, eks ole? Aga millised talvelõbud ootaksid neid seal, kust mina ühes lumepilvega siia reisisin! Seal on lumi ligemale aasta läbi maas ja saaniga sõita saab rohkem kui siin. See on ju lõbus, eks ole?! Aga saanide ette ei rakendata seal hobuseid, vaid põhjapõtru ja koeri... Hobuseid ei saaks seal üldse pidadagi, sest neil pole seal midagi süüa. Paks lumi katab maad ja pole heinakõrtki kuskilt saada. Aga põdrad kraabivad ise jalgadega ja kühveldavad sarvedega lume laiali. Nad

söövad siis sammalt ning elatavad endid sel viisil. Aga kõige lõbusam on seal koertega sõita. Neid rakendatakse 8—14 tükki pika kelgu ette ja siis läheb lahti vahva sõit. Pole seal teed ega rada, muudkui lase aga mööda lõputut lumevälja.»

Siinkohal pistis üks päikesekiir silmapilguks nina pilve vahelt välja ja vaatas alla maa poole. Lumememm aevastas kõvasti ja jätkas siis jälle oma jutustamist:

«Aga on ka neid, kes ei armasta lund. Nii nurises kord lume üle kuusk, sest tal oli raske kanda seda lumekoormat, mis lasus ta okstel. Ja ka inimesed hädaldavad mõnikord lume üle, kui see on nende uksed nii kinni tuisanud, et nad ei pääse enam toast väljagi. Ning lastele puistab tuisk lund silma ja krae vahele, kui nad kooli lähevad.»

Sel silmapilgul ilmus aga päike täies hiilguses pilve tagant välja.

«Oeh!» hüüatas lumememm. «Seal ta ongi! Nüüd on minu elupäevad loetud, küllap näete peagi.»

Aga mis see siis oli? Põõsastelt ja puudelt, isegi aialattidelt ja katuselt langesid suured veepiisad ja sulatasid lumme paljupalju väikesi auke. Oli tulnud sula. Ikka rohkem päikesekiiri liugles taevast alla ja igaüks neist sulatas ühe kübemekese lund ära; maapind hakkas varsti mustendama. Lumemees vajus ikka enam kössi ja varises korraga kokku.

Mida lumememm pilvega rännates oli näinud?

Kuidas ema teenib.

Oli kena poiss Enn, kelle seltsis ma suvel tüki teed käisin. Ta jutustas rõõmuga, kui palju ta juba kolhoosis koolivaheajal teenib.

Ma küsisin: «Kui palju rahateenijaid teil siis kodus on?»

«Kaks, isa ja mina!»

«Ja su ema?»

«Ema? Tema ei teeni midagi!»

«Mis siis ema päeva jooksul teeb?» hakkan poissi usutlema.

«Oh, ta on hommikul esimene, kes voodist tõuseb, ja õhtul viimane, kes magama heidab. Ta keedab kohvi, äratab isa üles ja valmistab talle eine, siis äratab lapsed unest ja saadab nad kooli. Ja kuna meie koolis oleme, teeb ema voodid üles, pühib toa, keedab lõuna valmis ja pärast lõunat lapib, nõelub ja koob. Nii läheb iga päev.»

«Ja mis ta selle eest saab?»

Selle peale vastas Enn naerdes:

«Ega ema ometi raha eest tööta, ta teeb seda niisama.»

Hälli ääres.

L. Koidula.

Väsinuks end päike jooksis, ütleb:
Eks sest saa!
Paneb sängis silmad kinni,
heidab hingama.
Äiu, äiu, hellake,
uinu ka
magama,
suureks sirgud üle öö.

Laulab laanes lehelindu, laulab:
Liirila!
Kui ei lehed enam liigu,
heidan maha ma.
Äiu, äiu, hellake,
uinu ka
magama,
suureks sirgud üle öö.

Kümme väikest sõpra.

Kaugel-kaugel Hiinamaal elas väike poiss. Ei olnud ta nimi Juss ega Jaan, ei olnud ka Toomas ega Tõnu, vaid hoopis Sao-lin. Sao-linil olid süsimustad juuksed ja pruunid silmad nagu rosinad. Tema isa ja ema olid hiinlased ja ta ise oli ka hiinlane. Aga mis lugu temaga juhtus, seda kuuled kohe.

Sao-lini isa läks hommikul vara vabrikusse tööle.

Sao-lini ema võttis kõpla ja läks põllule.

Aga Sao-lin jäi koju. Minna ei olnud tal kuskile, tegema ei pidanud ta midagi ja tal hakkas üsna igav. Siis otsustas Sao-lin ka tööle hakata. Ta võttis kõpla selga ja läks õue.

Õuel oli palju kive ja prahti maas. Sao-lin tegi õue puhtaks. Kivid ja prahi korjas ta korvi ning viis jõe äärde. Jõgi oli üsna Sao-lini maja lähedal.

Nüüd oli õu puhas ja Sao-lin hakkas peenraid tegema. Peenrad said peagi valmis. Siis võttis Sao-lin seemned ja külvas maha. Kui seemned olid maas, siis tõi ta vett ja kastis kõik hoolega üle.

Nüüd olid peenrad valmis ja seemned maas. Sao-lin pesi käed puhtaks ja istus puu alla puhkama.

Kui isa töölt koju tuli, küsis ta Sao-linilt:

«Kes meie õue on korda teinud?»

Sao-lin vastas:

«Mul olid abiks kümme väikest sõpra.»

Siis tuli ka ema põllult koju ja küsis:

«Kes need peenrad on valmis teinud?»

Ja Sao-lin vastas:

«Mul olid abiks kümme väikest sõpra.»

«Kus nad siis on, need sinu kümme väikest sõpra?» imestasid isa ja ema.

«Näe,» ütles Sao-lin ja tõstis käed üles, «siin nad ongi!»

1) Mispärast on palal selline pealkiri?
2) Kuidas sina oma abilisi kasutad?

Kas tänav on vaba.

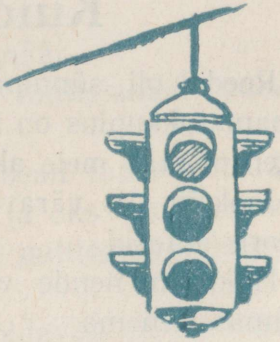

Maret läks Annele lasteaeda vastu. Oli juba päris pime, kui nad kodu poole sammusid. Anne tahtis ruttu üle tänava minna. «Oota!» manitses Maret. «Kui süttib roheline tuli, siis tohime üle minna.» — «Aga miks me kohe ei või minna?» päris Anne. — «Praegu sõidavad autod ja me võime mõne alla jääda.» — «Nüüd läheme ruttu üle,» tiris Anne Maretit käest, «punane kustus ja põleb kollane.» — «Ei, veel ei tohi,» seletas Maret, «see on tähelepanemiseks. Näed sa, juba süttiski roheline, nüüd võime rahulikult üle minna. Täna koolis just õppisime tänaval liiklemist. Pea sina ka meeles: mine alati otse üle tänava. Esiteks vaata vasakule, kesktänaval aga paremale poole ja siis astu ruttu üle.»

1) Miks peame jälgima valgusfoori?

2) Kuidas liikuda seal, kus valgusfoori pole?

Kuidas liigun tänaval.

Reedal oli sünnipäev. Tahtsin talle kinkida ilusa raamatu. Raamatukauplus on mõni maja edasi teisel pool. Kaupluse suur aken paistab meie aknasse.

Jooksin siis väravast välja, kõnniteelt laiale sõiduteele, kus vooris autosid.

Hakkasin nende vahelt viltu üle tee otse raamatukaupluse suunas minema.

Äkki kõlas hirmus rigin-ragin, militsionäär vilistas, üks auto müksas mind ja ma kukkusin maha.

Militsionäär tõstis mu üles, tõreles, haaras mul käest kinni ja viis kõnniteele tagasi.

«Kuhu sa siis õieti minna tahtsid?» küsis ta.

«Sinna, raamatukauplusse,» vastasin.

«Üle tänava tuleb minna otse, mitte viltu. Mõistad? Enne kui sõiduteele astud, vaata vasakule, kas on autosid tulemas või ei.»

Vaatasin — ei olnud.

«Nüüd võime üle minna,» lausus militsionäär.

Läksime kuni sõidutee keskele. Siin jäi militsionäär uuesti seisma.

«Ja nüüd vaatame paremale poole, kas sealt tuleb autosid.»

Vaatasin. Tuli. Tuli koguni kaks autot ja üks mootorratas. Tahtsin enne neid kiiresti üle joosta, kuid militsionäär haaras minust kinni.

«Pea, kuhu sa jälle tormad? Las nad sõidavad enne mööda. Alles siis läheme meie.»

Ootasime. Autod ja mootorratas möödusid.

Nüüd kõndisime rahulikult üle.

«On sul nüüd selge, kuidas üle tänava minna?» küsis militsionäär.

«Selge,» vastasin ja tänasin.

Hooletus ees, õnnetus taga.

1) Missugused õnnetused on juhtunud tänaval valesti liikumise tõttu? Siis, kui hüpatakse liikuvasse trammi, bussi või sealt maha?

2) Mitmendast eluaastast peale võib tänaval jalgrattaga sõita?

Klaasikillud.

Enn leidis tänavalt tühja pudeli. «Vaata, kui toredasti ta kliriseb, kui ma ta vastu tänavakive viskan!» hüüdis Enn oma vennale Toomale.

«Ära viska, Enn!» ütles Toomas, aga juba klirisesidki klaasikillud tänaval. Poiste õnneks oli põiktänav tühi, ainult eemalt tuli jalgrattur. «Nüüd võib küll õnnetus juhtuda,» kohkus Toomas, «klaasikillud võivad rattakummi purustada.»

Enn pistis kiiresti jooksma, et õnnetuskohal pahandust ei tuleks. Ratturil oli õnne, ükski kild ei riivanud rattaid. Toomas kogus klaasikillud üles, viskas prügikasti ja sammus ka kodu poole.

Varsti unustasid poisid juhtumi.

Õhtul istusid nad emaga koos köögis.

«Kuhu isa küll nii kauaks jääb?» muretses ema. «Kell on juba varsti seitse ja teda pole ikka veel kodus.»

Korraga kuulsid poisid ja ema majaukse avamist. Isa tuligi. Väsinult tõstis ta ratta ukse kõrvale ja tuli tuppa.

«Tere õhtust,» lausus ta, «täna läks mul halvasti. Rattakumm läks sõidul katki. Väike klaasikilluke lõikas kummi läbi. Pidin põiktänavalt koduni ratast käekõrval ajama.»

1) Mida sa arvad Ennu ja Tooma käitumisest?
2) Kuidas peavad õpilased käituma kooliteel?

Kevad.

K. Merilaas.

Kevad jällegi on käes,
pakatavad täies väes
pungad põõsal, pungad puul,
aasal tantsib lõunatuul.
Lepik sinililli täis,
särab õie kõrval õis,
lõhnab värske rohutukk,
ülane ja nurmenukk.

Iga inimest aitad,
olgu suur ta või väike,
iga putukat paitad —
ole kiidetud, päike!

Päike ja lumikelluke.

Sammus talvetaat mööda maad. Kõmpis ja kõmpis, kuni ära väsis, kuid koju puhkama minna ei tahtnud. Kutsus oma ustavad abimehed, käreda pakase ja jäise tuule, ning ütles neile:

«Kuule, tuuleeit, vuhise üles taevasse, aja kokku nii mustad pilved kui veel saad ja kata nendega päike kinni. Sina, pakasepoiss, poe aga hangepõhja ja ütle lilledele ja rohule, et ärgu nad katsugu kasvada ja õitseda. Sel aastal ei lase ma tulla ei kevadet ega suve ega sügist! Kuulsite?»

«Uu-uu-uu!» ulgus tuul ja pühkis minema.

Otsekohe läks ilm hämaraks.

«Pr-rr-rr!...» lõgistas pakane hambaid ja puges lumevaiba alla. Sügaval maapõues magasid magusasti talveund rohi ja lilled.

«Pr-rr-rr!» lõgistas pakane veelgi valjemini. Lilled võpatasid ja avasid silmad.

«Talvetaat käskis öelda, et ükski ei tohi tänavu nina mullapõuest välja pista,» paukus pakane. «Ei tule sel aastal kevadet, suve ega sügist. Kuulsite?» ähvardas ta neid oma jäise sõrmega. Siis pööras neile selja ja kadus.

Lilled poetasid pisarpärleid. Kas tõesti ei saa nad enam iialgi näha päevavalgust? Ega näe liblikaid enda ümber lendlemas? Kas ei tule mesilased õiekannudest magusat mett koguma? Ja lapsed ei korjagi lilli kimpu ega punu neist kirjusid pärgi?

Väike valge lumikelluke oli ainus, keda talvetaadi ähvardused ei kohutanud.

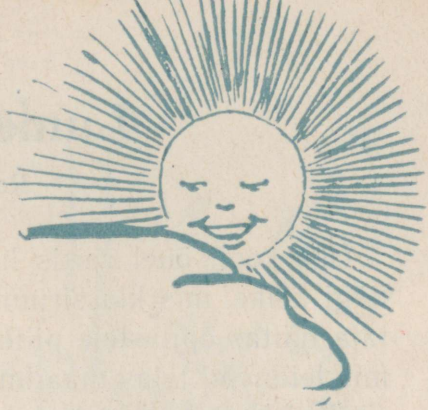

«Sõbrad, rohulibled, lilled,» ütles ta, «ärge kartke tigedat taati. Ta on küll võimas, kuid on temast veel võimsamaid!»

«Kes, kes on võimsam?» pärisid lilled üksteise võidu.

«Päike, kes muu!» vastas lumikelluke. «Sellepärast ma ei kardagi. Ma kutsun kohe päikese.»

Ja vapper lumikelluke ajas end sirgu ning purustas lumekooriku.

Päike võitles üleval taevas suure-suure pilvega. Pilvelahmakas oli tugev, aga päike oli veel tugevam. Ta tungis oma tulekiirtega läbi pilve ja vaatas sealt alla maa peale.

«Päike, päike!» hüüdis lumikelluke täiest jõust.

Päike märkas teda ja küsis:

«Aga kus on siis teised lilled ja rohulibled?»

«Nad ei julge välja tulla,» vastas lumikelluke. «Kardavad talvetaati. Ta ei mõtlegi sel aastal lahkuda.»

«Või nii,» puhkes päike naerma, «ütle neile, et nad ei kardaks. Me saadame kohe kevadele sõna, et ta kiirustaks. Varsti on talvel lõpp.»

«Oi, kui tore!» rõõmustas lumikelluke ja tilistas oma valget kellukest, et ta sõbrad teda lume alla kuuleksid.

Päike kutsus sooja lõunatuule ja saatis temaga sõnumi teele. See kõlas nii:

«Kevad, kallis, tule juba rutem! Sind ootavad pikisilmi lilled, lapsed, liblikad, putukad ja mutukad.»

Lumememme reis.

Rootsi muinasjutt.

Ühe kooli õuel seisis lumememm. Ta seisis otse akna all ja nägi kõike, mis klassiruumis tehti. Ta vaatas pealt, kuidas õpetaja näitas õpilastele pilte väga ilusatest ja toredatest asjadest, mis leiduvad laias maailmas.

«Kui hea on ikka lastel, et nad saavad õppida!» mõtles lumememm. «Ja kui nad suureks kasvavad, võivad nad kõike seda ilusat ise näha. Mina aga pean rõõmu tundma sellest vähesestki, et on külm ja ma ei sula ära. Ma ei saa kunagi minna suurde ja laia maailma!»

Päike paistis ikka soojemalt ja ikka suuremad higipisarad langesid lumememme palgeilt. Ta tundis, et ta on väga haige.

«Nüüd ma suren,» ütles ta ühel ilusal helevalgel päeval ja vajus ohates kokku.

«Sa ei sure, lumememm!» naeris päike. «Sa ainult sulad! Ja nüüd võin ma sulle midagi lõbusat näidata!»

Otse kooliaia alt voolas mööda ojake. Rõõmsalt vulisedes haaras ta kaasa lumememme, kes oli nüüd muutunud veeks. Kuid meie nimetame teda ikkagi lumememmeks, sest algul ta oli ju see.

Nii sai lumememmest üks osake lõbusalt vulisevast ojast. Ja ta jooksis vulisedes üle kivide, hüppas alla koskedest ja ruttas läbi metsade ja aasade. Lumikellukesed vaatasid end veepeeglist ja üks vallatu oravapoiss viskas kuusekäbi lainetele ujuma. See oli nii lõbus, et lumememm hakkas naerma.

«Nüüd reisin ma laia maailma!» mõtles ta. Ja tal oli õigus.

Kevad aknal.

Hommikul, kui Anne, Rein ja Hindrek ärkasid, paistis hele päike. Lapsed vaatasid aknast välja.

Õuele oli jäänud väga vähe lund. Varblased hüplesid ja sirtsusid akna all.

Lapsed jooksid aeda. Puud olid paljad. Neil polnud ühtegi lehekest. Lapsed lähenesid paplile ja nägid okstel kühmukesi.

«Vaadake, need on pungad,» ütles Anne.

«Võtame mõned oksad ja paneme vette. Siis tulevad neile lehed,» õpetas Hindrek.

Anne ja Rein lõikasid viis suurte pungadega oksakest ja tõid need tuppa. Lapsed asetasid klaasi okstega aknalauale. Varsti pakatasid okstel pungakesed. Iga kahe-kolme päeva tagant vahetasid lapsed vett.

Mõne päeva pärast puhkesid okstel vaigused lehekesed. Need lõhnasid tugevasti.

Nii tuligi kevad aknale.

1) Mispärast puhkesid pungad toas varem kui aias?
2) Too ka sina puude oksi tuppa.
3) Jälgi vette pandud okstel pungade puhkemist.

Kevade hääled.

Kased seisid alles raagus ja kuldnoka-majakesel valendas veel lund. Paljad oksad kiikusid tuule käes ja peksid üksteist. Pungad okstel olid väikesed ja kuivad. Aga nad tahtsid kasvada.

«Kas võib?» küsis üks pung teiselt.

«Ei või!» vastas teine. «Lumi on veel maas ja ilm on külm.»

«Millal siis võib?»

Pung õõtsus koos oksaga.

«Küll tuul ütleb.»

Lumi kattis veel maad ja õhk oli külm. Maa sees lume all lamasid kõrvuti kaks terakest. Nad olid kõvad, külmad, aga nemadki tahtsid kasvada.

«Kas võib?» küsis üks terake teiselt.

«Ei!» vastas teine. «Maa on veel külmanud.»

«Millal siis võib?»

Terake kuulatas ja vastas:

«Küll vesi ütleb.»

Ka kalad jões ja järves jää all ootasid, millal võib tõusta veepinnale ja sääski püüda.

Kõik ootasid: pungad okstel, terakesed maa sees, kalad vees, — ootasid päeva, millal võib alata uut elu.

Ja see päev tuli. Soe päike naeratas selgest taevast kõigile. Lumi sulas.

«Kas tunned,» ütles kase pung, «kui soe on õhk? Nüüd võime paisuda ja puhkeda.»

«Kas kuuled?» ütles terake. «Ojakesed juba vulisevad. Nüüd võime idaneda ja kasvada.»

1) Kes ootavad kevade tulekut aias, põllul, samblas, mätta all, tiigi põhjas?

2) Kuidas tuleb kevad?

Kevad.

J. Piik.

Kuidas küll heliseb, tiliseb ja vulksub igal pool ümberringi! Hele päike paistab soojalt, lumi sulab jõudsasti, otse silmanähtavalt. Kinkudelt ja mätastelt ruttab hüpeldes, mängeldes elav vesi, voolab vulinal lohkudesse ja kraavidesse. Nõrgas tuules õõtsuvad teeäärsete mändide kaharad oksad, viimased lumeriismed langevad puudelt...

Lume alt vabanenud orased haljendavad eredalt ja värskelt. Kuskil pilvitu taeva kõrgustes lõõritab juba lõoke.

Loe pala hoolega ja nimeta kevade tundemärke.

Kevadine suurvesi.

Kevad oli tulnud äkki niisuguse hooga, et pühkis mõne päevaga lume põldudelt. Õues ja aias nirisesid igal pool ojad.

Rein ja Jaan elasid Valgejõe ääres. Igal vabal silmapilgul jooksid nad jõe äärde vaatama, kas jää juba läheb.

Oli just pühapäeva hommik. Isa tuli metsast ja ütles: «Juba Suurekivi juures mühiseb, jää vist läheb.» Seda ei lasknud poisid kaks korda öelda, panid silmapilguga riidesse ja jõe äärde.

Juba tulid jõekaldale ka Saare poisid ja muudki rahvast. Ikka rohkem ja rohkem jäätükke tuli alla ja ujus laiali heinamaale. Jõeäärsed lepad olid juba tüvedega vees. Osa jääpanku jäi leppade taha peatuma. Eemal murdusid mõned lepad. Nad jäid esiti jääpankade peale, siis tuli tugev vool ja kandis kõik allapoole.

Kõikjal mühises.

Õhtuks oli ummistus läbi. Vesi alanes, kuid jõe vool oli ikka kiire. Üksikuid jääpanku läks vahetpidamata alla. Mõnikord oli neil mõni kott, vana luud, kast ...

Jõgi oli täis heinatuustakuid.

Ja mis kühm see sealt tuleb?

Maja vees? Ei ... heinaküüni katus ja kokkumuljutud seinad.

1) Miks jää ja lumi kevadel sulab?
2) Mis toimub jääga veekogudes?
3) Missuguseid õnnetusi võib juhtuda jäämineku ajal?
4) Missugustele loomadele toob suurvesi õnnetust?

Lõoke.

«Liiri-lõõri lõoke,
kus su kulla pesake?»

«Pesa mul pikas põllupeenras,
väriheina varte varjul,
kesaheina keske'ella!»

«Miks sina, lõoke, linnukene,
talvel meil ei taha olla,
lumehangel lõõritada?»

«Talv on tuisand terakesed,
seemned ajand hange alla,
putukad peitu pugenud —
nälg tuleb nokka näpistama!

Kui tuleb kullane kevade,
kui tuleb sume suvekene,
siis ma tulen, laulan jälle.»

1) Miks lõoke talveks lahkub?
2) Millal lõoke tagasi tuleb?
3) Seleta vanarahva tarkussõnad:

Luik viib lumek'se,
kurg toob kena kevade,
kuldnokk kutsub loomad laudast,
kägu hoiab karja,
lõoke toob lõuna sooja,
pääsuke päeva sooja,
ööbik öö sooja.

Kuldnoka majake.

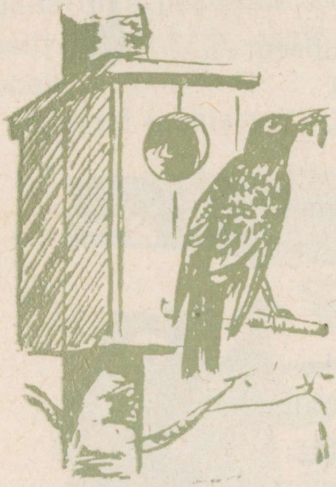

Arvo isa tegi kevadel lauaotstest väikese majakese.

«Mis sa seal teed, isa?» küsis väike Arvo.

«Vaata, poeg, kevad on tulekul. Varsti ilmuvad kuldnokad ja asuvad sellesse majakesse elama, laulavad ja vilistavad ning kaitsevad meie viljapuuaeda.»

«Kuidas nad siis seda saavad kaitsta?»

«Kuldnokad on tublid ja vahvad kaitsjad! Kevadel sigib aias palju röövikuid ja põrnikaid. Need närivad ja rikuvad puude lehti ning õisi. Kuid kuldnokk oma perekonnaga toidab end nendest. Ta korjab iga päev palju kahjureid.»

Isa lõi majakese naeltega tugevasti ridva külge. Siis sidus ta ridva puutüve külge. Majakese lahtise ukse seadis ta vastu lõunat: kuldnokad armastavad seda.

Külalised ei lasknud end kaua oodata. Varsti lendas kuldnokapaar aeda ja asus majakesse elama.

Kuldnokk.

Kevadhommikul ukse ees
tagus ja meisterdas väikemees:
kaob juba lumi ja nüüd on vaja
uut ja ilusat kuldnoka maja.

Varsti see seisiski pärnapuus,
vaigust lõhnav ja uhiuus,
kõikudes tuules tasakesi,
oodates kaugeid külalisi.

Ja siis ühel hommikul vara
võtsidki kuldnokad korteri ära.
Väikemees õues neid kuulamas käis.
Õhk oli laulu ja vilet täis.

uhiuus — tuliuus

1) Millal hakkavad kuldnokad pesa tegema?
2) Kuidas hoolitsetakse kuldnokkade pesakastide eest?

Hanepere.

Juba ammu haudusid emahaned oma pesadel, isahani aga seisis üksinda õues. Ta näis mõtlikuna ja kurvana.

«Ta on pahane, et jäi üksinda, tal on igav oodata. Varsti tulevad pojad munast välja,» seletas vanaema.

Ühel kevadisel soojal päeval tulidki emahaned oma poegadega õue. Küll oli isahani rõõmus. Algul saputas ta tiibu ja kigatses valjusti. Siis avas ähvardava ilmega noka ja sööstis kalkunite poole, et need poegadele ligidale ei tuleks.

Tagasi tulles laskis ta korduvalt pea alla, nagu hellitaks ta pojukesi. Emad arutasid midagi vaikselt omavahel. Isahani vastas neile ja ka pojad tegid mingisugust imelikku häält.

Äkki nägin ma, kuidas isahani pea ülés tõstis ja uhkelt paigale jäi. Siis hakkas ta kuidagi naljakalt hüplema.

Vanaema puhkes naerma ja ütles mulle:

«Tantsib rõõmust.»

Järgmisel päeval läks isahani koos emade ja poegadega jõe poole. Nad sammusid kõik väga aeglaselt. Üks hanepoeg jäi sageli teistest maha. Siis peatus isahani. Ta vaatas pisikest imestunult kord ühe, kord teise silmaga. Siis suunas ta mahajääja teiste juurde.

Kui nad jõe äärde jõudsid, tegid emad ringi ümber poegade, nagu millegi üle nõu pidades.

Hanepojad naksisid nõelpeenikest rohtu.

Järsku isahani nagu otsustas midagi ja läks vette. Kogu pere läks järele. Liigutades oma roosasid jalakesi, ujusid vanemate kõrval pojad.

1) Mispärast kasvatatakse kolhoosis hanesid?
2) Kuidas hoolitses isahani oma pere eest?

Piiks, piiks.

I

Lõbus oktoobrilaste salk seisis kolhoosi kanala ees. Nad tõid siia pioneer Anne. Siin kanalas töötab Anne ema.

Kõige enne näitas Anne ema lastele valget kanakarja.

«Nagu lumehang!» hüüdsid lapsed.

«Ja lumme on tipitud punased lilled,» naeris Anne ema kanade punaseid harju näidates.

Siis praotas ta järgmise ruumi ukse. Kohe kostis sealt vali piiksumine: piiks, piiks, piiks, piiks! See ruum otse kihas kuldkollastest tibukestest.

Olid need vast armsad pallikesed! Toks, toks! nokkisid nad hakitud muna. Mõned tibud kukkusid tõtsti! söömisel maha, kuid tõusid uuesti üles ja hakkasid jälle nokkima.

II

«Nüüd aga lähme vaatame, kust need tibupallid tulevad,» rääkis Anne ema.

Mindi ruumi, kus seisis suur kapp sahtlitega. Üks sahtel tõmmati välja. Seal oli palju mune. Enamik neist oli pragunenud.

Hinge kinni pidades kuulati tibude piiksumist pragunenud munades.

«Õhtuks tulevad kõik tibud munadest välja,» seletas Anne ema. «Seda kappi kutsutakse haudemasinaks.»

«Kui huvitav siin on!» hüüdsid lapsed.

«Kui lõpetan kooli, hakkan ka kanalas töötama,» teatas Anne.

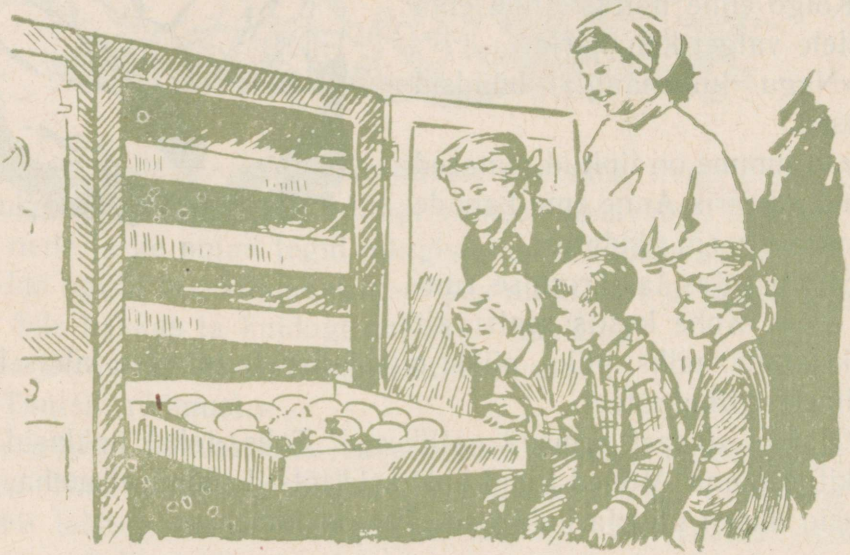

Eest kui ora, keskelt kui kera, tagant lai kui labidas?

1) Kuidas kolhoosides tibusid hautatakse?
2) Missuguseid kodulinde kolhoosides veel kasvatatakse?
3) Millist kasu toovad kodulinnud?

Tuule käes tudiseb,
vihma käes vidiseb,
tuleb tuppa
tutsa-tatsa?

Laul Leninist.

A. Rammo.

Kui esimene koolipäev
meil algas uues, kaunis majas —
täis lilli olid laste käed,
laul Leninist siis rõõmsalt kajas.

V. I. Lenini lapsepõlvest.

A. Uljanova.

Maja taga oli üsna suur aed. Aiast viis välja jalgvärav. Meie käisime läbi aia talvel liumäel ja suvel jões suplemas. Aias kasvasid õunapuud, kirsid ja marjapõõsad. Samuti oli seal ilus lillepeenar. Kõige selle eest hoolitses ema. Me aitasime õunapuu juurtel mulda kohendada, lilli kasta, aeda puhastada. Mäletan suviseid õhtuid pärast kuumi põuaseid päevi. Olime kõik aias. Meil olid kaasas panged, kruusid ja igasugused nõud, millega võis vett võtta. Vett võeti kaevust ja kanti peenarde juurde. Mäletan, kui kiiresti Volodja jooksis tühja kannuga vee järele.

Me sõime marju ja puuvilju. Esialgu lubati korjata ainult mahakukkunud ja usside söödud õunu. Puudest me ei noppinud. Meil oli teatud järjekord, missugustest puudest süüa, missuguseid puuvilju aga korjata keediseks ja talveks hoidmiseks. Sügiskuudel sõime nii palju kui tahtsime ja jätkus meile kogu talvekski.

Kord tuli üks tütarlaps meile külla. Oma osavuse näitamiseks hammustas ta jooksu pealt puu otsas rippuva õuna küljest tüki ja jooksis edasi. Meile oli tüdruku niisugune käitumine võõras ja arusaamatu.

Samuti hoidsime me marju: meile näidati kätte aedmaasikapeenrad või tükk vaarikut, kus me tohtisime käia marju söömas. Mäletan, kuidas tuttavad imestasid lehtla kõrval marjadest tilgendavat kirsipuud nähes. Keegi lastest ei puudutanud siin marju: suuremad lapsed ei lubanud.

«Lapsed, sööge marju teises aia otsas, neid ärge puudutage enne 20. juulit, isa sünnipäeva,» ütles ema. Ja me kuulasime sõna.

Meie ema oskas korda pidada. Korralikkus, kokkuhoidlikkus, mida Vladimir Iljitš nõudis kõigilt riiklikus ülesehitustöös, oli talle külge kasvatatud juba lapsepõlves.

1) Kuidas aitasid lapsed vanemaid töö juures?
2) Kuidas õpetas Lenini ema lapsi korda austama?

Puhaste taldrikute ühing.

Kõik võtsid rõdul laua ümber istet. Lõunalauas oli kolm last: kaks tütarlast ja üks poiss. Nad sidusid suurätikud ette ja istusid vaikselt, oodates, millal neile suppi antakse. Vladimir Iljitš heitis lastele aeg-ajalt pilke ja ajas tasakesi juttu. Supp toodi lauale. Lapsed sõid närvalt, jätsid peaaegu kõik taldrikutesse. Vladimir Iljitš vaatas lapsi laitvalt, kuid ei lausunud sõnagi. Lauale anti teine roog. Sama lugu — väga palju jäi toitu taldrikutele.

«Kas sina ei olegi siis puhaste taldrikute ühingu liige?» küsis Vladimir Iljitš valjusti, pöördudes tütarlapse poole, kelle nimi oli Nadja ja kes istus tema kõrval.

«Ei ole,» vastas Nadja tasa ja vaatas kohmetunult teiste laste poole.

«Aga sina? ... Ja sina?» küsis Vladimir Iljitš poisilt ja teiselt tüdrukult.

«Ei, ka meie ei ole!» vastasid lapsed.

«Kuidas siis niimoodi? Miks te sellega nii hiljaks olete jäänud?»

«Me ei teadnud ... Me pole midagi kuulnud sellest ühingust,» seletasid lapsed õhinal.

«Kahju ... Sellest on väga kahju! See ühing tegutseb juba kaua aega.»

«Kuid meie ju ei teadnud seda!» ütles Nadja tusaselt.

«Muide, ega te kõlbagi sellesse ühingusse. Teid ei võeta selle liikmeiks,» lausus Vladimir Iljitš tõsiselt.

«Mispärast? ... Miks meid ei võeta?» küsisid lapsed üksteise võidu.

«Kuidas — mispärast? Aga missugused on teie taldrikud? Vaadake! Kuidas võib teid liikmeiks võtta, kui te kõik taldrikutele jätate?»

«Me sööme kohe ära!»

Ja lapsed asusid sööma.

«Noh, kui te end parandate, siis võib vahest ehk proovida... Ühingus antakse isegi märgid neile, kelle taldrikud on puhtad,» jätkas Vladimir Iljitš.

«Isegi märgid!... Missugused need märgid on?» küsisid lapsed. «Ja kuidas saab selle ühingu liikmeks?»

«Tuleb anda avaldus.»

«Kellele?»

«Minule.»

Lapsed palusid luba lauast tõusta ja jooksid avaldust kirjutama.

Mõni hetk hiljem tulid nad rõdule ja andsid paberi Vladimir Iljitšile üle.

Vladimir Iljitš luges avaldust, parandas kolm viga ja kirjutas nurgale: «Tuleb vastu võtta.»

Miks Lenin rääkis lastele puhaste taldrikute ühingust?

Poiss ja Lenin.

A. Kononov.

Poiss tuli külast. Ta kandis tühja korvikest. Tee oli talle tuttav: põld, jõeke, sild üle jõe. Aga silla taga tõusis rada mäkke. Mäel suurte puude all seisis valge sammastega maja.

Üsna selle maja lähedal jõudis poiss järele mehele, kes kandis sinist särki.

Poiss ütles talle:

«Siin majas elab Lenin.»

Võõras lükkas sonimütsi oma kõrgelt laubalt kuklasse, pilutas päikese käes silmi ja vaatles poissi.

«Linnast,» mõtles poiss ja lisas:

«Meie nurk on väga kuulus. Siia sõidab sageli linnarahvast.»

«Koht on hea,» nõustus sinise särgiga mees. Nad astusid kõrvuti edasi. Poiss ütles: «Ma tahaksin kord Leninit näha.»

«Mispärast?»

«Kuidas? Et teada saada, missugune ta õige on.»

«Harilik. Räägitakse, et üsna minu moodi. Lihtsalt võimatu vahet teha.»

«Kuidas nii — võimatu vahet teha?»

Võõras heitis pea kuklasse ja naeris lõbusalt:

«Tähendab, ei ole sarnane?»

Poiss silmitses tema särki.

«Kas Lenin käib siis sinise särgiga? Ta käib musta kuuega . . .»

Niiviisi juteldes olid nad märkamatult jõudnud suurte puude juurde, mille taga seisis sammastega maja.

Sinise särgiga mees jäi seisma.

«Kuidas su nimi on, poiss?» küsis ta. «Kuhu sa lähed?»

«Mu nimi on Miša. Lähen sovhoosist kapsaid tooma.»

«Noh, siis läheb sinu tee otse edasi, mina aga pööran siit ära. Head tervist, Miša.»

Poiss läks üksinda edasi. Tee ääres peenra juures seisis naine rehaga. Kui poiss temale lähemale jõudis, toetus naine rehavarrele ja küsis:

«Millest sa seal Leniniga rääkisid?»

Poiss tahtis tagasi joosta. Kuid Lenin oli juba läinud.

l a u p — otsaesine; p i l u t a m a — silmi pilukil hoidma

Miks tahtis poiss tagasi joosta?

Siin kastekuld —
siin rammus muld —
ja väljale läeb põllumees,
muld siidipehme jalge ees.
Ja ennäe, seeme kukub ka.

(J. Liiv.)

Kevadkünni ajal.

J. Piik.

Nüüd, kevadkünni ajal, on huvitav sammuda sovhoosipõldude vahel, mille kohal lõõritavad valjult ja rõõmsalt lõokesed.

Võimsad traktorid veavad enda järel viiehõlmalisi atru, jättes mullasele kõrrestikule rasvaselt läikivaid tumedaid vagusid.

Traktorite kannul liiguvad üleskünt̃ud põldu mööda paljud linnud: lärmakad hakid, toimekad künnivaresed, usinad kuldnokad, riiakad varesed, sihvakad linavästrikud. Neil on nüüd hea põli, siin leiavad nad rikkalikult maitsvat toitu. Tohutul arvul söövad nad hommikust õhtuni mitmesuguseid putukaid, röövikuid, ussikesi ja tõuke, hävitavad rohkesti kahjureid.

Kevad kutsub adrad põllule ja linnud laulule.

1) Missugused tööd on kevadel kolhoosi põldudel?
2) Nimeta põllutööriistu.

Kes teist teab, mis loom see on?

M. Veetamm.

Tüse rind
ja tüse turi.
Nägu kriimune ja kuri.
Turtsub,
mürtsub,
müdiseb . . .
justkui suurest vihast keeb.

Käsi pole.
Jalgu pole.
Roomab nagu puuslik paks.
Aga silib
põllu pale
siidipehmeks,
siledaks.

Kes teist teab,
mis loom see on?

Vanarahva tarkus.

Saja vihma, et sahtseb,
lase vihma, et ladiseb!
Saja vihma, kasta mulda!

Sajab vihma nagu oavarrest. Taevas jookseb läbi. Pole kuiva kohta hamba all.

Kui pääsukesed risti-rästi lendavad, siis on piksevihm tulemas.

Vaikib õhtuks tuulekene, tuleb ilus ilmakene.

On hommikul paks kaste maas, saab päikesepaistene päev.

Kui udu hommikul maha vajub, tuleb ilus ilm, kui aga üles tõuseb, tuleb pikaline sadu.

Hallid pilved toovad vihma, punased pikset, valged põuda.

Läheb päike selges taevas heledasti punades looja, on järgmisel päeval ilusat ilma loota.

Kui pilved kiiresti lendavad, siis muutub ilm.

Kui lõoke kõrgel pilvepiiril lõõritab, siis tuleb ilus ilm.

Töötame aias.

R. Parve.

Õue kokku toodi joostes
kõik, mis majas leidus;
labidad, mis paksult roostes,
olid kuuris peidus;

majahoidjast vanataadilt
mõned reharidvad saadi,
keldrist leiti lauakraami,
millest teha kanderaami.

Nõnda aias talguid peeti,
praht ja risu kokku veeti.
Ühel nõul ja ühel jõul
töötas virgalt kogu õu.

Kõrgel sinas kevadtaevas,
päike kiirgas oma tuld;
labidas meil peenraid kaevas,
kohevaks sai aias muld.

Ohakad sa üles kisu,
korja praht ja leherisu,
kapsas, peet või lilleseeme
muidu kasvada ei saa!

Kui me ühiselt kõik teeme,
võime palju-palju suuta
seks, et õitsvaks aiaks muuta
kogu kallis kodumaa!

Kui töö tehtud, siis aeg puhata.
Mis üks ei või, seda üheksa võivad.

1) Mida tuli lastel teha enne töölehakkamist?
2) Mis lapsed aias tegid?

Maipühal.

J. Kaidla.

Täna toimub meie maal
igas linnas maiparaad.
Kaunid punalipud käes
rahvas rongikäiku läeb.

Päike soojalt, rõõmsalt särab,
marssijatest täis on tänav.
Mina olen nende seas,
isa kõrval sirges reas.

Pikad sammud astub isa,
palju väiksemad teen mina.
Kui tribüünist möödun ma,
hüüan valjusti: «Hurraa!»

Täna rõõmsaid hõiskeid kostab
Tallinnas ja kaugel Moskvas.
Täna toimub maiparaad
igas linnas meie maal.

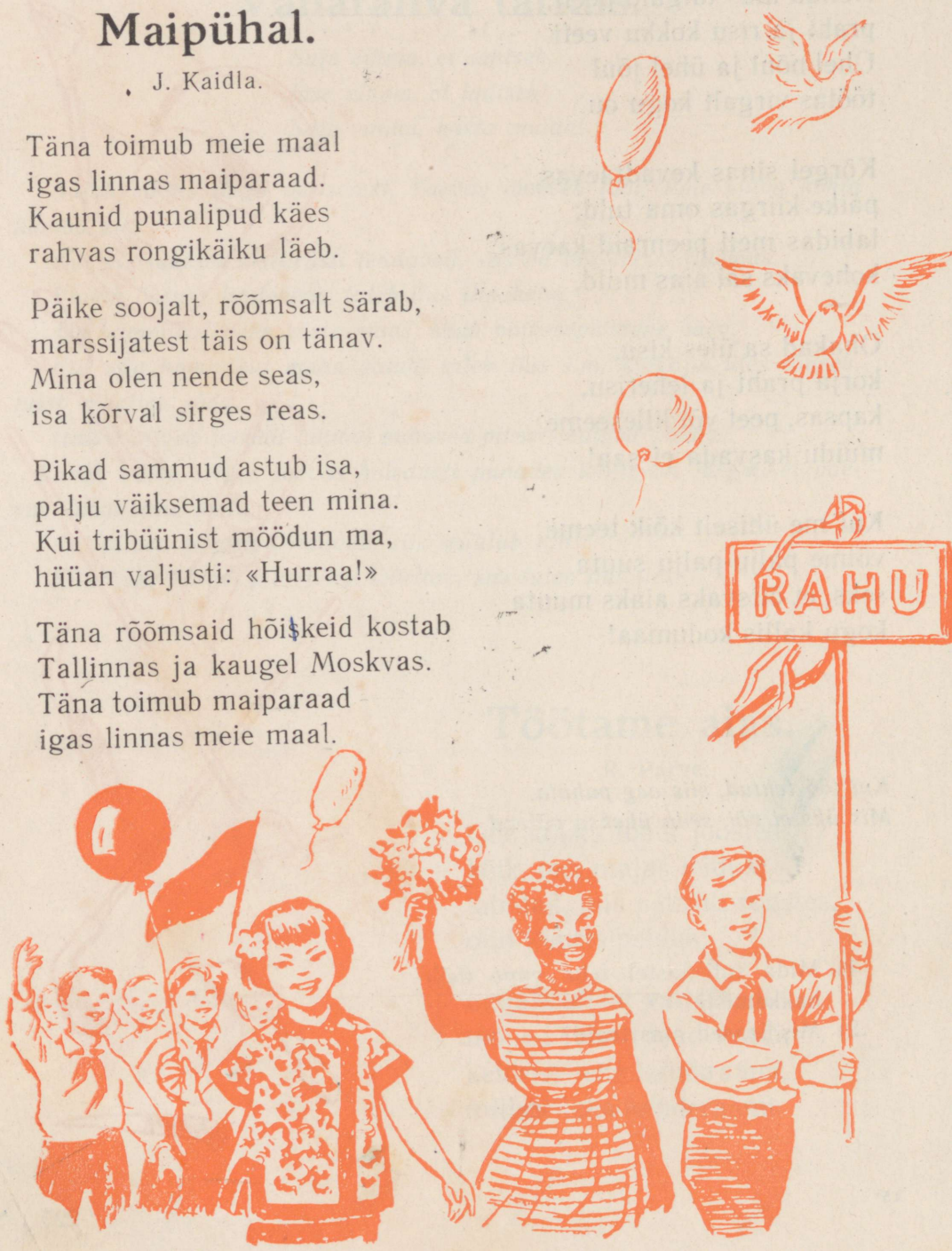

Esimene mai.

H. Mirka.

«Tümm, tümm!» kostis eemalt. Väike Leo hoidis tugevasti vanaisa käest kinni ja ootas. Ikka ligemale tuli see hääl ja varsti oli kuulda ka muusikat.

Seal! Tänavanurgal punetas äkki midagi. See oli suur punane lipp, mida kandsid kaks meest. Neile järgnes orkester ja palju, palju inimesi.

Leo nägi neid kõiki mööduvat endast lauldes, nägudel naerusära.

Kui palju oli seal punaseid lippe ja kui imeilusasti need lehvisid tuules!

Meestel ja naistel olid rinnas punased lilled ja Leole tundus, et nad lähevad kõik suurele peole.

«Kus see pidu on?» tahtis ta vanaisalt küsida, kuid siis märkas ta, et vanaisa palgel on pisarad, mis valguvad tema halli habemesse. Ja ometi ei ole vanaisa kurb, ta jalg lõi ikka kõps! ja kõps! marsitaktis vastu tänavakive ja tema nägu oli naerul.

Äkki aga unustas Leo, et vanaisa nutab. Kõvasti üle muusika kostis hele hüüd: «Ema, isa!» — Jah, seal nad läksid koos paljude teistega lauldes. Ema aga kuulis Leo hüüdu ja viskas talle ilusa punase lille oma rinnast. Küll oli Leol sellest hea meel!

«Vanaisa, miks sa nutsid?» küsis Leo, kui juubeldav rahvahulk oli neist möödunud.

«Ei, ega ma nutnud,» äigas vanaisa käega üle näo. «Mul oli ainult kahju, et olen liiga vana ja jõuetu teistega kaasa minema ja hõiskama.»

«Miks on inimesed täna nii rõõmsad?» küsis Leo uuesti.

«Jah, pojake, kõik on täna rõõmsad ja õnnelikud, sest täna on 1. mai, täna pühitsevad kõik töölised kogu maailmas oma

vabadus- ja võitluspüha. Vaata neid punaseid lippe. Need kõnelevad töörahva võidust, mis on saavutatud inimeste üle, kes tahtsid teisi orjastada.»

«Kas mina ka tohin kanda punast lippu, kui suureks kasvan ja jälle on 1. mai?» küsis Leo.

«Jah, sest sinust saab aus ja tubli nõukogude töötaja. See on suur au, sest laisad ja isekad inimesed ei ole väärt kandma töörahva võidulippu!»

Leo tõotas suureks kasvades saada meheks, kelle kätte usaldatakse sellise toreda punase kuldkirjadega lipu kandmine.

Vanaisa ümises lauluviisi, väike Leo aga kõndis uhkena tema käekõrval — ja kõikjal lehvisid lipud, naersid ning laulsid inimesed.

See oli 1. mail.

1) Miks vanaisa nuttis?
2) Mida tõotas väike Leo?

Kevad.

H. Mänd.

Nüüd juba mitmes öö on soe,
tuul kõnnib kikivarvul,
võilille rõõmsaid nutte poeb
maast lugematul arvul.

Luht rohetab ja kirendab
ja paisub varsakabi
ja jõgi kuldselt virvendab,
ka tema talv on läbi.

Kõik mutukad ja putukad
on ärevil ja jutukad,
et kevad võidu sai.

Ja tuhat väikest muusikut
nüüd hõiskab eemal kuusikus:
käes mai! käes mai! käes mai!

Nutte — nuppe (nupp — nupud)

Ülane.

Ülane, ülane,
lumetäheke,
tule ka aasale
külla väheke.

Siin on küll tuuled,
kuid nendega harjub,
igav sul elada
põõsaste varjus.

Varsakabi.

Jõeäärne soo ja lodu
kuldse varsakabja kodu,
ei nad õitse vaasi sees,
kaunid on vaid kraavi vees.

l o d u -- pehme madal vesine maa

Nurmenukk.

Kes need aasal õõtsuvad,
siis kui tuuled lõõtsuvad?
Need on nurmenukud kallid,
kaela ümber soojad sallid.

(H. Mänd.)

Kuidas linnud pesa teevad.

Toks! Toks! Toks — kõlab kevadel männimetsas. See on ju rähn, kes ehitab oma pesa nagu puusepp. Rähn õõnestab oma tugeva nokaga pehmet puud. Kõik kooretükikesed ja laastud koristab rähn hoolega kokku ja viskab välja. Rähni pojad kasvavad pesa siledal ning kõval põrandal.

Mai lõpus võite kuulda metsas peoleo mahedat ja meeldivat vilet. Peoleo on kuldkollane, tiivad mustad, suurte kollaste täppidega. Nokk on tal punakaspruun.

Oma pesa põimib peoleo taimevartest, sulgedest ja samblast. Peenelt punutud hälli kinnitab peoleo oma kleepiva süljega kõrgele okste külge. Seal hakkavad kiikuma tema pojad.

Liiri-liiri-lii,
tiri-lii!
Sõsar istutas sireli.
Liiri-liiri-lii,
tiri-lii!
Sirel õitses üleni.

Lõoke, hall linnuke valge kõhualusega, tõuseb kevadel kõrgele väljade kohale. Imekaunilt kõlab kõrgusest tema lõbus laul. Lõoke leiab hõ-

reda rohuga kaetud väljal väikese lohu — see ongi tema pesa! Seest vooderdab ta pesa hobusejõhvide, kuiva rohu või peenikeste juurenarmastega. Siia asetab ta oma mullavärvi munad.

Piiri-pääri pääsukene,
imeilus linnukene,
laulis meie aia peal,
lendas üle meie kesa,
räästa alla tegi pesa,
söötis oma poegi seal.

Kes on see armas linnuke, kes kevadel nii osavalt lauda või talli uksepilust läbi vilksab? See on pääsuke. Ta valmistab mudast, savist ja sulgedest tassikujulise pesa. Pesa kinnitab ta talapalkide või sarikate külge.

Kaldapääsuke töötab nagu mullatööline. Noka ja jalgadega kaevab ta pika, pika käigu jõekaldasse. See käik on ligi meetri pikkune. Pesa vooderdab ta sulgedega.

Metspart ja hani ei too kunagi noka vahel õlekõrsi ega puuraage. Nad otsivad vana kõrkjahunniku varjatud kohas vee lähedal. Selle hunniku tallavad nad keskelt lohku ja katavad siis pesa udusulgedega nagu vaibaga.

Jutusta:

1) Kuidas linnud endile pesa ehitavad?
2) Millega linnud oma poegi toidavad?
3) Kus oled näinud nende lindude pesi?

Lindude kevad.

M. Raud.

Lõõritades lendas lõo
üle nurme nõo;
laskus alla keset kesa,
tegi sinna pesa.

Sauna taga kasvab saar.
Rõõmus rästapaar
lendas sinna, vaatas kongi —
oma jagu ongi!

Västrik, väike väle lind,
küllap tunnen sind:
teised nii ei lenda, rända
ega viska hända.

Vaatad üles, silmil käed,
mida kuuled, näed?
Kriiga-kruuga üle mere
tuleb kurepere.

Mustad tiivad, valge rind,
lendab pääsulind.
Eks ta homme peale hakka —
pesa lauda lakka.

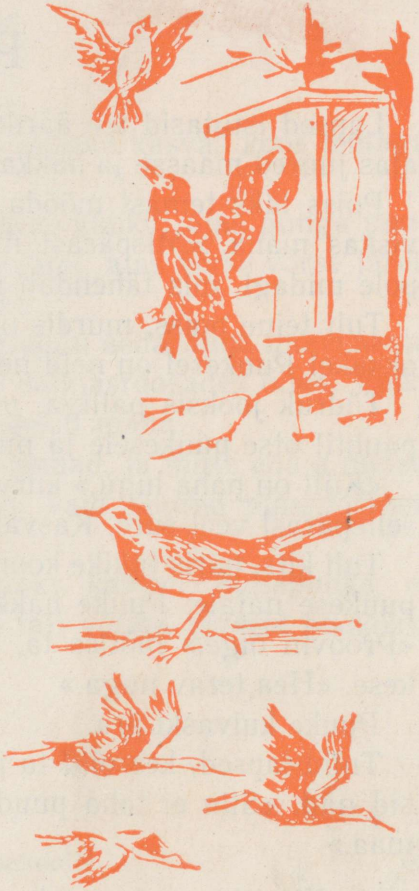

Rukkirääk on alles teel,
ööbikutki pole veel.
Aga mets ju seda nägu —
varsti tuleb kägu.

n u r m — aas, heinamaa;
h ä n d — saba

Pääsuke algab päeva,
ööbik lõpetab.

Puuke.

Lapsed istutasid tee äärde puukese. Ta oli veel väike. Puu ajas juured maasse ja hakkas kasvama.

Poiss läks temast mööda, katkus lehe, muljus selle kokku ja viskas maha. «Mispärast ma rebisin?» mõtles ta. «Ah, sellest pole midagi, mis tähendab üks leheke! Puul on lehti palju.»

Tuli teine poiss, murdis oksakese ja mõtles: «Mis tähendab oksake! Puukesel on neid neli.»

Tüdruk jooksis palliga, pildus seda õhku, aga pall langes pauhti! otse puukesele ja murdis ladva.

«Küll on paha lugu,» kurvastas tüdruk, «aga pole viga, ega ta sellepärast veel sure. Kasvab uus latv!»

Tuli kits, näris tükike koort. Jalgrattur peatus, asetas jalgratta puukese najale. Puuke hakkas värisema. Tuli poiss uue noaga. «Proovin õige,» mõtles ta, «kas on hea nuga.» Ta lõikas oksakese. «Hea terav nuga.»

Puuke kuivaski ära.

Tulid lapsed, kes olid ta istutanud. «Mis see tähendab?» ütlesid nad. «Siin ei taha puud kasvada. Arvatavasti on meil halb maa.»

1) Mis juhtus palas puukesega?
2) Mispärast ei tohi puude oksi asjata murda?

Võõras oks.

Puukoolis kasvasid noored õunapuud. Üks neist oli ilus ja tugev.

Aednik võttis kõvera noa, lõikas maha puukese terve rohelise ladva ja jättis järele ainuüksi tüve. Tüve lõhestas ta ülalt pooleks, lõhesse pistis heast õunapuust võetud noore võrse. Seejärel kattis aednik haava määrdega ja sidus kinni.

Õunapuuke põdes, kuid ta oli noor ja tugev. Ta paranes varsti. Võõras oksake kasvas koos temaga üles.

Oksake jõi õunapuu mahla ja kasvas kähku: ajas punga pungakese järel, lehe lehe järel, ajas võrse võrse järel, oksakese oksakese järel.

Siis istutati noor õunapuu aeda. Juba mõne aasta pärast õitses puukene valkjasroosades õites. Valkjasroosad õielehed langesid maha.

Sügiseks said õitest õunad, ja mitte enam metsikud hapud õunapunnid, vaid suured punapõsksed magusad õunad.

Ja niisuguseks kenaks kasvas õunapuuke, et teistest aedadest tuldi talt võtma võrseid pookoksteks.

p u u k o o l — puukasvandus; v õ r s e — värske oks

1) Mispärast tõi aednik metsõunapuu puukooli?
2) Missugused on metsõunapuu õunad?
3) Missugust vilja hakkas metsõunapuu kandma pärast pookimist?

Laps ja õunapuu.

E. Esop.

Kuuled, puu,
kuis Tiina hüüab:
«Viska õun,
ma kinni püüan!»

Õunad kuid
on alles noored,
lapsele
veel söögiks toored.

Tiinake,
sa oota vähe,
kuni õun
meil küpseks läheb —

küllap siis
su sülle hops!
viskab puu
neid lops ja lops!

1) Mispärast ei tohi süüa toorest puuvilja?
2) Mispärast peame puuvilja enne söömist pesema?
3) Missuguseid haigusi võib tekitada toore ja pesemata puuvilja söömine?

Kuidas seemnest sai porgandipoiss.

Seeme külvati mulda. Nüüd istub ta mulla all ja hoiab süles väikest idukest. Iduke on muutunud kärsituks. Ta tahaks välja seemne põuest, tahaks tõusta üles maapinnale.

«Vara veel,» ütleb seemne-ema. «Pead enne palju sööma, pead suuremaks ja tugevamaks kasvama.»

Seemne-ema tahaks oma juured välja sirutada, et nendega idukesele toitu tuua. Aga muld on kuiv. Ja kuivast mullast ei saa juured toitu kätte. Lõpuks veereb mullakorterisse veepiisk, veereb teine. Nüüd sirutab seemne-ema oma juured välja.

Iduke sööb ja joob ja muutub aina kärsitumaks. Ta tahaks tõusta maapinnale.

«Vara veel,» ütleb seemne-ema. «Toidust üksi on vähe. Vaja on ka soojust.»

Iduke magab edasi seemne-ema süles. Magab seni, kuni tunneb mõnusat soojust. Maale langesid päikesekiired ja saatsid oma soojust ka mullakorterisse. Nüüd on idukesel kõike, mida ta vajab: toitu, vett ja soojust. Ta kasvab, kasvab ... Varsti jääb seemne-ema süli talle kitsaks. Ta poeb välja ja nüüd annab seemne-ema talle oma juured.

«Oled juba suur küll. Nüüd hakkad endale ise toitu muretsema. Minu töö on tehtud. Jään nüüd puhkama.»

Iduke saadab oma juured järjest sügavamale, järjest kaugemale. Ta jõud kasvab ja ta sirutab ennast ikka kõrgemale, ikka ülespoole. Lõpuks jõuabki ta maapinnale. Seal paistab särav päike, vilistab kuldnokk, lendleb liblikas. Idukese kollakasvalge kuub muutub roheliseks.

Nii saabki seemnest väike taim, pisitilluke porgandipoiss.

1) Missugused tööd toimuvad kevadel teie kooliaias?
2) Mida külvab teie klass oma peenrale?
3) Kuidas hoolitsete suvel oma peenarde eest?

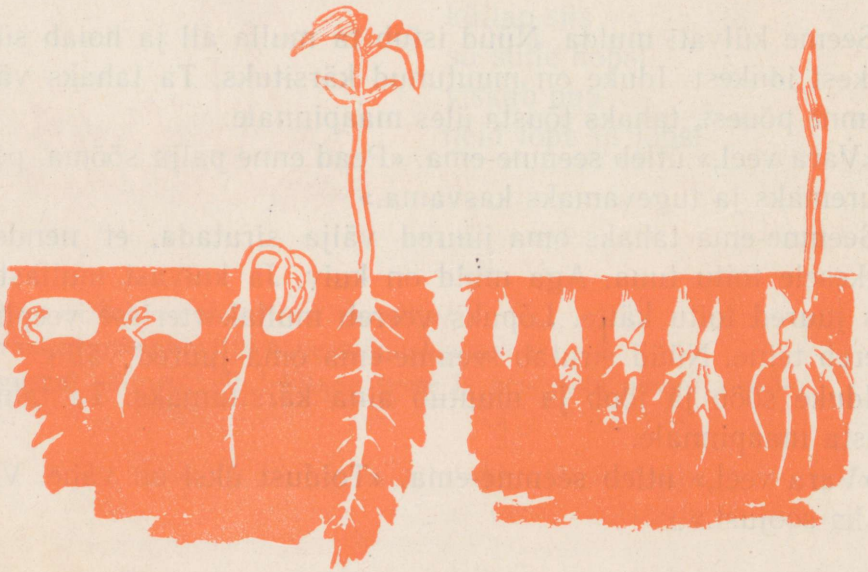

Mõistata!

Aias istub uhke emand,
madal, kohevil ja lai.
Suvel kingituseks tema
rohelised pärlid sai.
Neid nüüd valvab emand aias.
Kleiti peitnud okkad ta,
et võiks iga pärlimaiast
valusasti torgata.

Meie sõbrad.

N. Nadeždina.

Vaevalt on hakanud koitma, kui juba tihased siutsuvad okstel. Tööpäev algab neil vara. Teadlased on jälginud, kui tihti tihane oma poegi toidab. Ta lendab päeva jooksul kolmsada üheksakümmend korda oma pesa juurde. Ja iga kord toob noka vahel saagi. Kord püüab tõugu, kes uuristab õuna, kord lehepõrnika.

Kiire pääsuke, lõbus kuldnokk ja lepalind — kõik need linnud on väsimatud putukate hävitajad.

Me istutame oma linnadesse puid, põõsaid ja lilli. Aia ja pargi tiivulised kaitsjad ei lase tõukudel lehti süüa ega vilju rikkuda. Me tahame, et igas linnas elaksid linnud — roheliste taimede ja meie sõbrad.

Öösel aga magavad tihased, pääsukesed, kuldnokad ja teisedki roheliste taimede sõbrad.

Öö tulekuga algab uus elu aias, põllul ja aasal. Karjade kaupa roomavad teod köögivilja peenardele. Seal asuvad nad kapsaste, salatilehtede ja teiste taimede kallale. Peale tigude tuleb veel hulk röövikuid, kes kardavad päevavalgust. Ka neile maitsevad kapsa-, porgandi- ja peedilehed.

Teod ja putukad ei aimagi, et aias on öösel valvurid. Need valvurid on kärnkonnad. Kärnkonnadel pole lusti päeval liikuda. Alles õhtul ronivad nad oma peidukohast välja ja ruttavad aeda. Siis algabki jaht tigudele ja röövikutele.

1) Mispärast on selle pala pealkiri «Meie sõbrad»?
2) Kuidas tihane kaitseb aeda?
3) Mida tehakse selleks, et linde aedadesse ja parkidesse meelitada?
4) Kes on aiavalvurid päeval ja kes öösel?
5) Kes on konnade vaenlased?

Alanud on sinu päev.

J. Kaidla.

Luhal lill teeb silmad valla,
lepatriinu lendu läeb.
Aga justkui taevast alla
lõoke lõõrilaulu kallab:
küll on tore suvepäev!

Kuhu kõige enne minna?
Kuhu panna külge käed?
Tuhat tahtmist täidab rinna —
joosta siia, joosta sinna!
Alanud on sinu päev!

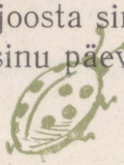

Missugune päev on täna?

K. Ušinski.

Rohutirts hüppas künkakesele, soojendas päikesepaistel rohelist selga ja siristas koibi hõõrudes:

«I-me-to-re päev!»

«Hir-mus vas-tik!» lausus vihmauss, pugedes sügavamale kuiva maa sisse.

«Kuidas?» hüppas rohutirts lähemale. «Taevas pole ühtki pilvekest. Päike kõrvetab nii toredasti. Igaüks ütleb: imetore päev!»

«Ei! Vihm ja mudased soojad veeloigud — see on imetore päev.» — Kuid rohutirts ei nõustunud temaga.

«Küsime kolmandalt,» otsustasid nad.

Samal ajal tassis sipelgas seljas männiokast ja peatus puhkamiseks.

«Ütelge,» pöördus tema poole rohutirts, «missugune on tänane päev: kas imetore või hirmus vastik?»

Sipelgas pühkis jalakesega higi ja ütles mõtlikult:

«Sellele küsimusele vastan ma teile pärast päikese loojamineku.»

Rohutirts ja vihmauss imestasid. «Mis siis ikka, ootame!»

Pärast päikese loojumist tulid nad suure sipelgapesa juurde.

«Noh, missugune oli tänane päev, austatud sipelgas?»

Sipelgas osutas sügavatele käikudele, mis olid kaevatud pesas, männiokaste kuhjadele, mida ta oli kogunud, ja lausus:

«Täna oli suurepärane päev! Mina olen tublisti töötanud ja võin rahulikult puhata!»

Voodis ei maga, jalgadel ei käi, käsi ei ole, aga edasi läheb?
Kiida päeva, kui magama lähed.

1) Mille järgi otsustasid päeva üle rohutirts ja vihmauss?
2) Mille järgi otsustas sipelgas?

Kes siin vargsi kõndis, käis?

J. Palm.

Kes siin vargsi kõndis, käis,
lausa imet tegi?
Kevadet kõik kohad täis —
meeled päris segi!

Aina vahi, kuulata:
laul ja vetekohin.
Linnukene lennata
lõunast jälle tohib.

Lauluks lahti tuhat suud —
viisikesed valla,
pidurõivas ehib puud,
päike kulda kallab.

Lugu peidetud paberituutust.

Suvevaheajal on paljud lapsed linnast ära sõitnud. Need lapsed, kellest ma teile tahan jutustada, olid aga päevad läbi pargis mänguväljakul. Seal sõid nad ka oma kaasavõetud eine. Iga laps oli oma leiva paberisse keeranud. Kui lapsed täna hakkasid oma leiba sööma ja mune koorima, ütles pioneerijuht:

«Keerake raasukesed ja munakoored jälle paberisse ja visake suure prügikasti sisse, mis seal risttee kõrval seisab.»

Kõik lapsed tegid nii, ainult Reet toimis teisiti. Ta mõtles: ma olen nii palju jooksnud ja mu jalad valutavad. Peidan oma paberituutu siinsamas tee ääres põõsasse. Mis sellest ikka on, kui ma natuke teistmoodi teen? Siia põõsa alla seda keegi ju ei näe.

Reeda paberituutut ei näinud tõesti keegi. Pioneerijuht kiitis lapsi. Nad olid mänguplatsi ilusasti ära koristanud. Siis lahkusid nad pargist.

Ei läinud aga kaua aega mööda, kui tuli joostes Pontu. Ta jõudis selle põõsa kohale, mille all oli paberituutu. Ja jäi seisma. Ohoo, siin lõhnab midagi ... Pontu pistis nina maa ligi. Tõepoolest, lõhn tuleb põõsast!

Natukese aja pärast lebas paberituutu rohul. Pontu nuuskis. Paberi sees oli olnud singivõileib. Kui koer enam midagi ei leidnud, rebis ta paberi puruks. Raasukesed ja munakoored pudenesid välja. Koer jooksis edasi.

Aga kõrgelt olid paberit ja raasukesi märganud juba varblased. Kõige enne lendas rohule vana varblane. Talle järgnes varblasteparv. Nad hakkasid nokkima.

Kuid varblased ei saanud kaua oma saagi juures istuda. Kaks hakki ajasid nad minema ja tormasid ise paberi kallale. Nad hakkasid seda teineteise käest ära kiskuma.

«Naak, naak, minu!»

«Naak, naak, minu!»

Paberist jäid ainult veel ribad järele.

Siis lendasid hakid minema.

Sellega lugu veel ei lõppenud. Oli hakanud hämarduma. Kui päris pimedaks läks, tulid aukudest välja hiired.

«Viiks, viiks, vasemale, piiks, piiks, paremale. Midagi läigib rohu sees, midagi läigib, midagi lõhnab nagu peki järele!» Oma ninakestega tegid nad kindlaks, mis see oli.

Kui lapsed järgmisel hommikul jälle parki tulid, ei tundnud nad oma mänguplatsi enam ära. Muru oli paberitükkidega üle külvatud. Pioneerijuht ütles pahaselt:

«Keegi peab olema eile pärast meid siin käinud. Keegi, kes ei oska ilusaid haljasalasid puhtana hoida. Kuidas võib ometi paberit niimoodi murule laiali pilduda?»

Ka Reet hüüdis nördinult:

«Igaüks peab ju ise enda järelt ära koristama!»

Ta jooksis põõsa juurde ja otsis oma paberituutut, kuid seda seal enam ei olnud. Vaikselt ja häbi tundes tuli Reet tagasi.

nördinult — pahaselt, kurvalt

1) Miks tuli Reet vaikselt ja häbiga põõsa juurest tagasi?
2) Kuhu tuleb panna trammipiletid, paberitükid tänaval, pargis, väljakul?

Mürgine allikas.

Oli palav suvine päev. Ülo mängis aasal ja püüdis liblikaid. Ta jooksis ja kargles, kuni läks higiseks. Varsti hakkas ta kangesti juua tahtma. Kalda all vulises hõbeselge allikas. Ülo jooksis allikale ja jõi kõhu jääkülma vett täis. Vesi oli nii karastav, et Ülo ei hoolinud sellestki, et ta kurk ja rind tõmbusid joomisel valusaks. Siis istus ta tükk aega allika ääres. Higi jahtus varsti

ja ta tundis seljal külmavärinaid. Poiss aimas paha ja jooksis koju.

«Mis sul on, Ülo?» küsis ema teda nähes. «Sa oled väga kahvatu.» — «See allikas seal kalda all on vist mürgine,» kogeles Ülo. «Ma jõin sealt ja nüüd on mul väga halb: kurgus pistab ja üle selja käivad värinad.» — «Ära süüdista allikat, see on puhas,» lausus isa, «aga sa ise oled süüdi. Ei tohi higise ihuga külma vett juua.»

Isa oli Ülot juba mitu korda varem hoiatanud, et higiselt ei tohi midagi külma juua. Poiss aga ei pannud hoiatust tähele ja pidi nüüd kolm nädalat raske haiguse käes voodis vaevlema.

1) Kust tuleb vesi allikasse?
2) Miks on allika vesi külm?
3) Miks Ülo haigestus?
4) Mis tuleb teha pärast higistamist, et hoiduda haigestumisest?

Kolhoosilaste suvi.

P. Rummo.

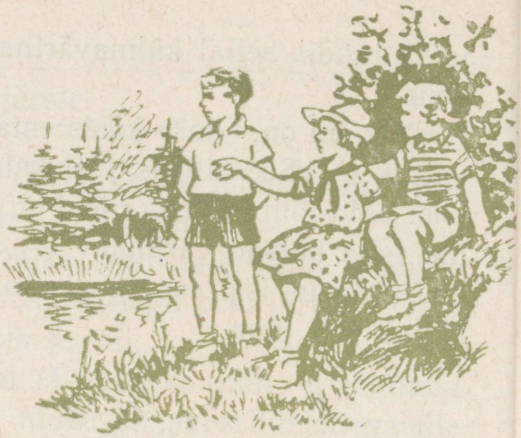

Lõppenud on kooliaeg,
algas suvepuhkus.
Matkad, mängud, laul ja töö
nüüd me salga uhkus.

Hästi meie peenramaad
puhastatud rohust.
Iga pisike pioneer
täidab oma kohust.

Killa-kõlla kõlinal
koju läheb kari.
Kraavipervel valmimas
punav maasikmari.

Mängime ja teeme tööd —
suvepäevad pikad.
Meie maal on lapsepõlv
kaunis, rõõmurikas.

Minu suvine töö.

SISUKORD

Esimesel koolipäeval *K. Merilaas* 3
Kelle kõrvale sa istud? *M. Põder* 4
Tähtis teade *L. Tigase järgi* 5
Lugu raamatust 6
Tiit on korrapidaja *R. Parve* 8
Tiina 10
Arvo taskud *M. Põder* 10
Sinised lehed *V. Ossejeva* 11
Kooliarsti juures *L. Loon* 13
Lugu laagrilipust *K. Korsen* 15
Marjul *A. Kitzberg* 16
Kuidas moosi keedeti *H. Jürisson* 17
Aadu kalapüük *O. Luts* 18
Linnupesa *J. Liiv* 20
Seeneline *J. Kaidla* 23
Äike metsas *L. Tolstoi* 23
Lõikuse ajal *J. Piik* 25
Lõikuspäevil *R. Parve* 26
Mõistata! 27
Sügis aias *M. Põder* 28
Sügis keldris *M. Põder* 30
Meie aed *K. Merilaas* 31
Magav õun 32
Mõistata! *S. Truu* 34
Sügis *E. Krusten* 35
Sügislaul *M. Raud* 36
Suvivilja koristamine *L. Loon* 37
Kartulipõllul *L. Loon* 38
Rändlinnud *K. Merilaas* 39
Teekond algab 40
Vares keedab hernesuppi *L. Tigane* 41
Harakas ja vares *Rahvanali* 43
Seene varjus *J. Trojan* 44
Sügis *J. Oro* 48
Peedu vanaema *M. Veetamm* 50

Punik 51
Väike Kotkake *L. Voronkova* 52
Uudishimulik hiir *Rahvajutt* 55
Pahur põrsas *O. Luts* 55
Kuidas koer enesele sõpra otsis *Neenetsi muinasjutt* 57
Veskil *M. Põder* 59
Kuidas valmib leib *L. Loon* 60
Naabritädi hea leib *H. Ernesaks* 61
Sepikojas *M. Põder* 62
Vardad klõbisevad *H. Mänd* 64
Villased sukad *S. Luide* 65
Kuidas valmib villane riie *L. Loon* 66
Lõngast riideni 68
Millest mida saame? 69
Ühisest tööst 71
Meie kodumaa *R. Parve* 72
Kodumaa sünnipäev *J. Kaidla* 73
Vladimir Iljitš Lenin 74
Kuidas elasid töölised enne nõukogude võimu 75
Kuidas elasid talupojad enne nõukogude võimu 76
Meie läheme rongkäiku *M. Kesamaa* 78
Kallis Oleg! 79
Oktoobrilapsed 80
Maa-alune riik *M. Mironova* 80
Raudtee *J. Oro* 83
(Post, telefon, raadio, telegramm) 84
Mida tegi tikuke, väike, õige pikuke *M. Kesamaa* 85
Korstnapühkija *J. Oro* 87
Kaupluses *M. Põder* 88
Trammis *L. Tigase järgi* 90
Lumehelbeke *J. Liiv* 91
Esimene lumi *M. Raud* 92
Talv tuleb 92
Esimene talvehommik *J. Oro* 94
Aga miks? *S. Truu* 95
Tubli meistrimees *S. Truu* 95
Külmataadi juures *Vene muinasjutt* 96
Pioneeride rahulaul *I. Sikemäe* 99
Väike Liisi 100
Vanaisa *P. Rummo* 102
Uus kodu *M. Põder* 103
Saabub arst 104
Hambaarsti juures *V. Klauser* 105
Villu raske haigus *V. Toom* 108
Seep *A. Tigane* 110

Kiri lastele ühes väga tähtsas asjas *J. Tuvim* 111
Talv *J. Piik* 111
Lühike päev ja pikk öö 112
Talv või suvi? 113
Taat ja rebane *Muinasjutt* 114
Uued vammused *A. Jakobsoni järgi* 115
Pidu algab *F. Kotta* 117
Nääritaadile *F. Kotta* 118
Imepärane kiikhobu *E. Raud* 119
31. detsembril 120
Tihane ja kalender *V. Bianki* 121
Aasta 122
Mitu kuud on aastas? 123
Rätsep ja kuu *Muinasjutt* 124
Kell 125
Vana tunnikell 126
Minu päevaplaan 127
Kuke kurtmine 128
Vanaõeluse silm *Rahvajutt* 129
Lumemees *J. Kaidla* 129
Kaks külma *E. Särgava* 130
Talvetaadi vembud *K. Ušinski* 132
Leevike *V. Metsamärt* 135
Varblased 136
Miks vares talveks ära ei lenda *A. Jakobson* 137
Linnuke talvel *J. Oro* 139
Talvel *L. Voronkova järgi* 139
Kop-kop-kopp! *M. Veetamm* 141
Jänes ja rohutirts *Muinasjutt* 142
Kes oli see? 143
Orav ja tuul 144
Kuidas kalad talvitavad *L. Karpova järgi* 145
Teder ja rebane *Muinasjutt* 148
Talveraamat 149
Lindude ja loomade sõda *E. Särgava* 151
Väljas *E. Enno* 157
Lõbus vastlasõit *M. Põder* 158
Kust tuli laud? *S. Maršak* 160
Tuul ja kuusk *J. Kaidla* 161
Kapi saamislugu *L. Loon* 162
Metsatööl *H. Ant* 164
Puude vaidlus *K. Ušinski* 167
Mõistke, mõistke! 170
Meie kallis armee *L. Nekrassova* 171
Sõdurid tulevad koju *E. Krusten* 172

Kallis kuldne kodukene *K. Merilaas* 174
Võlusõna *V. Ossejeva* 175
«Täitsamees» *U. Leies* 178
Mis mõtles siil? 179
Kaks sikku *R. Jakobsoni järgi* 182
Keetmas *J. Tamm* 183
Trepil *M. Põder* 184
Vennake ja õeke *Muinasjutt* 184
Vanaema abiline *J. Kaidla* 186
Peeter ja kingad *L. Loon* 187
Emasüda *L. Koidula* 188
Saladus *G. Karpenko järgi* 189
Ene arve emale 190
Lapse tänu *Rahvaluule* 192
Mati saab püksid M. Kesamaa 192
Lumivalguke *Muinasjutt* 193
Lumememme jutustus 195
Kuidas ema teenib 198
Hälli ääres *L. Koidula* 198
Kümme väikest sõpra *San Šan-Fei* 199
Kas tänav on vaba *L. Loon* 201
Kuidas liigun tänaval 202
Klaasikillud *L. Loon* 203
Kevad *K. Merilaas* 205
Päike ja lumikelluke *Muinasjutt* 206
Lumememme reis *Rootsi muinasjutt* 208
Kevad aknal 209
Kevade hääled 210
Kevad *J. Piik* 211
Kevadine suurvesi *M. Põder* 211
Lõoke *O. Kangilaski* 213
Kuldnoka majake 214
Kuldnokk 215
Hanepere *L. Loon* 215
Piiks, piiks *M. Põder* 217
Laul Leninist *A. Rammo* 219
V. I. Lenini lapsepõlvest *A. Uljanova* 220
Puhaste taldrikute ühing *V. Bontš-Brujevitš* 221
Poiss ja Lenin *A. Kononov* 222
Kevadkünni ajal *J. Piik* 224
Kes teist teab, mis loom see on? *M. Veetamm* 225
Vanarahva tarkust 226
Töötame aias *R. Parve* 226
Maipühal *J. Kaidla* 228
Esimene mai *H. Mirka* 229

Kevad *H. Mänd* 231
Ülane. Varsakabi. Nurmenukk. *H. Mänd* 232
Kuidas linnud pesa teevad 233
Lindude kevad *M. Raud* 235
Puuke 236
Võõras oks *K. Ušinski* 237
Laps ja õunapuu *E. Esop* 238
Kuidas seemnest sai porgandipoiss 239
Mõistata! 241
Meie sõbrad *N. Nadeždina* 241
Alanud on sinu päev *J. Kaidla* 242
Missugune päev on täna? *K. Ušinski* 243
Kes siin vargsi kõndis, käis? *J. Palm* 244
Lugu peidetud paberituutust *Z. Przyrowski* 245
Mürgine allikas 246
Kolhoosilaste suvi *P. Rummo* 248

Бахман, Хильда Тынисовна
Вилбок, Саара Иосеповна
КНИГА ДЛЯ ЧТЕНИЯ II КЛ.
На эстонском языке
Обложка Н. Альяк и А. Салдре
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

*

Toimetaja V. Parbo
Kunstiline toimetaja H. Keigo
Tehniline toimetaja K. Timmer
Korrektorid M. Tihane ja M. Saks

Ladumisele antud 28. IX 1962. Trükkimisele antud 10. XI 1962. Paber 70×90, 1/16. Trükipoognaid 16. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 18,72. Arvestuspoognaid 13,38. Trükiarv 13 000.
Tellimise nr. 2183.
Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk tn. 54/58.

Hind 32 kop.

6—6

32 kop.

A
25173

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 01000517 3